

**DEMOKRAT PARTİ ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ
VE MECLİS ÇALIŞMALARI
(1950-1960)**

Gökhan DURAK

**Yüksek Lisans Tezi
Tarih Ana Bilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL
2019
Her Hakkı Saklıdır.**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

Gökhan DURAK

**DEMOKRAT PARTİ ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ
VE MECLİS ÇALIŞMALARI
(1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL**

ERZURUM - 2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"Demokrat Parti Erzurum Milletvekilleri ve Meclis Çalışmaları (1950-1960)"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.

03.07.2019

Gökhan DURAK

İSTİSNAİ DURUMLAR

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun/.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun/.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) ***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun/.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL danışmanlığında **Gökhan DURAK** tarafından hazırlanan bu çalışma 03/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Tarih** Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Selami KILIÇ
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Selçuk URAL
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL

: İmza
: İmza
: İmza

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 03/07/2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ÖN SÖZ	XII
GİRİŞ	1
1. Demokrat Parti Erzurum Teşkilatı	3
2. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri Hazırlıkları	5
3. Demokrat Parti'nin Erzurum Milletvekili Adaylarını Belirlemesi.....	7
4. Seçim Sonuçları ve Erzurum	8

BİRİNCİ BÖLÜM

IX. DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

1.1. 1950 Genel Seçimleri ve Erzurum	12
1.1.1. Rıfkı Salim BURÇAK	15
1.1.1.1. Özgeçmişi	15
1.1.1.2. TBMM'deki Çalışmaları	18
1.1.1.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	18
1.1.1.2.2. Konuşmaları.....	19
1.1.2. Sait BAŞAK	23
1.1.2.1. Özgeçmişi	23
1.1.2.2. Meclisteki Çalışmaları.....	24
1.1.2.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	24
1.1.2.2.2. Konuşmaları.....	25
1.1.3. Fehmi ÇOBANOĞLU	26
1.1.3.1. Özgeçmişi	26
1.1.3.2. Meclisteki Çalışmaları.....	27
1.1.3.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	27
1.1.3.2.2. Teklifleri	27
1.1.3.2.3. Konuşmaları.....	27
1.1.4. Bahadır DÜLGER	28

1.1.4.1. Özgeçmişi	28
1.1.4.2. Meclis Çalışmaları	30
1.1.4.2.1. Teklifleri	30
1.1.4.2.2. Takrirleri (Önergeleri)	31
1.1.4.2.3. Beyanat ve Nutukları	31
1.1.4.2.4. Konuşmaları	32
1.1.5. Sabri ERDUMAN	33
1.1.5.1. Özgeçmişi	33
1.1.5.2. Meclis Çalışmaları	34
1.1.5.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	34
1.1.5.2.2. Konuşmaları	35
1.1.6. Enver KARAN	36
1.1.6.1. Özgeçmişi	36
1.1.6.2. Meclis Çalışmaları	38
1.1.6.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	38
1.1.6.2.2. Teklifleri	38
1.1.6.2.3. Konuşmaları	39
1.1.7. Emrullah NUTKU	40
1.1.7.1. Özgeçmişi	40
1.1.7.2. Meclis Çalışmaları	42
1.1.7.2.1. Teklifleri	43
1.1.7.2.2. Takrirleri (Önergeleri)	43
1.1.7.2.3. Konuşmaları	44
1.1.8. Rıza TOPÇUOĞLU	46
1.1.8.1. Özgeçmişi	46
1.1.8.2. Meclis Çalışmaları	47
1.1.9. Memiş YAZICI	47
1.1.9.1. Özgeçmişi	47
1.1.9.2. Meclis Çalışmaları	48
1.1.9.2.1. Konuşmaları	48
1.1.10. Mustafa ZEREN	49
1.1.10.1. Özgeçmişi	49

1.1.10.2. Meclis Çalışmaları	51
1.1.10.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	51
1.1.10.2.2. Teklifleri	51
1.1.10.2.3. Konuşmaları	52

İKİNCİ BÖLÜM

X. DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

2.1.1954 Genel Seçimleri ve Erzurum	55
2.1.1. İshak Avni AKDAĞ	59
2.1.1.1. Özgeçmişi	59
2.1.1.2. Meclis Çalışmaları	61
2.1.2. Rıfki Salim BURÇAK	61
2.1.2.1. Özgeçmişi	61
2.1.2.2. Meclis Çalışmaları	61
2.1.2.2.1. Konuşmaları	61
2.1.3. Zeki ÇAVUŞOĞLU	62
2.1.3.1. Özgeçmişi	62
2.1.3.2- Meclis Çalışmaları	63
2.1.4. Bahadır DÜLGER	64
2.1.4.1. Özgeçmişi	64
2.1.4.2. Meclis Çalışmaları	64
2.1.4.2.1. Teklifleri	64
2.1.4.2.2- Konuşmaları	64
2.1.5. Sabri ERDUMAN	66
2.1.5.1. Özgeçmişi	66
2.1.5.2. Meclis Çalışmaları	66
2.1.5.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	66
2.1.5.2.2. Teklifleri	67
2.1.5.2.3. Konuşmaları	67
2.1.6. Şevki ERKER	68
2.1.6.1. Özgeçmişi	68
2.1.6.2. Meclis Çalışmaları	69

2.1.6.2.1. Teklifleri	69
2.1.6.2.2- Konuşmaları	69
2.1.7. Hamit Şevket İNCE	71
2.1.7.1. Özgeçmişi	71
2.1.7.2. Meclis Çalışmaları.....	72
2.1.7.2.1. Konuşmaları.....	72
2.1.8. Abdülkadir ERYURT	73
2.1.8.1. Özgeçmişi	73
2.1.8.2. Meclis Çalışmaları.....	74
2.1.8.2.1. Teklifleri	75
2.1.8.2.2. Konuşmaları.....	75
2.1.9. Hasan NUMANOĞLU	76
2.1.9.1. Özgeçmişi	76
2.1.9.2. Meclis Çalışmaları.....	78
2.1.10. Cemil ÖNDER	78
2.1.10.1. Özgeçmişi	78
2.1.10.2. Meclis Çalışmaları.....	79
2.1.11. Rıza TOPÇUOĞLU	79
2.1.11.1. Özgeçmişi	79
2.1.11.2. Meclis Çalışmaları.....	80
2.1.11.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	80
2.1.12. Esat TUNCEL	80
2.1.12.1. Özgeçmişi	80
2.1.12.2. Meclis Çalışmaları.....	82
2.1.12.2.1. Takrirleri (Önergeleri)	82
2.1.12.2.2. Teklifleri	82
2.1.12.2.3. Konuşmaları.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XI. DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

3.1.1957 Genel Seçimleri ve Erzurum	84
3.1.1. Rıfıkı Salim BURÇAK	88

3.1.1.1. Özgeçmişi	88
3.1.1.2. Meclis Çalışmaları	89
3.1.2. Mustafa ZEREN	89
3.1.2.1. Özgeçmişi	89
3.1.2.2. Meclis Çalışmaları	89
3.1.2.2.1-Teklifleri	90
3.1.2.2.2- Konuşmaları	90
3.1.3. Sabri ERDUMAN	91
3.1.3.1. Özgeçmişi	91
3.1.3.2. Meclis Çalışmaları	91
3.1.3.2.1. Konuşmaları	91
3.1.4. Fethullah TAŞKESENLİOĞLU	93
3.1.4.1. Özgeçmişi	93
3.1.4.2. Meclis Çalışmaları	93
3.1.5. Şevki ERKER	93
3.1.5.1. Özgeçmişi	93
3.1.5.2. Meclis Çalışmaları	94
3.1.5.2.1. Konuşmaları	94
3.1.6. Abdülkadir ERYURT	95
3.1.6.1. Özgeçmişi	95
3.1.6.2. Meclis Çalışmaları	95
3.1.6.2.1. Teklifleri	96
3.1.6.2.2. Konuşmaları	96
3.1.7. Mehmet EYÜBOĞLU	97
3.1.7.1. Özgeçmişi	97
3.1.7.2. Meclis Çalışmaları	98
3.1.8. Abdülmelik FIRAT	98
3.1.8.1. Özgeçmişi	98
3.1.8.2. Meclis Çalışmaları	99
3.1.9. Sait KANTAREL	99
3.1.9.1. Özgeçmişi	99
3.1.9.2. Meclis Çalışmaları	101

3.1.10. Hasan NUMANOĞLU	101
3.1.10.1. Özgeçmişi	101
3.1.10.2. Meclis Çalışmaları	101
3.1.11. Münip ÖZER	102
3.1.11.1. Özgeçmişi	102
3.1.11.2. Meclis Çalışmaları	102
3.1.11.2.1. Konuşmaları	102
3.1.12. Rıza TOPÇUOĞLU	104
3.1.12.1. Özgeçmişi	104
3.1.12.2. Meclis Çalışmaları	104
3.1.13. Osman ALİHOCAGİL	105
3.1.13.1. Özgeçmişi	105
3.1.13.2. Meclis Çalışmaları	105
3.1.13.2.1. Konuşmaları	105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ DARBESİ VE DP ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN YASSIADA SAVUNMALARI

4.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi.....	108
4.1.1. Darbe'ye Giden Yol	108
4.1.2. Darbe'nin Gerçekleşmesi	111
4.1.3. Erzurum Milletvekillerinin Yassıada'daki Savunmaları	113
4.1.3.1. Rıfkı Salim Burçak'ın Savunması	113
4.1.3.1.1. Rıfkı Salim Burçak'ın Avukatının Savunması	116
4.1.3.2. Mustafa Zeren'in Savunması	117
4.1.3.2.1. Mustafa Zeren'in Avukatının Savunması	119
4.1.3.3. Sabri Erduman'ın Savunması	120
4.1.3.4. Fethullah Taşkesenlioğlu'nun Savunması	122
4.1.3.4.1. Fethullah Taşkesenlioğlu'nun Avukatının Savunması	123
4.1.3.5. Şevki Erker'in Savunması	124
4.1.3.6. Abdülkadir Eryurt'un Savunması	125
4.1.3.7. Mehmet Eyüboğlu'nun Savunması	127

4.1.3.8. Abdülmelik Fırat'ın Savunması.....	127
4.1.3.9. Sait Kantarel'in Savunması	129
4.1.3.10. Hasan Numanoglu'nun Savunması	130
4.1.3.11. Mnıp zer'in Savunması.....	132
4.1.3.12. Rıza Topçuoğlu'nun Savunması.....	134
4.1.3.13. Osman Alihocagil'in Savunması	135
SONUÇ	138
KAYNAKÇA	141
EKLER	149

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DEMOKRAT PARTİ ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS
ÇALIŞMALARI (1950-1960)**

Gökhan DURAK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL

2019, 174 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Selami KILIÇ

Prof. Dr. Selçuk URAL

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL

Demokrat Parti Erzurum Milletvekilleri ve Meclis Çalışmaları adlı bu çalışma özellikle DP'nin siyaset arenasına çıkışı ve ülkenin özlemini çektiği çok partili hayatı Erzurum vilayeti bazında inceleyen bir çalışmadır. Kadim bir tarihe sahip olan ve Cumhuriyetin kuruluşunda da önemli ve hayati bir rol oynayan Erzurum, geçmişinden aldığı tecrübenin de etkisiyle birlikte kısa zamanda çok partili hayata ve onun gereklerine adapte olmuştur. Dönem itibarı ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne karşı ülke çapında oluşan muhalif düşünce ve bu bağlamdaki siyasi hareketlilik Erzurum'da da kendini göstermiş, daha çok muhafazakâr söylemlerle ortaya çıkan Demokrat Parti (DP)'ye en büyük desteği sağlayan yerlerden birisi olmuştur. Erzurum vilayeti, bu desteğini sırası ile 1950, 1954 ve 1957 Genel Seçimlerinde sandıkta da göstermiş, bu müthiş desteği ile DP'nin doğudaki kalesi olma özelliğini kazanmıştır. Bu çalışmada 10 yıllık süreçte Demokrat Parti'nin Erzurum Milletvekilleri ve Meclis Çalışmaları dönemlere ayrılarak incelenmiş, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile sona eren bu dönemin bilinmeyenleri hakkında öz bilgiler sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: DP, CHP, Erzurum Milletvekilleri, 27 Mayıs 1960 Darbesi.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****DEMOCRATIC PARTY ERZURUM DEPUTIES AND PARLIAMENTARY
STUDIES (1950-1960)****Gökhan DURAK****Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mevlüt YÜKSEL****2019, 174 Page****Jury: Prof. Dr. Selami KILIÇ****Prof. Dr. Selçuk URAL****Assist. Prof. Dr. Mevlüt YÜKSEL**

This study, Which is called as Democratic Party MPs and Assembly Studies, is a study Which examines the multi-party life that DP sought to the political arena and the country's longing for Erzurum Province. Erzurum has an ancient history and plays an important and vital role in the foundation of the Republic. With the influence of his past experience, he adapted to multi- party life and his requirements in a short time. The opposition of the republican People's party(CHP) against the nation and the political movementin this context has emerged in Erzurum, more Conservative discourse emerged with the Democratic Party (DP) has been one of the places that provide the greatest support. Erzurum province, this support, respectively, 1950, 1954 and 1957 General Elections also showed in the ballot box, with this great support of the DP has gained the distinction of being the castle of the east. In this study, the deputies of the Democratic Party of Erzurum ve the Assembly studyes were divided into periods in 10 years.The aim of this period, Which ended with the military coup on May 27, 1960, was to provide the self knowledge of the unknowns.

Key words: DP, CHP, Erzurum Deputies, 27 May 1960 coup.

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TMMM, TD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
MBK	: Milli Birlik Komitesi
TCK	: Türk Ceza Kanunu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1946 Genel Seçimlerinde CHP Erzurum Milletvekili adaylarının aldığı oy oranları.

Tablo 2. 1946 Genel Seçimlerinde DP Erzurum Milletvekili adaylarının aldığı oy oranları.

Tablo 3. 1950 Genel Seçim Sonuçları.

Tablo 4. 1950 Seçimleri'nde DP Erzurum Milletvekilleri ve Oy Sayıları.

Tablo 5. 1954 Genel Seçimleri Partilerin Oy Oranları.

Tablo 6. 1954 Seçimleri Partilerin Erzurum'da Aldıkları Oy sayıları.

Tablo 7. 1957 Seçimleri Partilerin Oy Oranları.

Tablo 8. 1957 Seçimleri'nde Partilerin Erzurum'da aldıkları Oy Sayıları.

ÖN SÖZ

Erzurum, Anadolu'nun kadim şehirlerinden biridir. Özellikle bulunduğu bölgede bir merkez olarak yıllarca medeniyetlere, beyliklere ve devletlere ev sahipliği yapmış, idari anlamda da pek çok görevler üstlenmiştir. Coğrafi konum itibarı ile de tarihten beri önemli bir prestiji olan Erzurum, İpek yolu üzerinde doğu ile batıyı birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmüştür. Bu önemli şehir zaman içerisinde birçok yağma ve istilalara uğramış, özellikle yakın tarihimizde gerek Rus işgali ve gerekse Ermeni çete faaliyetleri ile tarihi dokusunda aşınmalar meydana gelmiştir. Bu kadim şehir tarihi ve insan profili ile daima milliyet perver bir şehir olmuş, üzerine aldığı milli görevleri her defasında eksiksiz yerine getirmeyi başarmıştır. Erzurum Cumhuriyet tarihi açısından da çok önemli bir şehir olmuş, Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadeleye olan desteği ile tarihi sorumluluğunu yeniden icra etmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Erzurum halkı var gücü ile çalışmış, yeni kurulan Türk devletinin biran evvel muasır medeniyetler seviyesine çıkması için yoğun çaba harcamıştır. Erzurum halkı kendisini temsil etmesi için vekiller seçmiş, bu vekiller aracılığı ile de imkânlar nispetinde gerekli hizmetler almıştır. Cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar CHP'yi destekleyen Erzurum, bu tarihten sonra tercihini DP'den yana kullanmış, DP on yıl boyunca bu şehrin desteğini daima arkasında hissetmiştir.

Yaptığımız bu çalışmada sırası ile 1950, 1954 ve 1957 Genel Seçimleri, DP'nin iktidar sürecinde ülkenin iç ve dış siyaseti ve özelde ise Demokrat Parti Erzurum Milletvekilleri ve Meclis Çalışmaları'nın incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bilgi ve belge kirliliğinden kaçınılmış, akademik duruluk gözetilerek dönemin bilinmeyenlerine ışık tutulması hedeflenmiştir. Çalışmamda yönlendirici fikirleri ile yoluma her daim ışık tutan ve yoğun çalışma mesaisinde dahi bana zaman ayıran kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Yüksel'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca madden ve manen desteklerini hep kalbimde hissettiğim sevgili aileme de teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Türk siyasi hayatında 1950-1960 yılları demokrasinin Türkiye'ye yerleşmesi ve kökleşmesi açısından önemli bir dönem olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra demokrasiye geçiş süreci çok sancılı olmuş, bu sancılı dönem ülkede uzun yıllar aşılamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi 17 Kasım 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası olmuştur. Ancak bu deneme başarıya ulaşamamış, 4 Mart 1925'de Şeyh Sait isyanı nedeniyle çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayandırılarak 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır. M. Kemal Atatürk bu partiyi programı nedeniyle Nutuk'ta ağır bir şekilde eleştirmiştir.¹ TCF'nin kapatılmasından sonra 1930 yılına kadar tek partili sistem devam etmiş, çok partili hayatın gerekliliğine inanan Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile Ali Fethi Okyar, 12 Ağustos 1930 tarihinde Cumhuriyetin ikinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur. Kurulan bu partinin sonu da TCF'den farklı olmamış, kuruluşundan yaklaşık üç ay sonra kurucu lideri Ali Fethi Okyar tarafından parti içerisine cumhuriyet karşıtlarının sızdığı gerekçe gösterilerek feshedilmiştir.² Çok partili hayata geçiş denemeleri olmasına rağmen istenilen geçiş bir türlü başarıya ulaşamamıştır. Bu başarısızlığın altında yatan temel sebep; aslında ülkede yapılan inkılâp hareketlerine halkın sosyolojik olarak henüz hazır olmamasıdır. Çünkü halk yüzyıllardır monarşi ve teokrasi ile yönetilmiş, bir nevi bu yönetim şeklini içselleştirmiştir. Durum böyle olunca örfî ve dinî yönden padişah tek lider olarak benimsenmiş bir anda bu mevcut yapının ortadan kaldırılması ile halk yeni yönetimi kabul etmekte zorlanmıştır. Bu yüzden kurulan partiler çıkan isyan ve karışıklıklar yüzünden uzun soluklu olamamıştır. Dönemin zorunlu şartları gereği bu yükü tek başına sırtlayan parti Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmuş ülke yönetiminde tek söz sahibi olan bu parti inkılâpların yerleşmesinde başrol oynamıştır.

Fakat CHP, zamanla yönetimde tek parti olmanın kendisine sağladığı avantajın olumsuz bir boyut kazanmasına neden olacak uygulamalara gitmiş, bilhassa II. Dünya Savaşı'nın da başlaması ile ülke yönetiminde artık iyice ağırlığını hissettirmiştir. Öyle ki dünyadaki küreselleşme ve savaş ortamı sebebiyle bu dönemde yeni siyasi partiler de

¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, (Edt; Aysel Gökçe) Bizbize Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 709-712.

² Barış Ertem, *Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası*, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, Aralık 2010, s. 71-92.

kurulamamıştır. Dolayısıyla bu süreç, 1946 yılına kadar devam etmiş, Türkiye’de demokrasiye geçiş açısından önemli adımlar bu tarihten itibaren atılmaya başlanmış, Cumhuriyet’in ilanından beri ülke yönetiminde tek söz sahibi olan CHP’nin karşısına, Demokrat Parti (DP), Millet Partisi (MP)³ ve Milli Kalkınma Partisi (MKP)⁴ gibi partiler çıkmıştır.

Muhalefetin şekillenmeye başlaması, 14 Mayıs 1946’da görüşülmeye başlanan Toprak Kanunu Tasarısı ile olmuştur. Kanun, büyük toprak sahiplerini rahatsız edecek düzenlemeler getiriyordu. Kanun tartışmaları sırasında bir takım söylemleri ile dikkatleri çeken Adnan Menderes sonraki dönemlerde olacak gelişmelerin adeta sinyalinin veriyordu.⁵ CHP içindeki parti içi muhalefet gün geçtikçe daha da belirginleşmeye ve keskinleşmeye başladı. Bunun bariz örneklerinden birisi de Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın imzalarının bulunduğu ve “*Dörtlü Takrir*”⁶ olarak bilinen siyasi ultimatordu. CHP içinde bir yenileşme yapılmasını isteyen bu önerge 12 Haziran 1945 günü yapılan toplantıda okunmuş ve reddedilmiştir.

Önergeleri reddedilen ‘Dörtler’ den ikisi, yani Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde yazıları ile muhalefeti sürdürmüşlerdir.⁷ Lakin bu muhalefet, zikredilen ikilinin sonunu hazırlamış ve 21 Eylül günü toplanan parti divanı oy çokluğu

³ Murat Küçükkuşurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi (AAM) Yayınları, Ankara 2012, s. 305.

⁴ Türkiye’nin ilk muhalefet partisi olma özelliği ile siyaset arenasına çıkan Milli Kalkınma Partisi, Nuri Demirağ tarafından kurulmuştur. Ayrıca kuruluşunda Eski CHP Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş ve Gazeteci Cevat Rifat Atilgan’ da etkin bir rol oynamıştır. MKP kuruluşundan sonra ülke siyasetine yeni bir heyecan katmış, ancak daha çok DP-CHP arasında yaşanan iktidar mücadelesinin gölgesinde kalmıştır. Nuri Demirağ’ın 14 Kasım 1957 tarihinde vefatından sonra adeta bir “tabela partisi” görünümü veren MKP kanuni kongresini yapmadığı gerekçesi ile İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1 numaralı şubesi ve 17670/24855 sayılı kararı ile 22 Mayıs 1958 tarihinde fesh edilmiş, Milli Birlik Komitesi (MBK) döneminde tamamen kapatılmıştır. **Bkz.** B. Zakir Avşar-Elif Emre Kaya, *Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.13, S.2, 2012, s. 113-132.

⁵ Recep Murat Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum’da Siyasi Hayat*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 6.

⁶ Türk Siyasetinde “*Dörtlü Takrir*” olarak bilinen ve 4573 sayılı Çiftçi Topraklandırma Kanunu tasarısı mecliste görüşülürken ortaya çıkan muhalif harekettir. Öyle ki bu kanun büyük toprak sahiplerinin haklarını ve özel mülkiyetlerini sınırlandırdığından mecliste bulunan bazı milletvekillerinin tepkisini çekmiştir. Kanunun 14 Mayıs- 11 Haziran 1945 tarihleri arasında görüşülüp kabul edilmesi kanuna muhalefeti doruk noktasına taşımış, yukarıda ismi belirtilen milletvekilleri Genel Kurula bir Takrir vererek bu konuyu eleştirmişlerdir. Bu muhalefet yeni bir parti kurulacağı izlenimini beraberinde getirmiş, nihayetinde Demokrat Partinin kuruluşuna giden sürecin ilk tohumları atılmıştır. **Bkz;** Işıl Tuna, *Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlü Takrir, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.15, S.30, Bahar 2015, s.203-219.

⁷ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Yayınları, İstanbul 2004, s. 15.

ile Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü partiden ihraç etmiştir. Refik Koraltan'da yine Vatan gazetesine verdiği bir beyanatta arkadaşlarının partiden ihraç edilmesini eleştirmiş ve sonuçta oda aynı akıbete uğramıştır. Dörtler'den sadece Celal Bayar kendi isteği ile milletvekilliğinden ayrılmış buna rağmen parti üyeliği bir süre daha devam etmiştir. Kısa bir süre sonra Celal Bayar da CHP'den istifa edince yeni bir parti kurulacağı artık iyice kesinleşmişti. Zira Bayar, 1 Aralık 1946 tarihinde basına verdiği demeçte de bunu doğrulamıştı.⁸

7 Ocak 1946 tarihinde yeni partinin kuruluşuna dair en önemli somut adım atıldı ve Refik Koraltan⁹ kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a sundu. Yine aynı gün Demokrat Parti kurucularından oluşan bir heyet, parti binasında vücuda getirilen partinin programı ve amaçları hakkında kamuoyuna bilgi verdiler.¹⁰ Çok uzun yıllardır CHP'nin yönetim ve uygulamalarından bıkmış olan halk da yeni kurulan partiyi sabırsızlıkla bekliyordu. İşte böyle bir ortamda Demokrat Parti halk arasında müthiş bir destek bulmuş ve halk bu çiçeği burnunda partiyi adeta bağrına basmıştır. Vaziyet böyle olunca Parti teşkilatı hızla genişlemiş ve yurdun birçok bölgesinde şubeler açılmıştır.¹¹

1. Demokrat Parti Erzurum Teşkilatı

Çok partili hayata geçişle birlikte yeni kurulan partiler, ülkenin dört bir yanında teşkilatlarını kurmaya ve şubeler açmaya başladılar. Ülke çapındaki bu gelişmelerden tarih boyunca Anadolu'nun kalesi olarak addedilen ve Cumhuriyetin kuruluşunda da kilit bir rol üstlenen Erzurum vilayeti de etkilenmiştir. Kurulan muhalif partiler bu çok önem arz eden vilayette de hemen teşkilat kurma çabası içerisine girmişlerdir. Bu partilerin başında ise Milli Kalkınma Partisi (MKP) ve DP gelmektedir.¹²

⁸ Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s.15

⁹ **Refik Koraltan**, I, II, III ve IV. Dönem Konya, VI, VII, VIII. Dönem CHP İçel Milletvekilliği yapmıştır. Demokrat Parti'nin kurucu üyelerinden olan Koraltan, IX, X. ve XI. Dönemlerde de DP İçel Milletvekilliği yapmıştır. Vekilliği sırasında Meclis Başkanlığı Görevinde bulunan Refik Bey, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra yargılanarak, Yassıada Mahkemelerinde idam cezasına çarptırılmıştır. Bu karar daha sonra ömür boyu hapse çevrilmiş, çıkarılan aftan yararlanarak özgürlüğüne kavuşan Refik Koraltan, 17 Haziran 1974'te hayatını kaybetmiştir. **Bkz;** Ercan Bolat, *Demokrat Parti Dönemi Mersin(İçel) Milletvekilleri Ve Meclis Faaliyetleri(1950-1960)*, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, Haziran 2017, s.34-36.

¹⁰ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 62; *Akşam*, 8 Ocak 1946.

¹¹ Füzûzan Hüsrev Tokin, *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi(1939-1965)*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s.79.

¹² Küçükkuşurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, s. 305.

DP, resmi olarak merkez teşkilatını kurduktan sonra Erzurum teşkilatını kurmak için yoğun bir tempo ile çalışmaya başlamıştır. Lakin bu örgütlenme işinin açık bir şekilde yapılması yerine el altından yapılmasına özen gösterilmiştir. Zira CHP bu teşkilatlanmayı sıkı bir şekilde takip ediyor ve gelişmeleri parti genel merkezine hemen bildiriyordu. DP'nin Erzurum şubesini kurmak için en güçlü aday ise eski CHP'li Süreyya Şarman¹³ olarak gösteriliyordu. Zira Şarman, partisinden istifa ettikten sonra Erzurum istasyonunda yüksek sesle DP teşkilatını kuracağını söyleyerek bu bağlamda dikkatleri kendi üzerine çekmiştir.¹⁴

Ancak beklenen olay gerçekleşmedi ve ilerleyen günlerde Şarman'dan parti teşkilatını kuracağına dair herhangi bir teşebbüs olmadı. Böylece DP'nin Erzurum teşkilatını kurma işi başka isimlere kalmış oldu. Bu sırada öne çıkan isim 9. Kolordu'da yedek hâkimlik görevinde bulunan Emrullah Nutku Ültay oldu. Öyle ki CHP Genel Sekreterliğine gelen 12 Haziran 1946 tarihli bir bildiride Emrullah Bey'in halk arasında parti propagandası yaptığı ve DP şubesini açmak için yoğun çaba harcadığı yönünde idi. Bu iddialar üzerine olaya vakıf olan Erzurum Valisi Cemal Dinç harekete geçmiş ve Kolordu Kumandanlığına gerekli olan ikazı yapmıştır.¹⁵ Bu havadislerden de anlaşılacağı üzere 1946 yılının ilk yarısında henüz DP, Erzurum'da bir Teşkilat vücuda getirememiştir. Bununla birlikte şehrin önde gelen birçok kişisi parti teşkilatı kurulması için girişimlerde bulunmuş ancak genel merkezce hiçbirine izin verilmemiştir.¹⁶

Sancılı bir sürecin nihayetinde DP, Erzurum İl Teşkilatı 26 Haziran 1946'da kuruluşunu tamamlamıştır. Bu sürecin hızlanmasında Celal Bayar'ın 25 Haziran'da Radyocu Hakkı Mutlu adına çektiği ve 'beyannameyi veriniz' şeklindeki telgrafı etkili oldu.¹⁷ Teşkilatın başkanlığına ise daha önceden ismi zikredilenlerin yerine Hasan Kenan Babür getirilmiştir. Babür 9. Kolordu Komutanlığında subay iken bu görevinden

¹³Süreyya Şarman, 1906 yılında Erzurum'da doğdu. Tortum İlçesi'nde Köklü bir aile olan Ödöklüzadeler sülalesine mensuptur. 1926 yılında Erzurum'da çıkan Türk Çocuğu isimli dergideki yazılarıyla, Erzurumlu Aşık Sümmani'yi edebiyat dünyasına o tanıtmıştır. İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu olan Şarman, bir süre yargıçlık ve savcılık yapmış, 1942 yılından sonra ise Erzurum'da Erzincan Kapı Yeni Sinema Yazıhaneler kısmında avukatlık yapmaya başlamıştır. Geçirdiği bir bunalım sonucunda 1959 yılında yaşamına son vermiştir. **Bkz;** Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, s. 307.

¹⁴ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s. 9-10.

¹⁵ Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum(1923-1950)*, s. 308.

¹⁶Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum(1923-1950)*, s. 308-309.

¹⁷Uzun bir hazırlık safhasından sonra ve bazı tereddütlerden sonra kurulmuş olan DP Erzurum teşkilatı bu anlamda ülkenin birçok yerinde ki DP teşkilatlarından sonra faaliyete geçebilmiştir. **Bkz;** Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum(1923-1950)*, s.309.

istifa etmiş ve CHP'den Erzurum milletvekili adayı olarak başvuruda bulunmuştur. Sonrasında ise DP Erzurum teşkilatının başına geçmiştir.¹⁸

DP, 26 Haziran'da kuruluşunu tamamlamış ve bunu 27 Haziran 1946 tarihinde Valiliğe bir beyanname ile bildirmiştir. Kurulan teşkilatın müteveli heyeti şu isimlerden oluşmuştur: Hasan Kenan Babür¹⁹, Şaban Dilaver²⁰, Rıza Topçuoğlu²¹, Ömer Arı²², Ömer Çakmak.²³ DP'nin kuruluş beyannamesi, resmi makamlarca kabul edilmiş ve Hasan Kenan Babür Başkanlığında Vahit Paşa Konağında çalışmalarına başlanmıştır. Babür'ün bu görevdeki başkanlığı kısa sürmüş, DP'den milletvekili adayı olmuş akabinde seçimleri kaybedince bu görevinden de istifa etmiştir. Demokrat Parti İl Teşkilatında kurucu üyeler arasında Karadenizli üyeler ağırlıkta olunca zaman sonra bu durum Erzurum'lu üyeler ile aralarında sürtüşmelere neden olmuştur.²⁴

DP, ülke genelinde müthiş bir hızla teşkilatlanmaya devam etmiştir. Öyle ki; kısa bir zaman zarfında Haziran 1946 itibarı ile 40 il, 200'ü aşkın ilçe birçok bucak, köy ve mahallede teşkilatlanmış bulunuyordu.²⁵ Bu hızlı yayılış aslında halkın bu partiye karşı gösterdiği ilgi ve alaka ile ilişkiliydi. Bu ilgi ilerde DP'nin yapacaklarının ve daha kurulum kurulmaz iktidara göz kırptığının habercisi idi.

2. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri Hazırlıkları

Demokrat Parti ülke çapında birkaç şehir dışında teşkilatını büyük bir hızla yaymayı başarmıştır. Hatta öyle ki bu süreçte bazı yerlerde DP'ye rağbet o kadar

¹⁸ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.11.

¹⁹Erzurumlu olmayan Babür, halk tarafından pek tanınmıyordu. Ordu'da subay iken milletvekili olmak için görevinden istifa etmiştir. Herkes Gazetesi ve Babür Kitapevi'nin sahibidir. Demokrat Parti Erzurum teşkilatına girerek siyasete atılmıştır. Bkz. Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s. 11.

²⁰ Kendisi iş adamı olup aslen Sürmenelidir. Kereste ve un ticareti yapmıştır. CHP il teşkilatının hazırladığı rapora göre ormanları tahrip suçundan hakkında 120.000 liralık bir dava açılmıştır. Demokrat Parti İl teşkilatının kurucuları arasına girerken o dönemde şahsına acılan bu dava halen devam etmektedir. Bkz. Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s. 11.

²¹ Eski Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası başkanıdır. Yeniden odanın başkanlığına getirilmeyince bağlı olduğu CHP'den istifa etmiş ve Demokrat Parti il teşkilatı kurucu üyeleri arasındaki yerini almıştır. Bkz. Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s. 11.

²²Rize'nin Pazar Kazasına bağlı Hemşin Bucağı halkındandır. Beyoğlu terzihanesi sahibi olan Arı, kardeşi Şükrü Arı'nın teşviki ile CHP'den ayrılmış ve Demokrat Parti'ye dâhil olmuştur. Ömer Arı ayrıca 1960 ihtilali ile kapatılan DP'nin yerine 18 Nisan 1961 yılında faaliyete geçen Adalet Partisi İl Teşkilatı kurucuları arasında da yer almıştır. Bkz. Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s. 11. ; Küçüküğürlü, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*,s. 310.

²³Artvin Yusufeli Kazası halkından olan Çakmak, etrafında kimseyi toplayabilecek birisi değildi. Bkz. Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s. 11.

²⁴ Küçüküğürlü, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum(1923-1950)*,s.311-312.

²⁵ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat parti(1946-1960)*,s.78.

artmıştır ki CHP teşkilatları dahi topluca istifa ederek Demokrat Parti saflarına geçmişlerdir. Bu gibi durumlarda bina veya kapı üzerinde ki CHP tabelaları indirilmiş yerlerine Demokrat Parti tabelaları asılmıştır.²⁶ Demokrat Parti'nin bu yükselişi karşısında iktidar kendine moral vermeye çalışsa da Demokratları bir an önce durdurmalı idi. Öyle ki bu hızlı yükseliş devam ederse 1947 seçimleri tehlikeye girebilirdi. Bu yüzden 3 Temmuz 1946 günü ilan edilen seçimler 21 Temmuz tarihinde yapılacak, bir oldu-bittiye getirilerek seçimler savuşturulacaktı.²⁷ Bu duruma sert bir şekilde muhalefet eden Demokrat Parti yetkilileri sonucu değiştirememiştir. Bu durumda seçime katılıp katılmama düşüncesine giren DP yaptığı toplantılar sonrasında seçime iştirak edileceğini duyurmuştur.²⁸

CHP bu sırada seçim sisteminde önemli bir değişiklik içeren 4918 sayılı yasayı kabul etti. Yasaya göre iki dereceli seçim sistemi tek dereceli seçim sistemine dönüştürülmüştür. Açık oy, gizli sayım sistemini içeren bu değişikliğe göre oylama bu şekilde yapılacak ve sonuçlar ilan edildikten sonra oy pusulaları yakılarak imha edilecekti. Oysa bu sistem daha en başından sakattı. Zira bu durumda seçimler iktidarın baskısı ve tekeli altında gerçekleşecekti. Oy pusulalarının imhası ile de olası bir itirazın kanıtları bertaraf ediliyordu. Ayrıca iktidar, muhalefetin elinde ki seçim kozlarını kullanmasını engellemek için bir takım yasalarda da değişikliğe gitti. Bu yasalardan bazıları Üniversitelere özerklik²⁹ verilmesi, Basın yasası ve dernekler yasasıdır.³⁰ Seçim kanununda ve diğer birkaç yasada yaptığı değişiklikler ile Demokrat Partiyi köşeye sıkıştırdığını düşünen CHP iktidarı Demokratları daha da ateşleyeceğinin farkında değildi. Öyle ki DP seçim çalışmalarına müthiş bir hızla girişmiş yurt genelinde büyük çapta halk kitlelerine devasa mitingler düzenlemişlerdir. CHP ise bu büyük kalabalıkları anarşi olarak niteliyor ve muhalefete olan baskılarını gün geçtikçe daha da artırıyordu.³¹

²⁶ Enis Şahin-Bilal Tunç, *Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi(1945-1947)*, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.I, S.2,2015,s.43.

²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *Benim Gözümde Menderes*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993, s.75.

²⁸ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat parti(1946-1960)*,s.85

²⁹Üniversitelere özerklik verilmesine dair kanun 18 Haziran 1946 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre Üniversiteler fakültelerden, enstitü, okul ve bilimsel kurumlardan oluşmuş özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleridir. Her üniversitenin genel özerkliği ve tüzel kişiliği içinde, o üniversiteyi oluşturan fakülteler de, bu kanun hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğe sahiptirler. **Bkz; T.C Resmi Gazete**, 18 Haziran 1946.

³⁰ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.18.

³¹ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.19.

Partiler bir yandan birbirlerini yıpratmaya çalışıyor, diğer taraftan da seçim hazırlıklarını son sürat devam ettiriyordu. Bu seçim çalışmalarından en önemli ayaklarından birisi ise ülke kamuoyunda isim yapmış ünlü simaları partilerine kazandırmaktı. Özellikle CHP ve DP arasında paylaşılamayan bir isim dikkat çekiciydi. Bu ünlü sima Milli Mücadele ve sonrasında da cumhuriyetin önemli paşası Mareşal Fevzi Çakmak³² idi. Fevzi Çakmak halkın sevgi ve saygısını kazanmış siyasi anlamda da önemli bir güçtü. Bu yüzden hem partiler hemde şehirler arasında Mareşal'i aday gösterme yarışı başlamıştı. Hatta Ankaralı gençler “bizden aday olacak”, İstanbullu gençler “önce biz teklif ettik” polemiklerine bile girmişlerdi.³³ CHP’de bu önemli fırsatı kaçırmak istememiş ve Mareşal’e ilk teklifi yapan taraf olmuştur. Lakin bu teklif Fevzi Çakmak tarafından geri çevrilmiş ve seçime DP saflarında katılacağını duyurmuştur.³⁴

3. Demokrat Parti’nin Erzurum Milletvekili Adaylarını Belirlemesi

Artık seçim günü yaklaşmış ve seçime katılacak partiler illerde milletvekili adaylarını belirlemeye başlamışlardır. Bu heyecan tüm ülkede olduğu gibi Erzurum’da da kendini hissettirmiş milletvekili listeleri kamuoyuna açıklanmaya başlanmıştır. Erzurum’da Demokrat Parti şu isimlerle 21 Temmuz 1946 seçimine gireceğini beyan etmiştir. Fevzi Çakmak, Hasan Kenan Babür, Hüseyin Avni Ulaş³⁵, Şakir Pasinliler,

³²**Fevzi Çakmak**, Türkiye Cumhuriyeti’nde Mustafa Kemal Atatürk’ten sonra mareşal unvanı alan ilk ve tek kişidir. Başarılı bir asker alan Çakmak, gerek ordu içerisinde ve gerekse de halk bazında sevilen bir karaktere sahipti. Cumhuriyet kurulduktan sonra Türkiye’nin İlk Milli Savunma Bakanı ve ilk Genelkurmay Başkanı oldu. 1944 yılında emekliye sevk edilen Paşa, bu durumu çok da hazmedemedi. Bizzat İnönü tarafından yapılan milletvekilliği teklifini de reddetti. DP’nin siyaset arenasına çıkışı ile bu partiye yaklaştı ve 21 Temmuz 1946 Seçimlerinde bağımsız aday olarak DP listesinden İstanbul Milletvekili olarak meclise girdi. Bir süre sonra DP ile de anlaşmazlığa düştü ve Millet Partisi’nin kurucu üyeleri arasında yer aldı. 10 Nisan 1950 tarihinde vefat eden Fevzi Çakmak, kalabalık bir halk katılımı ile Eyüp Sultan mezarlığına defnedildi. **Bkz;** Ayfer Özçelik, *Fevzi Çakmak*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.8, 1993, s. 190-192.

³³ Rahmi Akbaş, *Mareşal Fevzi Çakmak 1876-1950*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008, s.377.

³⁴ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1971, s.150-151.

³⁵ **Hüseyin Avni Ulaş**, 1887 yılında Erzurum Kümbet köyünde doğdu. İstanbul’da Hukuk öğrenimi gördü. 1919 yılında Erzurum ve Sivas Kongrelerine katıldı. 12 Ocak 1920’de İstanbul’da toplanan Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Kapatılmasından sonra, 23 Nisan 1920’de Ankara’da açılan TBMM’ye katıldı. 9 Kasım 1922’de TBMM ikinci başkanlığına seçildi. 1935 yılında CHP, 1946 yılında DP’den Erzurum Milletvekilliği adayı oldu. Lakin seçilemedi. Öyle ki Erzurum’da bazı çevreler Hüseyin Avni Bey’in 1935 yılında olduğu gibi 1946 yılında da en çok oyu aldığını ancak oyların çalındığını ya da yakıldığını bu yüzden vekil seçilemediğini iddia etmişlerdir. Her zaman Erzurumlu olmakla gurur duymuştur. Hatta Avukatlık kimlik kartında isim olarak Erzurumlu Hüseyin Avni yazmıştır. Hüseyin Avni Bey 23 Şubat 1948 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. **Bkz;** <https://www.biyografi.net>. (*Son Erişim Tarihi:* 28.05.2019) Ayrıca **Bkz;** Küçüküçürlü, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum(1923-1950)*, s.356.

Nafiz Kotan, Sefa Yalçuk, Rıza Topçuoğlu, Muhsin Yazıcı, Abdurrahman Erge'dir.³⁶ Demokrat Parti ülke genelinde olduğu gibi Erzurum'da da çıkardığı aday listesi ile seçimlerdeki iddiasını ortaya koymuştur. Özellikle Fevzi Çakmak'ın bu partiden adaylığı müthiş bir itibar kaynağı olmuştur. Bütün yurttaki olduğu gibi Erzurum'da da son sürat devam eden propaganda çalışmaları halkı ilk kez bu denli merkeze alarak yapıyordu. Çünkü ülke uzun yıllar tek parti hükümetleri ile yönetilmiş, tek parti yönetiminde gerçekleşen seçimlerde 1946 seçimlerinin verdiği heyecan bir türlü hissedilememiştir. Çok partili hayatın yüklediği sorumluluk ile siyasiler belki de uzun yıllardan sonra ilk kez bu denli halka yakın olmuş, demokrasinin paslanan çarkı yeniden dönmeye başlamıştır. Ülkede uzun bir süre iktidarı tek elden yürüten CHP, rakipsiz olmanın verdiği rahatlık ve boş vermişlik ile seçimlere hazırlanmıştır. Bu ise halkın demokrasiye olan inancını zayıflatmış, seçmen olma bilincini köreltmıştır.

4. Seçim Sonuçları ve Erzurum

Türkiye'de halka ve demokrasiye dayalı bir sistem olan cumhuriyet 29 Ekim 1923 itibarı ile ilan edilmiş lakin bu sistem ülkenin sosyolojik ve psikolojik yapısına ilk anda uyum sağlayamamıştır. Uzun yıllar boyu ülkede cumhuriyet olmasına rağmen seçimler sağlıklı bir şekilde yürütülememiş, demokrasinin temel taşlarından birisi olan çok partili yaşama bir türlü geçilememiştir. Bu konuda birkaç denemenin ardından bu fikir rafa kaldırılmış, ülke uzun yıllar tek parti ile yönetilmiştir. 1946 ya gelindiğinde ülke bir ilke sahne olmuş, Cumhuriyetin ilk çok partili genel seçimleri 21 Temmuzda gerçekleşmiştir.³⁷

Seçime hazırlık süreci kıyasıya bir rekabete sebep olmuştur. CHP'nin en önemli söylemleri II. Dünya savaşında ülkeyi savaşa sokmamakla, demokrasi adına ülkeyi muasırlandırmak olmuştur. Buna karşı DP İktidar partisinin despotik yönetimi, özgürlük ve halkın yaşadığı fakirliği seçim propagandası olarak kullanmıştır.³⁸ İktidar karşısında ki en önemli muhalefet şüphesiz Demokrat Parti idi. Nihayet seçim günü ufukta belirmiş, zahmetli bir süreçten sonra siyasiler topu millet iradesine bırakmıştı.

³⁶ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.20.

³⁷ Mustafa Çufalı, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi(1945-1950)*, Babil Yayınları, Ankara, 2004, s.78.

³⁸ Feroz Ahmad, *Türkiye'de çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s.22

1946 Genel Seçimlerine katılım yerel seçimlere oranla daha yüksek çıktı. Açık oy, gizli tasnif ³⁹ esasına dayanan bu seçime katılım oranı %75'ti.⁴⁰ Seçim akşamı gayrı resmi sonuçlar CHP Genel Merkezine ulaşmaya başlamıştır. Lakin manzara pekte iç açıcı değildi. Öyle ki şehir merkezlerinde DP'nin seçimi kazandığı haberleri gelmeye başlamıştır. Bu hal karşısında şaşkın olan iktidar cephesi seçim sonuçlarının tamamının açıklanması ile derin bir nefes aldı. Çünkü şehir merkezlerinin aksine köylerde CHP sandıktan ezici bir üstünlük ile çıkmış bu durum iktidar cephesinin yüreğine su serpmiştir. Seçim sonuçlarına göre meclisteki 465 sandalyenin 391'ini mevcut iktidar CHP, 62'sini DP, 12'sini ise bağımsız adaylar kazanmıştır.⁴¹ DP seçimlere 273 aday ile katılmış, 16 ilde seçimlere katılmazken, toplam 12 ilde ipi göğüsleyen taraf olmuştur.⁴² 1946 seçimlerinden sonra Demokrat Parti, CHP'nin seçimlerde hile yaptığını iddia etmiş⁴³ ve bu söylem uzun yıllar DP'nin, CHP'ye karşı en önemli eleştirisi oklarından birisi olmuştur.⁴⁴

Genel seçimler yapılmış ve CHP yeniden tek başına iktidar koltuğuna oturmayı başarmıştır. Lakin seçim sonrasında konuşulan şey CHP'nin bu başarısı değil yeni kurulan DP'nin kısa sürede bazı illerde seçime dahi girmemiş olmasına rağmen elde ettiği başarılı sonuçla iktidar partisine soğuk bir duş aldırması olmalıdır. Türkiye genelinde ki bu hava Erzurum'da da kendini hissettirmiş ancak Demokratlar seçimde bu önemli şehirden eli boş ayrılmıştır.

21 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimler 24 Temmuz'da ilan edilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Demokrat Parti bu seçimde Erzurum'dan umduğu desteği bulamamıştır. Erzurum'dan Paşa'ya(İsmet İnönü) yine destek gelmiş ve CHP yapılan seçimlerde 10 vekil çıkarmıştır.

³⁹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara, 2012, s.XII

⁴⁰ Süleyman İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s.216.

⁴¹ *Akşam*, 24 Temmuz 1946.

⁴² Çufalı, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi(1945-1950)*, s.80-81

⁴³ 25 Temmuz 1946 günü DP Genel Başkanı Celal Bayar seçimler dolayısı ile hükümeti ağır bir şekilde suçlamıştır. Bayar, "Seçmenlerin verdikleri reylerin kaydına mahsus olan ve her sandığın seçim neticesini gösteren mazbatalar birçok yerde boş olarak seçim heyetlerine imza ettirilmiştir. Bu mazbatalar daha sonra arzuları göre doldurularak vatandaşın oyları üzerinde oynanmıştır. Ayrıca halk bazı yerlerde tehdit edilmiş, dövülmüş ve hapse atılmıştır." **Bkz;** Erol Tuncer, *1946 Seçimleri*, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV), Ankara, 2008, s.74-78.

⁴⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, (Çev: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1992, s.33.

Tablo. 1. CHP Erzurum Milletvekili adaylarının aldığı oy oranları.

Vehbi Kocagüney	142.618.
Cevat Dursunoğlu	140.846.
Salim Altuğ	137.407.
Şükrü Koçak	138.293.
Münir Hüsrev Göle	136.070.
Raif Dinç	132.215.
Mesut Çankaya	129.616.
Nafiz Dumlu	127.370.
Eyüp Sabri Bingöl	122.343.
Kemalettin Kamu	121.785. ⁴⁵

Demokrat Parti Erzurum Milletvekili adaylarının aldığı oylar şu şekilde dağılmıştır.

Tablo. 2. DP Erzurum Milletvekili adaylarının aldığı oy oranları.

Mareşal Fevzi Çakmak	43.412.
Hüseyin Avni Ulaş	37.435.
Zakir İbrahim Hakkıoğlu	20.226
Rıza Topçuoğlu	13.511.
Mustafa Zeren	13.479.
Nafiz Kotan	12.938.
Safa Yalçuk	12.230.
Hasan Kenan Babür	12.096.

⁴⁵Küçüküçgürlü, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum(1923-1950)*, s.355-356.; Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.29.

Abdurrahman Öрге	10.959.
Memiş Yazıcı	10.777.
Remzi Temelli	8.988. ⁴⁶

DP Erzurum'dan vekil çıkaramamasına rağmen ülke genelinde azımsanamayacak bir başarıya imza atmış ve gelecek dönem için özellikle bu ilk seçimde kendilerine destek veren halk kesimine umut aşılamıştır. Seçimlerden sonra aktif muhalefetini sürdüren Demokrat Parti bir yandan da ülke çapında ki teşkilatlanmasını sürdürmüştür. 21 Temmuz 1946 seçimleri DP için önemli bir tecrübe olmuş ve bu tecrübenin verdiği güç ile sonra ki seçim için çalışmalarına vakit kaybetmeden başlamışlardır. 1950 seçimlerine kadar ülke geneli ve gayet tabii Erzurum'da iktidar ve muhalefetin çetin mücadelesine sahne olmuştur.

⁴⁶ Küçükkuşurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum(1923-1950)*,s.356.; Geçikli,*1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.30

BİRİNCİ BÖLÜM

IX. DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

1.1. 1950 Genel Seçimleri ve Erzurum

24 Mart 1950'de TBMM'de alınan kararla seçimlerin 14 Mayıs 1950'de yapılmasına karar verildi.⁴⁷ Ancak DP, özellikle doğudaki mevsim şartlarını ileri sürerek bu karara karşı çıktı. DP'ye göre seçimler, 20 gün kadar geriye alınırsa daha sağlıklı bir ortam oluşturulmuş olacaktı. DP'nin bu isteği iktidar tarafından reddedilmiş nihayetinde seçimin 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşeceği kesinleşmiştir.⁴⁸

Seçim gününün nihai karara bağlanmasıyla partiler vakit kaybetmeden seçim propagandalarına başlamışlardır. 1950 seçimlerinin diğer seçimlerden en büyük farkı ise 16 Şubat 1950 tarihinde milletvekili seçim kanununda yapılan değişiklik olmuştur. Yeni kanuna göre tek dereceli olarak yapılacak seçimlerde “gizli oy, açık tasnif” sistemi uygulanacaktı.⁴⁹ Sandığa giden yolda partilerin kıyasıya mücadeleleri takvimler 14 Mayıs'ı gösterdiğinde son bulmuş ve artık millet iradesinin tecelli edeceği gün gelmiştir.⁵⁰

Seçimler ülke genelinde fazla bir karışıklığa mahal vermeden başarı ile gerçekleşmiş ve katılım oranı tahminleri aşmıştır.⁵¹ Bu sükûnet ortamını, Urfa-Birecik ve Gaziantep-Kilis bölgelerinde çıkan bazı olaylar sekteye uğratsa da sağduyu seçim süresince ve sonrasında gerek partiler ve gerekse de halk tarafından elden bırakılmamıştır.⁵² 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri CHP'nin 27 yıl gibi uzun soluklu

⁴⁷ *Erzurum*, 30 Mart 1950.

⁴⁸ Rıfıkı Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998, s. 40.

⁴⁹ Yeni Seçim sistemi olan bu kanun tek dereceli, gizli oy, açık tasnif sistemine göre düzenlenmiş, daha önce ki uygulamalardan ziyade bu kanun demokrasi ve istikbal adına ümit vermiştir. Ayrıca kanunun mecliste bulunan tüm siyasi partilerin ortak oyu ile kabul edilmesi ülke siyaseti adına büyük bir ferahlık yaratmıştır. **Bkz;** Naim Sönmez, *Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu*, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, 2013, s.447-461.

⁵⁰ *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1950; *Zafer*, 14 Mayıs 1950.

⁵¹ *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1950; *Yeni İstanbul*, 15 Mayıs 1950.

⁵² 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri yurt genelinde sükûnet içinde geçmiş, ancak bu sükûnet ortamı bazen yerini küçük hadiselere bırakmıştır. Bunlardan bazıları; Trabzon ve Konya'da halka baskı yapıldığı iddia edildi. Diyarbakır'da ise iki Kaymakam baskı yapıldığı gerekçesi ile mahkemeye verildi. Asıl kayda değer olaylar seçimden sonra ki günlerde yaşanmış Urfa-Birecik ve Gaziantep-Kilis bölgelerinde DP-CHP taraftarları arasında çıkan kavgalarda Birecik ilçesinde 3 Kişi hayatını kaybetmiştir. **Bkz;** Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s. 100.; *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1950.

iktidarına son vermiş olduğu gibi aynı zamanda 1920'den beri ülkeyi önce ikinci adam, daha sonra ise tek adam olarak yöneten İsmet Paşa'yı da muhalefet liderliğine atmıştır.⁵³ Ayrıca 14 Mayıs 1950 seçimi ülkede ilk kez adil olarak yapılan bir seçim olmuştur. Bu adil seçimde demokratlar ülke genelinde çoğu yerde tam liste olarak seçimi kazanmıştır.⁵⁴ 1950'de kurallara uygun ve adaletle yönetilen seçimlerden sonra gerçekleşen hükümet değişikliği Türkiye'ye genel bir siyasi güven ve istikrar hissiyatı getirmiştir.⁵⁵ Partilerin aldıkları oy oranları ise istatistikî verilere şu şekilde yansımıştır:⁵⁶

Tablo. 3. 1950 Genel Seçim Sonuçları.

PARTİLER	OY ORANI (%)	MİLLETVEKİLİ SAYISI
Demokrat Parti	55.2	416
Cumhuriyet Halk Partisi	39.6	69
Millet Partisi	4.6	1
Bağımsızlar	0.6	1
TOPLAM	100	487

DP'nin elde ettiği bu başarı ile birlikte CHP'nin 27 yıllık iktidarı son bulmuş ülke siyasetinde yeni bir sayfa açılmıştır. Dönemin bazı gazeteleri bu durumu “*Demokrat Parti zafer yolunda*” manşetleri ile okuyucularına duyurmuştur.⁵⁷ Ayrıca bu zafer bazı çevrelerce “*Beyaz İhtilal*” olarak değerlendirilmiş, böylece Türkiye tarihinde 10 yıl egemen olacak DP iktidarı süreci başlamıştır.⁵⁸

DP Hükümeti, iktidarının ilk ayında müdahale ettiği ve yankıları itibarı ile önem arz eden meselelerden birisi de Türkçe okutulmaya başlanan ezanın aslına uygun olarak tekrar Arapçaya dönüştürülmesi olmuştur.⁵⁹ Bu da özellikle muhafazakâr halk kitlesinin DP'ye olan sempatisini ve desteğini bir kat daha arttırmıştır. Çiçeği burnunda iktidar her

⁵³ Rasim Ekşi, *Yassıada Çılgılığı 27 Mayıs Darbesi ve İdam Edilen Hasan Polatkan'ın Savunması*, Kızıl Elma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.18.

⁵⁴ *Milliyet*, 15 Mayıs 1950.

⁵⁵ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 496.

⁵⁶ <https://global.tbmm.gov.tr>. (Son Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2018).

⁵⁷ *Zafer*, 15 Mayıs 1950.

⁵⁸ M. Serhan Yücel, *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.29.

⁵⁹ *Vakit*, 14 Haziran 1950. Bkz; Kısakürek, *Benim Gözümde Menderes*, s.132.

konuda başarılı adımlar atmaya çalışmış, halk da haklı olarak taleplerini ardı ardına sıralamıştır. 1950 seçimleri ile demokrasiyi tesis eden halk, bunun karşılığında hizmet bekliyordu. Memleketler tek parti yönetiminde, özellikle de II. Dünya Savaşı'nın verdiği endişe ile hizmet anlamında çok yetersiz kalmıştı.

Hizmet bekleyen yerlerden birisi de şüphesiz ki Erzurum'du. Ülke genelinde elde edilen başarı Anadolu'nun önemli şehri Erzurum'da da kendini göstermiş, Erzurumlular bu seçimlerde desteğini demokratlardan yana kullanmıştı. Bunun neticesinde hizmet beklemesi de gayet doğal ve hatta zorunluluktaki. Öyle ki memleket bin bir dert ve yokluk içinde kıvranıyordu. Şehirde yıllardır bayındırlık adına hiçbir adım atılmamıştı. Halk doğal olarak yol, su, köprü, okul ve hastane gibi hizmetler istiyorlardı. Aslında bu durum sadece Erzurum'a özgü değildi; çünkü tüm Türkiye benzer istekler ile yeni hükümete sesleniyorlardı.⁶⁰ Tıpkı her vilayet gibi Erzurum da tüm bu isteklerini seçtiği vekiller aracılığı ile hükümetten talep ediyordu. Öyle ki yapılan seçimlerde iktidar partisine 10 vekil birden veren Erzurum halkı birikmiş tüm dertlerinin artık çözüme kavuşacağından eskiye nazaran daha ümitli idi.⁶¹

Seçimlerde DP'nin Erzurum Milletvekilleri⁶² ve aldıkları oy oranları ise şu şekildeydi:⁶³

Tablo. 4. Seçilen DP Erzurum Milletvekilleri ve Oy Sayıları

Milletvekili	Aldığı Oy Sayısı
Bahadır Dülger	91.369
Mustafa Zeren	90.368
Rıfkı Salim Burçak	90.240
Dr. Fehmi Çobanoğlu	89.753
Sabri Erduman	89.421
Memiş Yazıcı	89.231
Rıza Topçuoğlu	87.208
Dr. Enver Karan	87.208

⁶⁰ Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, s. 58.

⁶¹ *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon: 030.10.Yer: 77.512.4. No: 2.

⁶² *BCA*, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2.

⁶³ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.102-103.

Emrullah Nutku (Ultay)	87.077
Sait Başak	85.069

Erzurum halkı, vekillerinden ve hükümetinden elbette ki birçok şey istiyordu. Lakin bazı istekler yıllardır dile getiriliyor, ancak bunlara yönelik beklenen somut adımlar bir türlü atılamıyordu. Bunların başında Tortum Şelalesi ilgili olanı geliyordu. Halk, devletten buraya bir baraj yapılarak Elektrik santrali kurulmasını istiyordu. Öyle ki Erzurum için bu mesele artık şehrin ortak ülküsü olmuştu. Çünkü bu baraj ile Erzurum'un ve hatta bütün Doğu Anadolu'nun elektriğinin üretileceğine halkın inancı tamdı. Daha sonra Erzurum milletvekillerinin de büyük çabası ile halkın bu hayali gerçek olacaktı. Bununla da kalmayan bu hizmetleri ve daha nicelerini Erzurum meclise gönderdiği çalışan vekillerinde etkisi ile sırayla almaya başlayacaktı.⁶⁴

IX. Dönem Erzurum Milletvekilleri ve meclis çalışmaları şu şekildedir.

1. 1. 1. Rıfki Salim BURÇAK

1.1.1.1. Özgeçmişi

2 Nisan 1903 tarihinde Erzurum'un Ali Paşa Mahallesi'nde dünyaya geldi. Babası Hoca Şamlıoğullarından Salim Bey, Annesi Rukiye Hanımdır. Babası Salim Bey ticaret ile uğraşırdı. Rıfki Salim Burçak, 1 Temmuz 1943 tarihinde İhsan-ULviye kızı, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Öğretmeni Dilşat hanımla evlendi. Bu evlilikten Yalçın, Zeynep ve Zehra adlarında üç çocuğu oldu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum'da o dönemde sultani olarak geçen Erzurum Lisesi'nde tamamladı. 1934 yılında Lisenin Edebiyat bölümünden iyi derece ile diploma aldı. Yapılan sınavda başarılı olarak Siyasal Bilimler Okuluna girdi ve Haziran 1937'de okulun Siyasi bölümünden mezun oldu. 31 Temmuz 1937 tarihinde Başbakanlık Evrak ve Levazım Müdürlüğüne memur aday olarak atandı. Bu görevden kısa bir süre sonra ayrılarak 31 Ağustos 1937'de Üçüncü Genel Müfettişlikte Maiyet memurluğuna atandı.⁶⁵

1 Kasım 1937 tarihinde İstanbul Harbiye binasında eğitim veren yedek Subay Okuluna girdi. 1 Mayıs 1938 tarihinde Topçu Yedek Asteğmen olarak Sarıkamış'ta 9. Topçu Alayında askerliğini tamamlayan Burçak, 1938 Ekim ayının sonunda terhis olmuştur. Terhisini aldıktan sonra, kısa bir süreliğine Erzurum Lisesinde Fransızca

⁶⁴ Burçak, *On Yılın Anıları(1950-1960)*, s. 58-60.

⁶⁵ Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, s. 9-20.

öğretmenliği yaptı. 31 Aralık 1938 tarihinde açılan sınavda başarı göstererek Siyasal Bilgiler Okulunda Siyasi Tarih asistanlığına atandı. Hocası Ahmet Şükrü Esmer ile 3 yıl Çalışan Burçak, doktora yapmak üzere Mayıs 1939'da Paris'e gitti. 1 Eylül 1939 tarihinde II. Dünya Savaşı patlat verince yurda dönmek zorunda kaldı. Hocasının Milletvekili olarak seçilmesinin ardından boş kalan siyasi tarih derslerinin hatta Harp Akademisi ve Polis Enstitüsünde okutulan derslerin hocalığını üstlendi. 1943 yılında bir kez daha silâh altına alındı. 3 ay, Ilgaz'daki 72. Topçu Alayında görev yaptıktan sonra terhis oldu.⁶⁶

Rıfkı Salim Burçak, "1878 Berlin Antlaşmasının Osmanlı İmparatorluğunun ve Avrupa Devletlerinin Dış Politikaları Üzerine Bıraktığı Tesirler" konulu araştırması ile 9 Haziran 1942 tarihinde doçentliğe yükselen Burçak, "Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941)" adlı kitabı ile 31 Mayıs 1947 tarihinde ise profesörlüğe terfi etti. Fransızca ve İngilizce bilen Burçak, akademisyenliği devam ederken 1950 seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 90.240 oy alarak DP listesinden Erzurum Milletvekili seçilmiştir.⁶⁷

18 Mayıs 1950 tarihinde seçim mazbatasını alarak 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ne gelen Burçak, tutanağının onaylandığı 28 Haziran 1950'den itibaren görev yapmaya başlamıştır. Mecliste Dışişleri Komisyonu Kâtipliğini yaptı. İmar ve Kalkınma Bankası, Akaryakıt ve Harçlar Kanunu, Askerlerin Zat İşleri ve Pasaport Kanunu gibi konularında kurulan geçici komisyonlarda bulunmuştur.⁶⁸ 9 Mart 1951 tarihinde kurulan ikinci Adnan Menderes Kabinesi'nde Gümrük ve Tekel Bakanı olarak görev aldı.⁶⁹ Bu vazifedeyken, DP Genel İdare Kurulu Üyeliğine seçilmiş bu yüzden 26 Ekim 1951 tarihinde istifa ederek bu görevinden ayrılmıştır. 8 Nisan 1953 tarihinde aynı kabinede Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilmiştir. Bu görevini ise Hükümetin istifa ettiği 17 Mayıs 1954 tarihine kadar sürdürmüştür.⁷⁰

28 Kasım 1950 tarihinde DP Meclis Grubunda Kore'ye asker göndermek için TBMM'den izin alınması gerektiğini ısrarla savunmuştur. 24 Şubat 1951 tarihinde ise

⁶⁶ Burçak, *On Yılın Anıları(1950-1960)*, s. 22-34.

⁶⁷ *BCA*, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2.

⁶⁸ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, C.VII, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 358.

⁶⁹ Türker Sanal, *Türkiye'nin Hükümetleri*, Sim Matbaası, Ankara 1997, s.236.

⁷⁰ Sanal, *Türkiye'nin Hükümetleri*, s.251.

Türkiye'nin dış politikası ile 18 Şubat 1952 tarihindeki Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Paketi'ne (NATO) girişinin görüşülmesi sırasında Demokrat Parti Meclis Grubu Sözcüsü olarak yaptığı konuşmalar ile dikkatleri üzerine çekmiştir. X. ve XI. dönemlerde de Erzurum'da DP saflarından milletvekili seçilen Prof. Dr. Rıfkı Salim Burçak'a Yassıda Yüksek Adalet Divanınca Anayasayı çiğnediği suçlaması ile 4 yıl 2 ay ağırlaştırılmış hapis cezası verildi.

Rıfkı Salim Burçak, 1 Eylül 1963-30 Mart 1965 tarihleri arasında *Zafer* ve *Haber* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. 30 Eylül 1966 tarihinde Gazi Eğitim Enstitüsü Devrim Tarihi öğretmenliğine getirildi. Bu sırada Başkent İktisadi ve Ticari ilimler Özel Yüksekokulunda müdürlük yaptı. Buradayken ve Devrim Tarihi, Başkent Gazetecilik Özel Yüksekokulunda Siyasi Tarih, Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinde Siyasi Tarih ve Devrim Tarihi, Sosyal Hizmetler Akademisinde Devrim Tarihi, Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsünde Devrim Tarihi, Zafer Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulunda Devrim Tarihi öğretmenliği görevlerinde bulundu. Burçak ayrıca; Yükseliş Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulu'nda Devrim Tarihi, Ankara Mali Bilimler Yüksek Okulunda Devrim Tarihi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde Siyasi Tarih, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Siyasi Tarih alanlarında da öğretmenlik yapmıştır.⁷¹

1983 yılında Gazi Üniversitesi'nden emekli olan Burçak, 1984-1988 yılları arasında YÖK üyeliğinde bulundu. Bununla birlikte Türk Tarih Kurumu'nun asli üyeliğini ve Demokratlar Kulübü Başkanlığı yürütmüştür. Burçak, bu sıralarda bilimsel faaliyetlerini de sürdürerek yeni eserler üretmeye devam etti. Mesleki dergiler ve günlük gazetelerde birçok makale ve inceleme yazıları yayımlanmıştır. 29 Ağustos 1998 tarihinde vefat eden Burçak, Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verildi.⁷²

Hayatı boyunca birçok ilmi ve siyasi eserde imzası olan Burçak'ın kaleme aldığı bazı eserleri şunlardır:⁷³

- Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri ve İkinci Cihan Harbi'nde Türkiye'nin Durumu.
- İnönü ve Demokrasi.

⁷¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, C.VII, s. 359.

⁷² *Hürriyet*, 1 Eylül 1998.

⁷³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, C.VII, s. 359.

- Yassıada ve Öncesi.
- Türkiye’de Demokrasiye Geçiş.
- Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri.
- Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri.
- 27 Mayıs Üzerine Görüşmeler.
- Türkiye’de Milli İradenin Zaferi.
- İdamların İçyüzü.
- On Yılın Anıları (1950-1960).

1.1.1.2. TBMM’deki Çalışmaları

Rıfkı Salim Burçak, gerek verdiği önerge ve gerekse de birçok konuda yaptığı konuşmalar ile meclis çalışmalarına önemli katkılar sağlayan bir parlamenter olmuştur. O’nun bu faaliyetlerini takrirleri (önergeleri) ve konuşmaları şeklinde iki başlık altında toplamak mümkündür.

1.1.1.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Erzurum Milletvekili Rıfkı Salim Burçak’ın CHP Genel Başkanı ve Malatya Milletvekili İsmet İnönü’nün 5 Ekim 1952 Pazar günü İzmir’de söylemiş olduğu nutuk⁷⁴ ile onu takip eden Manisa ve Balıkesir hadiseleri⁷⁵ ve buna karşı alınan tedbirler hakkında Başbakan’dan gensoru açıklamasına dair bir önergesi bulunmaktadır.⁷⁶ Burçak, önergeyi okurken Başbakan’ın salonda olmaması kısa süreli bir homurdanmaya neden olmuştur. Başkan önergenin okunmasını istemiş bunun üzerine Rıfkı Salim Burçak önergeyi okumaya başlamıştır. Önerge ana hatları ile şu şekildedir:⁷⁷

⁷⁴ *Milliyet*, 6 Ekim 1952.; *Hürriyet*, 6 Ekim 1952. **Bkz.** İsmet İnönü’nün nutkundan bir bölüm; “Aziz vatandaşlarım, insan haklarını ve vatandaş haklarını koruyan siyasi teşkilat olarak çalışıyoruz. İktidarı murakabe etmek başlıca vazifemizdir. Bu vazifemizi ciddi olarak ifa ediyoruz. İktidarın bizi vazifeden alkoymaya hakkı yoktur. Siyasi emniyetimize kastedilmesini kabul etmeyiz. Haklarımızı müdafaa edeceğiz. Hususi kanunlarla Anayasanın verdiği hayat hakkı bir siyasi partiden alınamaz. Böyle bir teşebbüs Anayasaya aykırıdır. Anayasaya aykırı kanun olamaz. Vatandaş haklarını iptal etmek zulümdür. Zulüm yoluna sapan kudret sahibi kendini kanun dışına atmış olur. Zulüm yolu vatani nifaka götürür. Zulüm ile partizan ihtiraslarını tatmin etmek yanlış yoldur.” **Bkz.** Bilal Tunç, *DP İle CHP Anlaşmazlıkları Bağlamında İsmet İnönü’nün 1952 yılı Ege ve Marmara Bölgesindeki Gezileri ve Basına Yansımaları*, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, S.5, 2018, s.80.

⁷⁵ İsmet İnönü’nün Ege gezisi sırasında Manisa ve Balıkesir mitingleri öncesi DP ve CHP’liler arasında yaşanan tartışmalar ve olaylardır. **Bkz.** Tunç, *DP İle CHP Anlaşmazlıkları Bağlamında İsmet İnönü’nün 1952 yılı Ege ve Marmara Bölgesindeki Gezileri ve Basına Yansımaları*, s.83-85.

⁷⁶ *BCA*, Fon: 030.01. Yer: 44.264.2. No: 2.

⁷⁷ Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, s. 122-126.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 5 Ekim 1952 tarihli İzmir mitinginde iktidara karşı çok ağır ithamlarda bulunduğu dile getirilmiştir.⁷⁸ İktidar partisi yönetiminin zulüm ve adaletsiz bir anlayışla ülkeyi yönettiğinden bahsedilmiş, halktan bu adaletsizliğe bir an önce karşı durulması istenmiştir. Ayrıca Halk Partisi liderinin “Haber veriyorum, tehlike görüyorum” sözleri de memleketi koyu bir zulmet ve tahammül edilemez bir istibdat altında tasvir etmiştir.⁷⁹ Bu nutukta memleketin huzur ve güvenlik yönünden büyük bir tehlike olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca nutukta bugün ki iktidarın kanun, akıl ve vicdan yollarından ayrıldığı ifade edilmiş tüm bu sözler ile halkı iktidara karşı kin ve nefret duyguları ile doldurmaya çalışmıştır.⁸⁰ Burçak, bu konu hakkında şu şekilde bir önerge sunmuştur;

“İşte bu sebeplerle, Halk Partisi Genel Başkanı'nın İzmir nutku ve onu takip eden Manisa ve Balıkesir hâdiseleri ve bu hâdiseler karşısında alınan tedbirlerle Hükümetin düşünceleri hakkında umumi bir müzakereye imkân hazırlamak üzere Başbakan'dan gensoru açılmasına Büyük Meclisin karar vermesini saygı ile arz ve teklif ederim.” Burçak'ın bu önergesi oylamaya sunulmuş ve yapılan oylama sonucunda reddedilerek müzakereye devam edilmiştir.⁸¹

1.1.1.2.2. Konuşmaları

Türkiye ile İtalya arasında akit ve imza edilmiş olan Dostluk, Uzlaşma ve Adli Tesviye Anlaşması'nın onanması hakkındaki kanun münasebeti ile Erzurum Milletvekili Rıfkı Salim Burçak da söz almış ve konu hakkında kendi görüşünü ana hatları ile dile getirmiştir. Konuya Adnan Menderes Hükümeti'nin dünya barışı ve güvenliğinin korunmasında somut adımlar attığını söyleyerek başlamıştır. Bu adımların birisi de İtalya ile eski hükümet döneminde yapılan Ebedi Dostluk ve Barış Antlaşması olduğunu dile getirmiş ve eski hükümeti bundan dolayı tebrik etmiştir. İtalya'nın II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye üzerinde emelleri olduğunu fakat savaş sona erince bu tutumundan vazgeçtiğini söylemiştir. Böyle bir barışın İtalya ve Türk Milletleri

⁷⁸ BCA, Fon: 030.01. Yer: 44.264.2. No: 2.

⁷⁹ BCA, Fon: 030.01. Yer: 44.264.2. No: 2.

⁸⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (TBMM, TD), IX. Dönem, C.XVII, 6. Birleşim, 19.11.1952, s. 231-233.

⁸¹ TBMM, TD, IX. Dönem, C. XVII, 6. Birleşim, 19.11.1952, s. 231-233.

kadar dünya sulhu ile Akdeniz barışı ve istikrarı için de hayırlı neticeler doğuracağını dile getirerek konuşmasını bitirmiştir.⁸²

Erzurum Milletvekili Rıfkı Salim Burçak Dışişleri Bakanlığı'nın 1951 yılı bütçesi münasebeti ile yapılan görüşmelerde de söz almış ve konuşmalarına; *"Muhterem arkadaşlar; dünya sulhunun ne kadar ağır ve ne derece ciddî bir tehdit altında bulunduğu herkesçe bilinen bir hakikattir. Dünyanın her tarafında yeni bir cihan harbinin arifesinde bulunduğumuz hissini veren, büyük ölçüde askeri ve siyasi hazırlıklar yapılmaktadır."* şeklinde başlamıştır. Daha sonra Burçak, dış siyaset ile ilgili görüşlerini dile getireceğinden bahsetmiş, bunları üç ana bölüm şeklinde sunacağını söylemiştir. Burçak, bu bölümlerin ilkinde; parti farkı gözetmeksizin dış siyasetin değerlendirilmesi, ikincisinde; DP'nin dış siyaseti, sonuncusunda ise CHP ile DP'nin dış siyasetteki farklarından söz edeceğini dile getirmiştir. Ülkenin kurulduğu günden beri dünya barışı için elinden geleni yapan bir görüntü sergilediğini belirten Burçak, Boğazlar ve Hatay meselelerinin de savaşız bir şekilde çözüme kavuştuğu örneklerini vererek konuşmalarına devam etmiştir.⁸³

Fakat bir devletin ne kadar barışçıl ve güçlü olursa olsun dış siyasette yalnız kalmaması gerektiğini savunmuş ve çeşitli ittifaklar içinde olunmasını dillendirmiştir. Bu politika partilerin değil ülkenin genel politikasıdır. Ülkenin genel politikasından sonra DP'nin dış politika esaslarına değinen Burçak, kimsenin toprağında gözü olmayan ve bununla birlikte kimseye de bir karış toprak vermeyen bir dış politika sergilediklerini söylemiştir. Ayrıca İngiliz-Fransız ittifakına sadık, Birleşik Amerika Cumhuriyeti ile olan dostluğa hararetle taraftar ve onun kendisine yaptığı yardımlardan dolayı müteşekkîr bir hükümet politikası dile getirmiştir. Daha sonra CHP ile DP arasındaki dış politika farklarına değinen Burçak, CHP'nin halen kendini II. Dünya Savaşı atmosferinde tuttuğunu söylemiştir. Buna karşın DP'nin yolunda emin adımlar ile yürüdüğünden bahsetmiş bu cesareti iki parti arasındaki en büyük fark olarak görmüştür. Buna CHP'nin Kore Harbi sırasındaki çekingen durumunu örnek vermiştir.⁸⁴

⁸² **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. I, 23. Birleşim, 14.07.1950, s. 725.

⁸³ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. V, 50. Birleşim, 24. 02. 1951, s. 685.

⁸⁴ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.V, 50.Birleşim, 24.02.1951, s. 686.

Daha sonra Atatürk'ün dış politikası üzerinden CHP'ye yüklenmeye devam etmiş ve konuşmasını sonlandırmıştır.⁸⁵

Rıfık Salim Burçak, Gümrük ve Tekel Bakanı olarak Kastamonu Milletvekili Şükrü Kerimzade'nin halı transitinin ihyası imkânlarının düşölüp düşölmediğı, tekel mamulâtı ve bilhassa tütün ve sigara için verilen beyiye'nin⁸⁶ makul sınıra yükseltilmesinin mümkün olup olmadığına dair sorusuna da cevap vermiştir. Burçak cevabında halı ticaretinde geçmiş yıllara nazaran bir düşüş olduğunu dile getirmiş bunu da birkaç sebebe bağlamıştır. Bunun en önemli sebeplerinin ise II. Dünya Savaşı ve nakliye ile vergi fiyatlarının yüksekliğı olarak açıklamıştır. Bu sorunu çözmek için önemli birkaç adım atılmıştır. Bunlardan birisi İran ile Tahran'da yapılan yolcu ve halı transit ve nakliyatını kolaylaştırma ve çoğaltmayı hedef tutan anlaşma olmuştur. Tütün konusunda da açıklamalarda bulunan Burçak, bayilerin yatırmış olduğı paraların iki katını kazandığını söylemiş bu sebeple beyiye yükseltmeye gerek olmadığını söylemiştir.⁸⁷

Rıfık Salim Burçak'ın bir diğere konuşması da Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'na Türkiye Cumhuriyeti'nin katılmasına dair kanun münasebeti ile toplanan Genel Kurulda; DP adına Erzurum Milletvekili Rıfık Salim Burçak da bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına şu sözlerle başlamıştır: *“Muhterem arkadaşlarım; memleketimizin Atlantik Misakına iltihak⁸⁸ etmek üzere bulunduğı şu sırada bu büyük hâdisenin evvelâ dünyanın barış ve güvenliğı bakımından, saniyen yurdumuzun dış emniyeti bakımından haiz olduğı ehemmiyeti tahlil etmek ve sonra Atlantik Paktı mevzuunun iç politikamızda bıraktığı tesirlere kısaca işaret etmek istiyoruz.”*⁸⁹

Burçak, daha sonra özetle şu meselelere eğilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile dünyanın eskiye nazaran güvenli bir sürece girdiğini belirtmiştir. Ancak bu güven ortamı yine bozulmayacak anlamına gelmemelidir. Çünkü dünya yeniden karşı bloklaşmalara sahne olmaya başlamıştır. Bu ise dünyayı kaynayan bir kazan durumuna getirmiştir. Bu durumda Türkiye küreselleşen bu dünyada safını iyi belirlemeli ve dünya

⁸⁵ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.V, 50.Birleşim, 24.02.1951, s. 687-688.

⁸⁶ **Beyiye**; Satımlık, satıcının mal sahibi adına sattığı mallardan aldığı yüzdelik, satıcı Kârı, pay, komisyon.**Bkz.** <http://www.lugatim.com> (Son Erişim, 28.05.2019)

⁸⁷ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.VIII, 86. Birleşim, 06.06.1951, s. 62-63.

⁸⁸ **İltihak**; Katılma, Munzam olma. **Bkz.** Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (Hrz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) , İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.125.

⁸⁹ **TBMM, TD**, IX. Dönem C. XIII. 41. Birleşim, 18.02.1952, s. 319-322.

barışı için kurulacak oluşumlarda aktif roller üstlenmelidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya yine iki blok haline gelmiş ve bu durum ileride doğacak karışıklıklara gebe olmuştur. Kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın da barışı korumakta yetersiz kaldığına değinen Burçak, bu teşkilatın da bir nevi miladının dolduğunu dile getirmiştir. Durum böyle olunca Rusya'nın tekelinde bulunan "Demirperde" Teşkilatı'na karşı bir karşı savunma sisteminin oluşturulması kaçınılmaz olmuştur. Bu beklenen teşkilat ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde kurulan NATO'dur.⁹⁰

Türkiye'nin de bu teşkilata girmesi ile NATO müthiş bir güce ulaşmıştır. Diğer yandan özellikle Amerikan yardımları (Truman Doktrini ve Marshall Yardımı)⁹¹ da ülkemizin bazı ekonomik sıkıntıları aşmasında etkili olmuştur. Daha sonra NATO meselesinin iç siyasetteki yansımalarına değinen Burçak, özellikle CHP tarafından NATO'ya girişin temelleri bizim dönemimizde atıldı gibi söylemlere cevap vermiştir. Bu konuda eski hükümet döneminde özellikle Şemsettin Günaltay zamanında ülkenin bu kuruluşa girmesi gerektiğinin düşünüldüğünü dile getiren Burçak, yapılan bu gayretlerin sonuç vermediğini sözlerine eklemiştir. İşte bu muvaffakiyetsizlik Günaltay hükümetini ümitsizliğe düşürmüş ve artık bu kuruluşa girilebileceğine olan inanç yitirilmiştir. Bu durumdan sonra gerek dönemin Başbakanı ve gerekse Bakanlar bu pakta girilemeyeceği üzerine açıklamalarda bulunmuşlar, Pakta girişte kendi emeklerinin de olduğunu, bunun büyük bir çelişki olduğunu söylemişlerdir.⁹² Burçak konuşmasında ayrıca pakta DP hükümetinin gayreti ile girildiğini de ifade ettiği konuşmasını Kore Şehit ve gazilerini anarak devam ettirmiş ve NATO'ya girişteki başarısından dolayı Menderes hükümetini tebrik ederek tamamlamıştır⁹³

Erzurum Milletvekili Rıfkı Salim Burçak, Milli Eğitim Bakanı olarak Köy Enstitüleri ile İlk Öğretmen okullarının birleştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili içtimada da söz almış ve görüşlerini ifade etmiştir. Burçak, konuşmasında Köy

⁹⁰ *TBMM, TD*, IX. Dönem C. XIII. 41. Birleşim, 18.02.1952, s. 319-322.

⁹¹ *Truman Doktrini ve Marshall Yardımı*, ABD'nin Sovyet Rusya Tehlikesine karşı Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelere sağladığı parasal ve teknik yardım planlarıdır. Türkiye bu yardımlardan faydalanmış ve bu durum Türkiye'yi siyasal ve politik açıdan ABD'nin yanına çekmiştir. ABD'nin bu yardımları ile Türk halkı da bu devlete sempati ile bakmaya başlamış özellikle Amerikan sineması bu dönemde ülkede büyük ilgi görmüştür. Geniş bilgi için **Bkz.** Barış Ertem, *Türkiye- ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı*, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12,S.21, Haziran, 2009, s.377-397.

⁹² *TBMM, TD*, IX. Dönem C. XIII. 41. Birleşim, 18.02.1952, s. 319- 322.

⁹³ *TBMM, TD*, IX. Dönem C. XIII. 41. Birleşim, 18.02.1952, s. 319- 322.

Enstitüleri ile Öğretmen okullarında yetişen öğretmenlerin görevlerini ifa ederken karşılaştıkları sorunlara değinmiştir. Özellikle Köy Enstitülerinde yetişerek köyde görev yapan bir öğretmenin daha çetin şartlarda hizmet verdiğinin altını çizmiştir. Bu zorluklara rağmen örneğin ücret konusunda dahi öğretmen okullarında yetişen ve şehirde görev yapan öğretmenlerden çok daha düşük ücret aldıklarını ifade etmiştir. Bu ve buna benzer birçok konuda adaletsiz bir anlayış hâkim olduğunu dile getiren Burçak, kanun ile tüm sorunların aşılabileceğini ifade etmiştir. Öyle ki Köy Enstitüsünde yetişen bir öğretmen ile öğretmen okulunda yetişen bir öğretmenin kanunen farkı kalmayacağı bunun ise en adaletli anlayış olduğunu söylemiştir.⁹⁴

1. 1. 2. Sait BAŞAK

1.1.2.1. Özgeçmişi

2 Temmuz 1899 tarihinde İstanbul'un Şişli İlçesi-Teşvikiye Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Seyit Hamit Efendi, annesi Halet Hanım'dır. Sait Başak'ın ismi nüfus kayıtlarında Seyid Mehmet⁹⁵ olarak geçmiştir. Eşi Mustafa Sabri ve Hafize Ayşe Hanımın kızları Emine Sare Hanımdır. Sait Bey'in bu evlikten Seyit Mustafa Sadi ve Asude Simin isimlerinde iki çocuğu olmuştur. İdadi öğrenimi gören Sait Bey, askerliğini I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Harbiye Bakanlığı Sıhhiye 3. Fen Şubesinde yaptı. II. Dünya Savaşı'nda 21 Eylül 1941-16 Mart 1943 tarihlerinde Milli Savunma Bakanlığı Teftiş Dairesi'nde görev yaptı. Askerlik ile ilişkisi 14 Temmuz 1945 tarihinde son buldu. İş hayatına İttihat ve Terakki Fırkası'nın Manifaturacılar Kâtibi Mesullüğü ve milli şirketlerinde büro ve fabrikalarının muhasebeci muavinliği ile başladı.⁹⁶

1924 yılında İtibarı Milli Bankası Adana Şubesi Muhasebeci yardımcılığında ve Ankara Şubesi muhasebeciliğinde bulundu. Bu bankanın 1 Temmuz 1927 tarihinde İş Bankası ile birleşmesi üzerine görevine burada devam etti. 1 Temmuz 1927-21 Mart 1933 tarihleri arasında İş Bankası'nın Ankara Şubesi'nde muamelat amirliği yaptı. Yine aynı bankanın Samsun Şubesi'nde İkinci Müdür, Erzurum Şubesi'nde Müdür, Genel Müdürlük Şubeler Müdür Yardımcılığı ve Bursa şubesinde ise Müdür olarak görev

⁹⁴ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. XXVII, 31. Birleşim, 20.01.1954, s. 260-262-266-268-276-372-374.

⁹⁵ Meclis Kayıtlarında "Sait Başak", nüfus kaydında "Seyid Mehmet Sait BAŞAK" olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 355.

⁹⁶ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 355-356.

yaptı.⁹⁷ 1933 yılı başlarından 1 Ekim 1937'ye kadar Zonguldak Maden Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi (T.A.Ş.) Türk-İş Genel Müdür Yardımcılığı'nda çalışan Sait Bey, 1 Ekim 1934-31 Şubat 1947 tarihleri arasında Türk Ticaret Bankası'nın Genel Müdürlüğü'nü yürütmüştür. 1950 Genel Seçimlerinde 85.069 oy alarak Erzurum'dan Milletvekili seçilmiştir.⁹⁸ Seçim mazbatasını 18 Mayıs 1950 tarihinde almış, 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye gelmiş ve tutanağı 28 Haziran 1950 tarihinde onaylanmıştır. Ticaret ve Ekonomi Komisyonlarında görev almıştır. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, Yabancı Sermayeyi Teşvik, Emekli Sandığı Kanunu ve Turizm Endüstrisini Teşvik konularında kurulan geçici komisyonlarda çalıştı. Bedenen Çalışan İşçiler, Kızılay'ın paraları ve bankalardaki tasarruf mevduatının kullanımı konularında sözlü soruları, İki kanun teklifinin geri verilmesine dair iki önergesi, Artırma-Eksiltme Kanununun değiştirilmesi hakkında kanun teklifi ve Genel Kurulda değişik konularda konuşmaları mevcuttur. Yasama etkinliği 9. Dönemde noktalanmış Sait Başak, 31 Mart 1958-31 Mart 1961 tarihleri arasında İş Bankası denetçiliği görevinde bulunmuştur. 27 Aralık 1984'de vefat eden Sait Başak İstanbul'da Aşiyen mezarlığında toprağa verilmiştir.⁹⁹

1.1.2.2. Meclisteki Çalışmaları

Sait Başak, takrirleri ve çeşitli konularda genel kurulda yaptığı önemli konuşmaları ile TBMM çalışmalarına katkıda bulunmuştur.

1.1.2.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Sait Başak, Genel Kurula 2 adet önerge vermiştir. Bunlardan biri İhtiyarlık sigortası Kanunu'nun 2. Maddesinin değiştirilmesi ve bu kanuna geçici bir madde eklenmesi hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesine dair önerge'dir. Bu teklifin orijinal hali şu şekildedir.

“Hükümet tarafından Yüksek Meclise sunulan (İhtiyarlık Sigortası Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı) teklifimdeki maksadı

⁹⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, C.II (1950-1980), s. 559.

⁹⁸ *BCA*, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2

⁹⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 355-356.

kısmen temin ettiğinden bu husustaki kanun teklifimin geri verilmesini saygılarımla rica ederim.”¹⁰⁰

İkinci önergesi ise “İş Kanunu’nun 5518 dayılı kanunla değiştirilen ikinci maddenin (B) fırcasının ve aynı kanunun 101. Maddesinin değiştirilmesine dair olan kanun teklifinin geri verilmesi hakkındadır. Bu istek üzerine kanun teklifi geri verilmiştir.”¹⁰¹

1.1.2.2.1. Konuşmaları

Erzurum milletvekili Sait Başak, Genel kurulda çeşitli konularda söz almış ve genel kurula seslenmiştir. Bu konuşmaların tamamını burada vermek çalışmanın yekûnu düşünüldüğünde çok alan kapsayacağından biz Ülke ve Erzurum adına en mühim olanlardan bahsetmeye çalışacağız.

14 Mayıs 1950 Seçimlerden önce Kızılay tarafından İçişleri Bakanlığı emrine yatırılan para hakkında söz alan Sait Başak; “*Seçimler arifesinde, Kızılay tarafından İçişleri Bakanlığı emrine, Ziraat Bankası nezdinde bir hesabı mahsusa yatırılmış ve Bakanlık tarafından da muhtelif tarihlerde bazı vilâyetlere havale ettirilmiş bir meblâğ olduğu söylenmektedir.*

1. *Kızılay tarafından İçişleri Bakanlığı emrine tevdi edilmiş paranın şekl-i tahsil ve miktarı,*

2. *Bakanlık tarafından, valilere ne maksat tahtında ve her vilâyete ne miktar gönderildiği,*

3. *Valiler tarafından bu paranın nasıl istimal edildiği, hakkında içişleri Bakanlığının sözlü izahatını saygılarımla rica ederim.*” şeklinde genel kurula bir soru yöneltmiştir.¹⁰²

Bu soruyla Kızılay ile Hükümet arasında bir oyun oynandığını dile getiren Sait Başak, bu paranın seçim yatırımı olarak dağıtıldığını dile getirmiştir. Ayrıca ihtiyaç sahiplerine dağıtıldığı iddiasına da karşı çıkan Başak, “*Muhtaçlık meselesine gelince benim seçim bölgem olan Erzurum, gerek yıllardır kuraklık olması ve gerekse coğrafi konum olarak büyük bir alan kapsamı ile bu yardımlara daha fazla ihtiyaç duyan*

¹⁰⁰ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. XIV, 59. Birleşim, 09.04.1952, s. 285.

¹⁰¹ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. V. 41. Birleşim, 09.02.1951, s. 69.

¹⁰² **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. II. 5. Birleşim, 13.11.1950, s. 52.

bölgedir” şeklinde konuşmuştur. Son olarak belli illere daha fazla paranın aktarıldığından bahsetmiş bu olayların bir hesap oyunu ve seçim yatırımı olduğunu söylemiştir.¹⁰³

1.1.3. Fehmi ÇOBANOĞLU

1.1.3.1. Özgeçmişi

1885'te Bolu'da dünyaya geldi. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ise İstanbul'un Sarıyer ilçesi, Sarıyer Mahallesidir. Babası Mustafa Efendi ve annesi Şakire Hanım'dır. Nüfus kayıtlarında ismi Ahmet Fehmi¹⁰⁴ olarak geçmiştir. 1919 yılında Mahmut-Emine Faika kızı Hatice Şükran Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Fatma Handan, Kadriye Ümran, Hatice Nuran ve Emine Olcay isimlerinde 4 çocukları dünyaya geldi. Fehmi Bey, ilköğrenimini Bolu'da orta ve lise öğrenimini ise İstanbul'da tamamlamıştır. 11 Kasım 1906 tarihinde İstanbul Askeri Tıp Fakültesi'ne girdi ve 17 Temmuz 1911 tarihinde Tabip Yüzbaşı rütbesi ile mezun oldu. 05 Haziran 1912- 4 Ekim 1912 tarihleri arasında 2. Kolordu 98. Alay, 3. Taburda; 18 Eylül 1912-10 Eylül 1913 tarihlerinde Elazığ Tümeni Seyyar Hastanesi'nde; 16 Ekim 1914-31 Ekim 1918 ve 22 Haziran 1921-23 Temmuz 1923 tarihleri arasında ise değişik kıta ve kuruluşlarda, 18 Kasım 1933-16 Eylül 1936 tarihlerinde ise Erzurum'da ordunun farklı kademe ve kuruluşlarında görev yaptı.¹⁰⁵

15 Ekim 1921 tarihinde Tabip Binbaşı, 30 Ağustos 1929 tarihinde Tabip Yarbay, 30 Ağustos 1937 tarihinde ise Tabip Albay rütbesine yükseldi. Harp Okulu Baş Hekimliğini yürüttüğü sırada 14 Temmuz 1943 tarihinde emekliye ayrıldı. 1950 genel seçimlerine katıldı ve 89.753 oy alarak DP listesinden Erzurum milletvekili seçildi.¹⁰⁶ 18 Mayıs 1950 tarihinde seçim mazbatasını alarak 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ndeki vazifesine başladı. 28 Haziran 1950'de mazbatasını onaylanan Çonaboğlu, Milli Eğitim ve Milli Savunma Komisyonlarında çalışmış, Emir ve Seyis Erleri konusunda kurulan geçici komisyonda görev almıştır. Bir Dilekçe Komisyonu Kararının Genel Kurulda görüşülmesi, 2 teklifin geri verilmesi, Emekli Sandığı Kanunu'nun 99.

¹⁰³ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. II. 5. Birleşim, 13.11.1950, s. 55.

¹⁰⁴ Meclis kayıtlarında “Fehmi ÇOBANOĞLU”, nüfus kaydında “Ahmet Fehmi ÇOBANOĞLU” olarak geçmektedir. **Bkz.** Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 360.

¹⁰⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, C. II (1950-1980), s. 559.

¹⁰⁶ **BCA**, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2

Maddesinin yorumu konularında önermeleri vardır.¹⁰⁷ Ayrıca Gelir Vergisi, İnhisar Beyiyeleri, Emekli Sandığı, Ulusal Bayramlar ve Üniversiteler Kanunu konularında 5 kanun teklifi vardır.¹⁰⁸ Bunlarla birlikte Genel Kurulda farklı konularda 37 konuşması vardır. Yasama etkinliği 9. Dönemle sınırlı kalan Dr. Ahmet Fehmi Çobanoğlu, 25 Ağustos 1967 tarihinde vefat etmiş ve İstanbul'da Merkez Efendi Mezarlığında toprağa verilmiştir.¹⁰⁹

1.1.3.2. Meclisteki Çalışmaları

Fehmi Çobanoğlu'nun TBMM'ndeki çalışmaları verdiği önermeler, teklifler ve genel kurulda yaptığı konuşmalar olarak aşağıdaki başlıklarda toplanmıştır.

1.1.3.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

İnhisar beyiyeleri üçte birlerinin harp malûllerine ve şehit yetimlerine tahsis ve tevziine dair olan 1485 sayılı Kanun'un 4. maddesine bir fıkra eklenmesi hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesine dair Fehmi Çobanoğlu Genel Kurula bir önerge vermiştir. Bu önerge ile bahsi geçen kanun teklifini geri almak istediğini belirtmiş, teklif iptal edilmiştir.¹¹⁰

1.1.3.2.2. Teklifleri

Erzurum Milletvekili Fehmi Çobanoğlu Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki 2739 sayılı Kanunun 2. maddesinin (D) ve (E) fıkralarının değiştirilmesi hakkında kanun teklifi vermiştir.¹¹¹ Ancak 11 Temmuz 1951 tarihinde verdiği bu teklifi 3 Ağustos 1951 tarihinde “*Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki 2739 sayılı Kanunun 2. maddesinin (D) ve (E) fıkralarının değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifimin geri verilmesini saygılarımla rica ederim*” diyerek geri çekmiştir.¹¹²

1.1.3.2.3. Konuşmaları

Fehmi Çobanoğlu'nun TBMM'de yaptığı önemli konuşmaları ve bunların içerikleri aşağıdaki gibidir:

¹⁰⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s.360-361.

¹⁰⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s.360-361.

¹⁰⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s.360-361.

¹¹⁰ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. VI. 56. Birleşim, 26.03.1951, s. 29.

¹¹¹ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. IX. 98. Birleşim, 11.07.1951, s. 83.

¹¹² *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. IX. 108. Birleşim, 03.08.1951, s. 518.

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askerî birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ücretleri ile çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkındaki Kanun münasebetiyle Fehmi Bey, genel kurulda söz almıştır. Konuşmasında Kore Savaşı'nda şehit düşen Türk askerlerinin babalarının kanuna göre 65 yaşını doldurmamış ve sağlam iseler maaş alamadıklarını belirtmiştir. Bu uygulamanın düzeltilmesi ve hakkında Hükümetten bir kanun teklifi getirilmesini rica ederek konuşmasını bitirmiştir.¹¹³

Mason derneklerinin kapatılması hakkındaki kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları münasebetiyle de Genel Kurulda söz alan Fehmi Bey, bu konuda çok fazla ayrıntıya girmeden mason ve masonculuk hakkında birkaç şey söylemiştir. Ayrıca bunlarla ilgili anılarından da bahsetmiş son kararı genel kurula bırakmıştır. Bu anılar hekimliği döneminde başından geçen küçük bir mesele olduğundan burada belirtilmesine gerek duyulmamıştır.¹¹⁴

1.1.4. Bahadır DÜLGER

1.1.4.1. Özgeçmişi

11 Haziran 1911 tarihinde İstanbul-Üsküdar'da Selimiye Mahallesi'nde doğdu. Babası Trabzonlu Bahriye Yüzbaşı Ragıp Efendi, annesi Pakize Hanımdır. Mehmet Kudret¹¹⁵ Bahadır Bey'in ismi de diğer birkaç vekil gibi nüfus kaydında farklı, meclis kaydında farklı kaydedilmiştir. Şahin-Zünbül kızı Fatma Aliye Hanımla evlenen Bahadır Bey'in Mehmet, Yusuf ve Gülçiçek (Soytürk)'in babalarıdır. İlköğrenimini Zonguldak'ta Merkez Numune Okulunda, orta ve lise öğrenimini ise 1933 yılında Galatasaray Lisesi'nde tamamladı. Daha sonra Ankara Hukuk Fakültesi'ne girerek 1937 yılında da buradan mezun oldu. Yükseköğrenimi devam ettiği sırada İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunda Mübaya'a memur adayı olarak, 9 Eylül 1934-30 Kasım 1935 yılları arasında ise Merkez Bankası'nda Kambiyo memurluğunda çalıştı. 30 Kasım 1935-26 Ağustos 1937 tarihlerinde Gümrük ve İnhisarlar vekâleti Neşriyat Müdürlüğü memur

¹¹³ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. III. 15. Birleşim, 06.12.1950, s. 86.

¹¹⁴ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. VI. 69. Birleşim, 27.04.1951, s. 311.

¹¹⁵ Meclis kayıtlarında "Bahadır DÜLGER", nüfus kaydında "Mehmet Kudret Bahadır DÜLGER" olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 362.

adaylığında ve 27 Ağustos 1937-1 Eylül 1937 tarihlerinde ise aynı yerde mütercimlikte çalıştı.¹¹⁶

Bu görevinden istifa ederek ayrılan Bahadır Bey, Yükseköğrenimini tamamladıktan sonra 8 Kasım 1937 tarihinde Erzurum Lisesi Fransızca yardımcı öğretmenliğine atandı. Ayrıca Erzurum'da günlük olarak yayınlanan Doğu Gazetesi'nin yayın müdürlüğünü yaptı. 31 Ağustos 1939 tarihinde askerlik görevini Kars Koşulu Topçu Taburu'nda tamamlayan Dülger, Topçu Teğmen olarak 20 Ekim 1941 tarihinde terhis edildi. Askerliği devam ederken 28 Kasım 1939 tarihinde Erzurum Lisesi'nde, 30 Nisan 1940 tarihinde Sivas Lisesi'nde tarih öğretmenliğinde bulundu. 10 Ocak 1941 tarihinde Maarif Vekâleti Neşriyat Dairesi Raportörlüğü'ne atandı. Daha sonra bu görevinden istifa ederek İstanbul'da İthalatçı ve İhracatçılar Birliği kontrolörlüğünde bulundu. Tasvir Gazetesi'nde fıkra yazarlığı ve yayın müdürlüğü, Son Saat Gazetesi'nde başyazarlık ve Hürriyet Gazetesi'nde fıkra yazarlığında bulundu. Daha sonra Zafer Gazetesi'nde yazdığı sırada IX. Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 91.364 oy alarak Erzurum'dan milletvekili seçildi.¹¹⁷ Mazbatasını 18 Mayıs 1950'de alarak 22 Mayıs 1950'de TBMM'ye gelmiş, 28 Haziran 1950 tarihinde onaylanmıştır.¹¹⁸

Dilekçe ve Dışişleri Komisyonu'nda çalışmış, Dilekçe Komisyonu'nun sözcülüğünü ve başkanlığını, Dışişleri Komisyonu'nun sözcülüğünü yapmıştır. İskân Bankası kurulması konusunda kurulan geçici komisyonda görev yapmıştır. Aşırı sağ ve sol fikir cereyanları, Kasım Gülek'in Londra konuşması, Eroin kaçakçılığı ve Anıtkabir konularında sözlü soruları vardır. Ayrıca Ankara Devlet Demiryolları Hastanesi ve ataşe militerlerin atanması konusunda yazılı sorusu, Dilekçe Komisyonu'nun 6 kararının genel kurulda görüşülmesi, basın birliği kanununun yorumu, 1 maddenin yorumu, 1 Kanun teklifinin geri verilmesi, Belediye Kanunu'nun 21. Maddesinin yorumu, İçtüzüğün uygulanış tarzı hakkında (2 adet), 2591 ve 4298 sayılı kanunların yorumu ve 1 kanun teklifinin geri verilmesi konusunda önerileri vardır. Bununla birlikte Basın Birliği Kanunu'nun değiştirilmesi, Pasinler depreminde zarar görenlere yardım (geri

¹¹⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, C. II (1950-1980), s. 559.

¹¹⁷ BCA, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2.

¹¹⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 362-363.

aldı) ve belediye gelirleri konularında kanun teklifleri mevcuttur. Genel kurulda da farklı konularda konuşmaları mevcuttur.¹¹⁹

Aktif siyaset hayatına sonraki yıllarda da devam eden Bahadır Dülger, X. Dönemde Erzurum'dan, XI. Dönemde ise Gaziantep'ten milletvekili seçilmiştir. Yassıda mahkemelerinde Anayasa'yı çiğnediği gerekçesi ile hakkında ölüm cezası verildi.¹²⁰ Parlamento sonrasında pazarlık etkinliğini sürdürdü. 11.176.038 sicil numarası ile emekli oldu. 21 Mart 1968 tarihinde Londra'da öldü. 28 Mart 1968 tarihinde İstanbul Emirgan'da aile mezarlığında toprağa verildi.¹²¹

Bahadır Dülger'in başlıca yapıtları ise aşağıda ki gibidir.¹²²

- Mareşal Fevzi Çakmak: Anlattıklarım (Derleme) 1948
- Dreyfüs Meselesi (Derleme). 1966
- Hitler'in Son Günleri (Tercüme) Trevor Roper'den. 1947
- Longueval Şatosu (Tercüme) Ludoviç Halevy'den. 1948
- Anna Karenina (Tercüme) Leon N.Tolstoy'dan. 1949
- İslamiyet'in Manevi ve Kültürel Değerleri (Tercüme) Haydar Bammate'den 1963
- Cengiz Han (Tercüme) Vassili Yan'dan. 1966

1.1.4.2. Meclis Çalışmaları

Bahadır Dülger, IX. Dönemde meclis çalışmalarında aktif bir rol oynamış Takrirleri, Teklifleri ve birçok konuda yaptığı konuşmalar ile alınan kararlarda etkili olmuştur.

1.1.4.2.1. Teklifleri

Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in, 3 Ocak 1952 tarihinde meydana gelen Pasinler depreminden zarar görenler için yaptırılacak meskenler hakkında genel kurulda bir kanun teklifi vermiştir.¹²³ Bu teklif Bayındırlık, Maliye ve Bütçe Komisyonlarına

¹¹⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 362-363.

¹²⁰ BCA, Fon: 10.09.0.0. Yer: 34.104.2. No: 1.

¹²¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 362-363.

¹²² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 364.

¹²³ *Milliyet*, 04 Ocak 1952.

havale edilmiş, değerlendirilmeye alınmıştır. Yapılan aramalarda teklifin dönütü hakkında bir bilgiye rastlanılmamıştır.¹²⁴

1.1.4.2.2. Takrirleri (Önergeleri)

Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, 16 Ocak 1952 tarihinde Genel Kurula verdiği Pasinler depremi ile ilgili kanun teklifini 27 Şubat 1953 tarihinde geri çekmek için bir takrir sunmuştur. Konuşmanın orijinal metni şu şekildedir. “*Hükümetçe yapılan yardımlar neticesinde görülen bütün zarar telâfi edilmiş olduğu için hikmeti vücudu kalmayan Pasinler depreminde zarar görenler hakkındaki kanun teklifimi geri alıyorum. Gereken, muamelenin ifası için arz ederim.*”¹²⁵ Bu önerge üzerine Genel Kurulda mevcut kanun teklifi geri verilmiştir.

1.1.4.2.3. Beyanat ve Nutukları

Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in Pasinler bölgesinde vuku bulan depremde zarar görenlere yapılan yardımlar hakkında o bölgeyi gezen heyet adına bir demeç vermiştir. Dülger, depremin 3 Ocak 1952¹²⁶ tarihinde Pasinler Bölgesinde meydana geldiğini ifade ederek sözlerine başlamıştır. Depremin 4 köyde aşırı etkili olduğunu ve 38 köyde de küçük çapta zararlar verdiğini belirtmiştir.¹²⁷ Bu zararlar neticesinde birçok ev yıkılmış ve maalesef insan kayıpları da yaşanmıştır. Depremden hemen sonra devlet gerekli tüm birimlerini harekete geçirmiştir. Özellikle Silahlı Kuvvetlerin arama kurtarma ve yardım konusunda büyük işler başardığını söyleyen Dülger, bölge halkına çadır ve kereste yardımının hemen yapıldığını söylemiştir.

Deprem sonrası bölgeyi inceme komisyonunun bölge halkı tarafından memnuniyetle karşılandığını söyleyen Dülger, bölgede salgın hastalık tehdidinin olmadığını da eklemiştir. Ayrıca bölge halkının şükranlarını sunduğunu dile getirmiş, Genel Kurula teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.¹²⁸

¹²⁴ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. XII, 27. Birleşim, 16.01.1952, s. 150.

¹²⁵ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. XX, 55. Birleşim, 27.02.1953, s. 1201.

¹²⁶ Hakkı Yapıcı, *Tarih Boyunca Erzurum'da Meydana Gelen Zلزeler*, Mavi Atlas Dergisi, S.5, 2015, s.18

¹²⁷ Meydana gelen deprem hadisesi basında da yer bulmuş, Milliyet Gazetesi gelişmeleri manşetten okuyucularına duyurmuştur. Haberde “Erzurum ve havalisinde çok şiddetli bir deprem olduğu, bu depremde birçok can ve mal kaybı olduğu yazılmıştır.” **Bkz. Milliyet**, 04 Ocak 1952.

¹²⁸ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. XII, 32. Birleşim, 28.01.1952, s. 340.

1.1.4.2.4. Konuşmaları

Anıtkabir inşaatı hakkındaki sorusu münasebetiyle söz alan Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, özellikle son günlerde artan Anıtkabir inşası planında değişiklik olduğu iddialarına bir açıklık getirmek için bu meseleyi Genel Kurula taşıdığını söylemiştir. Özellikle bu konuda muhalefetin iddialarına cevap olacak bir açıklama yapılmasını Bayındırlık Bakanlığı'ndan istemiştir. Anıtkabir'in üstünün açık yapılmak istenmesinin sebebi temel atılırken çok fazla beton kullanıldığı ve bu yüzden iktidar yanlısı müteahhitlerin zarar ettiği'dir. Bunun için üstünün açık yapılarak bu zararın telafi edileceği iddialar arasındadır. Bu iddiaların sebebini ve projenin neden değiştirilerek Anıtkabir'in üzerinin açık yapılacağı sorularına cevap isteyen Dülger, konuşmasını burada noktalamıştır.¹²⁹

Bu soru üzerine söz alan Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, Anıtkabir¹³⁰ inşasında ne kadar titiz bir çalışma yaptıklarını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Bu planın işin ehli profesörler tarafından yapıldığını da sözlerine eklemiştir. Planda yapılan değişiklik ve diğer iddialara da şu sözlerle cevap vermiştir.

*“Anıt-Kabir inşaatının karakterine, güzelliğine, azametine ve asaletine her hangi bir şekilde halel getirilmeyeceği hakkındaki kararın malî cihetini de tetkik ettik. Bunun neticesinde de bugün için hiç de küçümsenmeyecek bir miktarda, 6-7 milyon lira arasında bir tasarruf sağlanabileceğini gördük. Hepiniz bilirsiniz ki, Türk milleti yeni Türkiye'nin banisi bulunan Aziz Ata uğrunda yapacağı her hangi bir masrafı esirgemez. Fakat bunun yanında tasarrufu kabil olan işleri ihmal ederek israfı bir şekilde inşaat yapmak da Aziz Ata'nın ruhunu herhalde muazzap edeceği cihetle hiçbirinizin terviç edeceğine kani değiliz, işte bu esaslar göz önünde bulundurulmak suretiyle, bazı muhaliflerimizin polemik hareketleri ve tahrikleri karşısında dâhi kararımızı bozmadık. 7 milyon liralık tasarrufu sağlamak ve zamandan da iki yıl kazanmak suretiyle âbide eskisinden daha güzel bir şekilde tamamlanacaktır. Verdiğimiz bu karar dairesinde inşaatı devam edeceğimizi arz ederim.”*¹³¹ Ayrıca bu yapılan tasarrufta hiç kimsenin

¹²⁹ TBMM, TD, IX. Dönem, C. IV, 30. Birleşim, 15.01.1951, s. 211- 212.

¹³⁰ *Anıtkabir*, Türk Kurtuluş Savaşı'nın önderi ve Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün anıt mezarıdır. 9 Ekim 1944 yılında temeli atılan Anıtkabir, 10 Kasım 1953 yılında törenle açılmış, yine aynı gün Ulu Önder Atatürk'ün kabri buraya taşınmıştır. **Bkz. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı** Resmi İnternet Sayfası(<http://www.kultur.gov.tr>).(Son Erişim 30.05.2019) **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1953, **Akşam**, 10 Kasım 1953, **Vatan**, 10 Kasım 1953, **Ulus**, 11 Kasım 1953.

¹³¹ TBMM, TD, IX. Dönem, C. IV, 30. Birleşim, 15.01.1951, s. 212-213.

kayırlmadığını dile getiren Zeytinoğlu, iddia edildiği gibi müteahhitlerin de herhangi bir menfaatinin söz konusu olmadığını dile getirmiştir.

1.1.5. Sabri ERDUMAN

1.1.5.1. Özgeçmişi

1911 yılında (Hasankale) Karayazı'da dünyaya geldi. Erzurum'un Karayazı İlçesi, Söylemez Bucağı, Mescitli Köyünde nüfusa kayıtlıdır. Babası Yusuf Efendi, annesi Kudret Hanımdır. 10 Mart 1941 tarihinde Nevzat-Güllüzar kızı Fatma Hayriye Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Barışkan, Gürkan ve Erzen isimlerinde 3 çocukları dünyaya gelmiştir. 1935 yılında Erzurum Öğretmen Okulunun 6. Sınıfından mezun oldu. 26 Ekim 1935 tarihinde ise Yusufeli Ersis Okulu öğretmenliğine atandı. 1 Eylül 1936 tarihinde askerlik görevini yapmak için eğitim hayatına ara verdi. Askerlik hizmetini yedek subay olarak Sarıkamış 17. ve 255. Piyade Alayında yaptı. Askerliği sırasında Ardahan ve Artvin askerlik şubesi başkan vekilliklerinde bulundu. Askerlik hizmetini 23 Kasım 1937 tarihinde tamamlayarak terhis oldu. Terhis olduktan sonra Hopa'nın Kavak Köyü Okulu'nda öğretmenliğe başladı. Daha sonra 22 Ekim 1939 tarihinde ise Şavşat'ta Merkez Okulu öğretmenliğine atandı.¹³²

13 Aralık 1940 tarihinde ikinci kez İhtiyat Subayı olarak askere alındı ve 25 Kasım 1941 tarihinde terhis edildi. Terhis olduktan sonra Şavşat'taki öğretmenliğine geri döndü. 20 Ekim 1944 tarihine gelindiğinde üçüncü kez silahaltına alındı ve 30 Eylül 1945 tarihinde yeniden terhis oldu. Askerde bulunduğu sırada 1 Ekim 1945 tarihinde Ardanuç Merkez Okulu başöğretmenliğine ve milli eğitim memurluğuna atandı. 8 Mart 1946-16 Nisan 1947 tarihleri arasında Artvin Askerlik Şubesi Başkan vekilliğinde bulundu. 1947 yılında istifa ederek serbest ticaret, tarım ve hayvancılık ile uğraştı. Sabri Bey, siyasete DP ile başladı ve Ocak, Bucak Yönetim Kurulu Başkanlıklarında bulundu. Bu sırada IX. Dönem genel seçimlerine katıldı. Gerçekleşen seçimlerde 89.421 oy alarak Demokrat Parti listesinden Erzurum milletvekilliğine seçildi.¹³³ Mazbatasını 18 Mayıs 1950 tarihinde teslim aldı ve 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye geldi. 28 Haziran 1950 tarihinde evrakları onaylanarak Meclis çalışmalarına başladı. Tarım ve Maliye Komisyonu'nda görev aldı. İskân Kanunu tasarısı, Emekli

¹³² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, C.II (1950-1980),TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 560.

¹³³ BCA, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2.

Sandığı Kanunu, CHP'nin haksız iktisapları, Milli Mücadeleye er olarak katılan memurlar, Gümrük Kanunu konularında kurulan geçici komisyonlarda görev aldı.¹³⁴

Bunlardan başka, yeniden teşkil edilecek ilçeler, et kombinaları, Erzurum halkının buğday ihtiyacı ve mahrumiyet bölgesi yolları, tuzlaların kullanılış tarzı konularında sözlü soruları da vardır. 1 sözlü sorusunun geri verilmesi ve Dilekçe Komisyonu'nun 2 kararının genel kurulda görüşülmesine dair önergeleri de vardır. Ayrıca Devlet Memurları kanunun değiştirilmesi ve Hayvanlar Vergisi Kanunu'nun kaldırılması hakkında Kanunun teklifleri ve genel kurulda farklı 55 konuda 69 konuşması vardır. 1954 ve 1957 yani X. ve XI. Dönemlerde de Erzurum'dan milletvekili seçilmiştir. Yassıada mahkemelerince Anayasa'yı ihlal davası ile yargılanan Erduman, 7 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Parlamento yıllarından sonra tekrardan öğretmenliğe dönmüş, 15 Ekim 1970 tarihinde Ankara Altındağ Gürpınar okulu öğretmenliğine atanmıştır. 1 Mart 1971 tarihinde malulen 11.956.87 sicil numarası ile emekliye ayrılmıştır. 6 Nisan 1973 tarihinde vefat etmiştir. Erzurum'un Karayazı İlçesi, Söylemez Bucağında defin edilmiştir.¹³⁵

1.1.5.2. Meclis Çalışmaları

IX. Dönemde DP listesinden Erzurum Milletvekili olarak meclise giren Sabri Erduman, bu dönemde meclis çalışmalarında etkin bir rol oynamış takrirleri, teklifleri ve birçok konuda yaptığı konuşmalar ile alınan kararlarda etkili olmuştur. Burada Erduman'ın önem arz eden çalışmaları ele alınmıştır.

1.1.5.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Erzurum Milletvekili Sabri Erduman'ın 1953 yılında yeniden teşkil edilecek kazaların sayısına ve kurulmalarının hangi zaruret ve esaslara istinat ettiğine dair İçişleri Vekilinden sözlü sorusunun geri verilmesi hakkında bir önerge sunmuştur. Bu önergenin asıl hali şu şekildedir: *“Meclis Yüksek Reisliği'ne bugünkü gündemin 24 sırasında yazılı sorumu geri alıyorum. Müsaade buyrulmasını arz ederim Hürmetlerimle..”* Bu istek üzerine yazılı soru geri verilerek gündemden düşülmüştür.¹³⁶

¹³⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 365-366.

¹³⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 365-366.

¹³⁶ *TBMM, TD, IX. Dönem C. XX, 42. Birleşim, 12.02.1953, s. 244.*

1.1.5.2.2. Konuşmaları

Erzurum halkının ihtiyacı için Toprak Mahsulleri Ofisi'nden (TMO) ödünç buğday verilmesi hakkında ne düşünüldüğüne dair olan sorusu münasebetiyle Sabri Erduman söz alarak Genel Kurulda bir konuşma yapmıştır. Erzurum Şehir, ilçe ve köylerinin halkının aç, yiyeceksiz ve perişan bir haldedir vurgusuyla konuşmasına başlayan Erduman, milletin elinde artık hiç zahire kalmadığını elindeki hayvanları satamadığını dile getirmiştir. Satılan hayvanlar dahi yok fiyatına alıcı bulmuş ve artık son zamanlarda bu alıcı dahi kalmamıştır. Erzurum halkının bu mağduriyetinin bir an evvel giderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun en kısa yolu ise ofis ambarlarında bulunan buğdaydan halka bir miktar dağıtılmasıdır şeklinde konuşmuştur. Bu mesele üzerine söz alan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zühtü Velibeye, ise en kısa sürede harekete geçileceğini belirtmiş ve oturum Pazartesi gününe ertelenmiştir.¹³⁷

Pazartesi günü genel kurulda söz alan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Velibeye, sürekli olarak Karadeniz'den ve burada yolların olmadığından bahsetmiş, konuşmasının sonunda ise Erzurum için gerekli olan emri vereceklerini söylemiştir.¹³⁸

Bu konuşma üzerine Genel Kurulda söz alan Sabri Erduman, etkili bir üslupla şunları söylemiştir:

“Sayın arkadaşlar, Ekonomi ve Ticaret Bakanı'nın vermiş olduğu izahat beni şahsen tatmin etmedi. Sayın Bakan yollardan bahsettiler. Evet, yollardan bahsetmesi lâzımdır. Fakat bugün bendenizin vermiş olduğu tahrir yolların eksikliklerinden, yapılmadığından bahsetmek değildir. Benim şahsi davam; bugün hâlihazırda dört yüz bin nüfustan ibaret bulunan eski ve tarihî bir maziye sahip Şark Kalesi Erzurum açtır.” Sözlerine devam eden Erduman, bu açlığın sebeplerinden bahsetmiş, bunlar arasında eski hükümetin, özellikle Ticaret Bakanı Vedat Dicleli'nin büyük hataları neticesi olarak Erzurum'un bugün aç kaldığını söylemiştir. Ayrıca son yıllarda baş gösteren kuraklığında şehri kötü bir hale düşürdüğünü dile getirmiştir. Erduman, *“Bugün hükümetten ricamız demir yolları Erzurum'a ulaştığından yeni ürün yetişen Adana'dan*

¹³⁷ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. I, 9. Birleşim, 16.06.1950, s. 189-190.

¹³⁸ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. I, 10. Birleşim, 19.06.1950, s. 200-201.

veya Erzurum’da bulunan Ofis Ambarlarından 1000 ton buğdayın halka dağıtılmasıdır. Başka da bir isteğimiz yoktur”¹³⁹ şeklinde konuşmasını tamamlamıştır.

Bazı illerde kurulması planlanan et kombinaları konusunda da konuşma yapan Sabri Bey, bu meyanda birçok para sarfıyla, malzemesi kısmen temin edilmiş olan Erzurum Et Kombinasının ne zaman faaliyete geçeceğine dair söz almıştır. Ayrıca yurdun muhtelif köşelerinden İstanbul'a gönderilen hayvanların alım, satın ve kesim işleri konusuna da değinen Sabri Erduman, “*Muhterem arkadaşlar yıllardan beri memleketimizin en büyük davası et davasıdır*” diyerek sözlerine başlamıştır. Et kombinalarının olmayışı özellikle Erzurum ve Kars gibi yerlerde hayvancılığı geriye götürmüştür. Bunun en büyük sebebi ise hayvancılığa gereken desteğin verilmemesi, et kombinalarının olmaması, ulaşımın zahmetli ve masraflı olmasıdır. Bu kadar zahmete karşı emeğini alamayan üretici hayvan sayısını sınırlı tutmak zorunda kalmıştır. Durum böyle olunca hayvan sayısı da gün geçtikçe azalmıştır. Hâlbuki ülkenin 200 milyon hayvanı besleyebilecek topraklara sahip olduğunu söyleyen Erduman, ayrıca kurulacak kombinalarda sadece hayvanların etlerinden değil diğer yerlerinden de faydalanılacağını söylemiştir. Örneğin iç yağından sabun üretilecek buda ülkeye ekstra bir gelir oluşturacaktır. Ayrıca İstanbul’da yeni kesimhaneler ve soğuk hava depoları yapılması gerektiğini de belirten Erduman konuşmasını tamamlamıştır.¹⁴⁰

1.1.6. Enver KARAN

1.2.6.1. Özgeçmişi

1894 yılında İstanbul-Fatih, Sofular Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babası Mustafa Nadir Efendi, annesi Şerife Hanımdır. Enver Bey’in nüfus kayıtlarında ismi Hüseyin¹⁴¹ Enver Karan olarak geçmiştir. Ahmet Münir-Hatice Pervin çiftinin kızı Sıdika Menduha hanım ile evlendi ve bu evlilikten Münir Oktay doğdu. 1908 yılında Mercan idadisini bitirip Tıp Fakültesi’ne girdi ve Fakülteden 1916 yılında mezun oldu. Yurtdışı olarak İngiltere, Fransa, Avusturya ve Almanya’da bir süre bulunan Enver Bey’in sicilinde Fransızca bildiği yazılıdır. 23 Ağustos 1916 tarihinde Tabip Yüzbaşı olarak askere alındı. Çanakkale, Makedonya, Serez ve Irak gibi önemli cephelerde

¹³⁹ TBMM, TD, IX. Dönem, C. I, 10. Birleşim, 19.06.1950, s. 203-204.

¹⁴⁰ TBMM, TD, IX. Dönem, C. XIV, 59. Birleşim, 09.04.1952, s. 287-288.

¹⁴¹ Meclis kayıtlarında “Enver KARAN”, nüfus kayıtlarında “Hüseyin Enver KARAN” olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 367.

bulundu. 7 Aralık 1918 tarihinde terhis edildi. 25 Ekim 1919 tarihinde İstanbul Polis Genel Müdürlüğü 3.sınıf doktorluğuna atandı. 5 Haziran 1924 tarihinde Adli Tıp Müessesesi Müşahedehane asistanlığına, 30 Ekim 1925 tarihinde ise Adli Tıp Müessesesi Müşahedehane Adli Tabipliğine atandı ve 22 Kasım 1915 tarihinde 1. Sınıf Adli Tabip oldu.¹⁴²

1 Ocak 1926 tarihinde Üsküdar Adli Tabipliğine atanan Enver Bey, 22 Ekim 1929 tarihinde İstanbul Adli Tabipliği'ne terfi etti. Bu görevinde 8 Ağustos 1942 tarihine kadar kaldı ve daha sonra Adli Tıp İşleri Genel Müdür Yardımcılığına yükseldi. Bir ara Yüksek Sağlık Şurası Üyeliğine seçildi ve 15 Ekim 1942 tarihinde Önyüzbaşı olarak yeniden askere alındı. 4 Nisan 1944 tarihinde terhis olduktan sonra ayrıldığı Adli Tıp İşleri Genel Müdür Yardımcılığına ve Adli Tıp Meclisi Üyeliğine seçildi. Bu görevde iken IX. Dönem genel seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 87.314 oy alarak DP listesinden Erzurum Milletvekili seçildi.¹⁴³ 27 Mayıs 1950 tarihinde görevinden kendi isteği ve 94.178.180 sicil numarası ile emekliye ayrıldı. Seçim tutanağını 18 Mayıs 1950 tarihinde aldı, 22 Mayıs 1950 tarihinde Meclise geldi ve tutanağı 28 Haziran 1950 tarihinde onaylandı.¹⁴⁴

Sağlık ve adalet komisyonlarında çalışan Enver Bey, Geçici Dilekçe Komisyonu'nda görev aldı ve bu komisyonda sözcülük de yaptı. CHP'nin haksız iktisapları konusunda kurulan geçici komisyonda da görev aldı. Hâkimler kanununun değiştirilmesi, İstanbul'un su ihtiyacı, kurye Fuat Güzeltan'ın ölümü, Adana-Ulukışla arasındaki tren kazası ve Pazar, Alanya ve Burhaniye'de aşı sonrası ölenler konularında sözlü soruları vardır. Ayrıca Erzurum'da ki deprem konusunda yazılı sorusu, 2 kanun teklifinin geri verilmesine dair önergeleri mevcuttur. Bunların dışında Erzurum'daki depremzedelere yardım, Gelir Vergisi, Madalya Kanunu, Nüfus Kanunu, Tekel Genel Müdürlüğü Kuruluşu, Medeni kanunun değiştirilmesi konularında 6 kanun teklifi ve Genel Kurulda Farklı konularda 17 konuşması mevcuttur. X. Dönemde de Antalya'dan vekil Seçilen Dr. Hüseyin Enver KARAN, enfarktüs geçirerek 2 Haziran 1956 tarihinde

¹⁴² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, C.II (1950-1980), s. 560.

¹⁴³ *BCA*, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2.

¹⁴⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 367-368.

vefat etmiştir. Ölüm tezkeresi Genel Kurulun 13 Haziran 1956 tarihli 76. Birleşiminde okundu. İstanbul Zincirlikuyu Kabristanında toprağa verildi.¹⁴⁵

1.1.6.2. Meclis Çalışmaları

IX. Dönemde Demokrat Parti listesinden Erzurum milletvekili olarak meclise giren Enver Karan, bu dönemde takrirleri, teklifleri ve birçok konuda yaptığı konuşmalar ile alınan kararlarda etkili olmuştur. Bizde daha çok ülke kaderi ve Erzurum için önem arz eden meseleleri gerekli başlıklar altında çalışmamızda inceleyeceğiz.

1.1.6.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Erzurum Milletvekili Enver Karan, Erzurum havalisinde vuku bulan 3 Ocak 1952 depremi münasebetiyle TBMM'nin felâketzedelere karşı sıcak alâkasının belirtilmesi hakkında Genel Kurula bir takrir sunmuştur. Bu takririn asıl metni şu şekildedir. *“Erzurum havalisinde vuku bulan deprem felâketi münasebetiyle Yüksek Meclisin felâketzedelere karşı sıcak alâkasının belirtilmesini arz ve teklif ederim.”* Bu takrir oylamaya sunularak kabul edilmiş ve *“divan gereğini yapacaktır”* denilerek gündeme kalındığı yerden devam edilmiştir.¹⁴⁶

1.1.6.2.2. Teklifleri

Enver Karan'ın, Erzurum deprem felâketzedeleri yararına bir keşide tertibi için Millî Piyango İdaresi'ne yetki verilmesi hakkında bir kanun teklifi yapmıştır. Bu teklif Maliye ve Bütçe Komisyonlarında görüşülmek üzere havale edilmiştir.¹⁴⁷ Maliye Komisyonu'nda görüşülen Enver Karan'ın mevcut teklifi reddedilmiştir. Öyle ki bu redde sebep olarak ise *“bu gibi piyangolar sık sık tekrar edilirse hâsılat azalır”* şeklinde bir karar almışlardır. Bunun üzerine teklifini tekrar genel kurula taşıyan Enver Karan şunları söylemiştir. *“Erzurum'da büyük bir zelzele vuku bulmuştur. Bu zelzelede birçok köy harap olmuş evler, ahırlar çökmüştür. Bu göçükler altında birçok insanımız hayatlarını kaybetmiştir. Kalanlar ise perişan bir haldedir. Çünkü temel geçim kaynakları olan hayvanlarında büyük bir kısmı bu zelzelede telef olmuştur. Halk Erzurum'un soğuşunda evsiz barksız kurulan çadırlarda perişan olmuştur. Maliye Komisyonu'nun raporunda hükümetin bölgeye 900 liralık bir yardım yaptığı yazılıdır. Lakin bu yardım sadece evleri yapmak için bile zor yetecektir. Sadece evlerin yapılması*

¹⁴⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 367-368.

¹⁴⁶ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. XII, 23. Birleşim, 07.01.1952, s. 22.

¹⁴⁷ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. XII, 33. Birleşim, 30.01.1952, s. 397.

ile de bu mesele çözüme kavuşmayacaktır. Bunlara ev, hayvan ve tohumda lazımdır. Bizim isteğimiz bir seferlik Milli Piyango gelirlerinden bu deprem bölgesine bir ödenek ayrılmasıdır. Bu deprem yaklaşık bir yıl önce olmuştur ve istirhamım bu kanunun biran önce kabulüdür”¹⁴⁸

Bu konuşmadan sonra başkan teklifin görüşülmesini 5 Aralık 1952 Cuma gününe ertelemiştir. Cuma günü Enver Karan teklifi dile getirmiş ve yapılan oylama neticesinde kanun kabul edilmiştir.¹⁴⁹

1.1.6.2.3. Konuşmaları

İstanbul şehrinin susuzluğuna yönelik tedbirler kapsamında söz alan Enver Karan’ın bununla ilgili konuşması şu şekildedir: “İstanbul Şehrinin senelerden beri çektiği susuzluk bu sene Yazın da son haddini bulmuş ve bir kısmı ecnebi bir milyona yakın halk musluk önlerinde ve çeşme başlarında su beklemekte ve sakaların ellerinde zebun olmaktadır. Bunun için İçişleri Bakanlığı’nın ne gibi tedbir düşündüğünün sözlü soru ile izahını rica ederim.”¹⁵⁰

Bu soru üzerine söz alan İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu cevaben kısaca şu malumatı vermiştir: “Değerli arkadaşlar tabii kıymetli arkadaşımızın söylediği şeyler doğrudur. İstanbul dâhil birçok ilimizde su sorunu baş göstermektedir. Bunun en önemli sebebi genişleyen şehir ve buna bağlı artan su israfıdır. Ayrıca hükümet olarak başa geldiğimizde su işi özel şirketin elinde idi. Biz aldıktan sonra bu kısa sürede henüz istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Ayrıca su sıkıntısının daha ziyade Avrupa yakasında olduğu aşikârdır lakin Anadolu’da da bu sıkıntı vardır. Su sıkıntısının çözümü için 30 milyon liralık bir bütçe gereklidir. Bunun bir kısmı temin edilmiş ve çalışmalar hemen başlamıştır. Gerek İstanbul ve gerekse diğer şehirlerimizin su ihtiyacı kısa sürede çözüme kavuşacaktır” diyerek konuşmasını bitirmiştir.¹⁵¹

Daha sonra tekrar söz alan Enver Karan, şunları kaydetmiştir. “Arkadaşlar, içişleri Bakanı’nın lütfen verdikleri izahata teşekkür ederim. Yalnız istidraden¹⁵² şunu arz edeyim ki, geçenlerde bir gazete, Meclisimizde doğu milletvekillerinin, bir iş ayrılığı

¹⁴⁸ TBMM, TD, IX. Dönem, C. XVIII. 12. Birleşim, 03.12.1952, s. 66-67.

¹⁴⁹ TBMM, TD, IX. Dönem, C. XVIII, 13. Birleşim, 05.12.1952, s. 93-94.

¹⁵⁰ TBMM, TD, IX. Dönem, C. I, 13. Birleşim, 26.06.1950, s. 265-266.

¹⁵¹ TBMM, TD, IX. Dönem, C. I, 13. Birleşim, 26.06.1950, s. 265-266.

¹⁵² İstidraden; Sırası gelmişken. Bkz; <http://www.kamusiturki.com> (Son Erişim 15.11.2018)

teşebbüsünde bulunduklarını yazmıştı. Erzurum Milletvekili sıfatıyla İstanbul şehrine ait verdiğim bir soru önergesi, zannederim bu yazıyı yazan gazeteyi iskât edecek mahiyettedir.”¹⁵³ Bu konuşmadan sonra oturuma ara verilmiştir.

1.1.7. Emrullah NUTKU

1.1.7.1. Özgeçmişi

12 Mart 1902 tarihinde İstanbul’un Kadıköy İlçesi, Koşuyolu Mahallesi’nde dünyaya geldi. Babası Güverte Yarbay Süleyman Bey, annesi Firuze Hanımdır. Emrullah Bey’in adı nüfus kayıtlarında Mehmet¹⁵⁴ Emrullah olarak geçmiştir. 1928 yılında Hayri-Naciye çiftinin kızları Nezihe Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Özdemir, Mehmet Babür ve Ahmet Timoçin isimlerinde çocukları doğdu. İlköğrenimini tamamladıktan sonra 1 Ocak 1913 tarihinde Bahriye Mektebi aday sınıfına girdi. 1 Eylül 1917 tarihinde Harbiye (Deniz Talebesi) sınıfına geçti. 23 Mart 1918 tarihinde ise sınıfı ile eğitimlerini tamamlamak üzere Almanya’ya gönderildi. Alman Bahriye Mektebi’ndeki (Marine Schule Mürwick) öğrenimini tamamladıktan sonra 1 Mart 1919 tarihinde sınıfça Teğmenliğe yükseltilerek 25 Mayıs 1919 tarihinde yurda dönüş yaptılar. Daha sonra Hamidiye ve Yavuz gemilerinde geçirdiği mühendislik kurslarından sonra 30 Haziran 1921 tarihinde Turgut Reis Zırhlısına atandı. Bu görevde iken 20 Ekim 1921 tarihinde milli mücadeleye katılmak için Anadolu’ya geçti.¹⁵⁵

1 Eylül 1921 tarihinde Üsteğmenliğe yükseltildi ve Trabzon’a Deniz Nakliyat Komutanlığı emrine atandı. Gazal Römorköründe görev yaptı. 31 Temmuz 1922 tarihinde Preveze Gambotu Seyir Subayı Yardımcısı oldu. 29 Ocak 1923 tarihinde Samsun Vapuru, 10 Mayıs 1923 tarihinde ise Berk-i Sıfat Gemisinde çalıştı. 14 Ekim 1923 tarihinde Çırak Mektebi Bölük Subayı olmuş, 24 Ağustos 1924 tarihinde Kısım Subaylığı yapmak için Bahriye Mektebi Müdürlüğü emrine verilmiştir. 11 Nisan 1925 tarihinde ise Dalgıç grubunda görevlendirildi. 2 Mayıs 1925’te Yüzbaşılığa yükseltildi. 27 Mayıs 1925 tarihinde Galata Yatı II. Komutanı oldu. 14 Eylül 1925 tarihinde Peyki Şevket Gemisinde görev aldı ve 1 Temmuz 1926’da Deniz Kurmay Başkanlığı Neşriyat şubesinde görevlendirildi. Bu görevi devam ederken Hukuk Fakültesi’ne devamına izin

¹⁵³ TBMM, TD, IX. Dönem, C. I, 13. Birleşim, 26.06.1950, s. 266.

¹⁵⁴ Meclis kayıtlarında “Emrullah NUTKU”, nüfus kaydında “Mehmet Emrullah NUTKU” olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s. 369.

¹⁵⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, C. II (1950-1980), s. 560.

verildi. 1926-1929 yılları arasında öğrenimini tamamlayarak fakülteden mezun oldu. Bu sırada 1 Haziran 1928 tarihinde Kara Kuvvetleri emrine verildi. 3 Ağustos 1930 tarihinde kesin nakli yapılması üzerine 8 Ekim 1931 tarihinde Askeri Hâkimliğe getirildi.¹⁵⁶

20 Mayıs 1934 tarihinde Isparta 6. Tümen Komutanlığı refakatinde Askeri Hâkim görevinde iken 15 yıllık zorunlu hizmetini tamamlamış ve istifasını sunarak askerlik mesleğinden ayrılmıştır. Askerlikten ayrıldıktan sonra 1938 yılına kadar Isparta'da kalmış ve bu süre zarfında ise avukatlık yapmıştır. Yine Isparta'da iken "Gülyurdu" isminde haftalık bir gazete çıkarmıştır. 1938 yılı Mayıs ayından itibaren İstanbul'a geçmiş ve avukatlığını burada sürdürmüştür. Türk Ticaret Kaptan ve Makinistler Cemiyeti Başkanlığı'na seçildi ve bu cemiyetin yayın organı olarak "Deniz Mecmuası"¹⁵⁷nin yayınını sürdürdü. II. Dünya Savaşı devam ederken yani 5 Eylül 1940 tarihinde yeniden silahlı altına alındı ve 1 Haziran 1942 tarihinde terhis edildi. Daha sonra 4 Temmuz 1945 tarihinde yeniden göreve çağrıldı. Erzurum 3. Ordu Komutanlığı Muhakim Şubesinde Askeri Hâkim olarak görevlendirildi. Bu hizmette 18 ay kalan Emrullah Bey, 25 Aralık 1946 tarihinde tekrar terhis edildi. Bunun üzerine İstanbul'a döndü ve avukatlık mesleğini icra ederken siyaset ile de ilgilenmeye başladı. DP teşkilatında görevler almaya başladı.¹⁵⁸

1950 Genel Seçimlerine katıldı ve yapılan seçimde 87.077 oy alarak DP listesinden IX. Dönem Erzurum Milletvekili oldu.¹⁵⁹ Seçim mazbatasını 18 Mayıs 1950 tarihinde alarak 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ne geldi ve tutanağı 28 Haziran 1950 tarihinde onaylandı. Mecliste aktif siyasetini sürdüren Nutku, Ekonomi, Ulaştırma, Milli Savunma ve Adalet Komisyonlarında görev aldı, Milli Savunma ve Adalet Komisyonlarını sözcülüğünü yaptı. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Denizcilik Bankası, Belediye Gelirleri Kanunu, Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunlarında görev yaptı. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu, amortilerin Ticari Etkinliği, Salıpzarında liman tesisi konularında sözlü soruları

¹⁵⁶ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 369-371.

¹⁵⁷ *Deniz Mecmuası* Türk Ticaret Kaptan ve Makinistler Cemiyeti Başkanlığı'na bağlı dergidir. Dergi 1935-1940 yılları arasında İstanbul'da yayın yapmıştır. Bkz. *TBMM Süreli Yayınlar Kataloğu* <https://www.tbmm.gov.tr>. (Son Erişim Tarihi; 30.05.2019)

¹⁵⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 369-371.

¹⁵⁹ BCA, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2

mevcuttur. Ayrıca 3 Kanun teklifinin, 1 sözlü sorusunun geri verilmesi, Cumhurbaşkanı'nın nutuklarının bastırılması konusunda önergeleri vardır.

Bununla birlikte Emekli Sandığı Kanunu'nun değiştirilmesi, deniz tahmil ve tahkiye sandığının tasfiyesi, Erzurum depremi, bir şahsa vatani hizmetten aylık verilmesi, Halkevleri, Tekel Genel Müdürlüğü, Türk Ceza Kanunu, Emekli Sandığı, Ulusal Bayramlar, Yol Vergisi ve Arıcılık konularında 12 adet kanun teklifi vardır. Ayrıca Genel Kurulda 73 farklı konuda 140 konuşması mevcuttur. X. Dönemde Trabzon'da vekil seçilen Emrullah Nutku, 20 Aralık 1955 tarihinde DP'den istifa ederek Hürriyet Partisinin¹⁶⁰ kurucuları arasında yer alarak aktif siyasi hayatını burada sürdürdü. 24 Kasım 1958 tarihinde siyasetten çekilmiş başta turizm olmak üzere birkaç alanda şirketler ve dernekler kurmuştur. Zengin bir fikir altyapısına sahip olan Nutku, 300'den fazla makale ve çeşitli eserler kaleme almıştır. 20 Kasım 1957 tarihinde Hâkim Albay olarak emekliye ayrılmış, 19 Nisan 1980 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Karacaahmet Mezarlığına defnedilmiştir.¹⁶¹

Yayımlanmış çalışmaları şu şekildedir:¹⁶²

- Güller Diyarının Gülü (3 Perdelik tiyatro oyunu) 1934
- Yollar(Şiir) 1951
- Denizden Sesler (Radyo konuşmaları) 1952.
- Denizden Sesler Geliyordu (Roman) 1972.
- Zafer Yolu (4 Perdelik müzikli oyun, B.M.B. Ödülü)
- Çanakale- Şanlı Tarihe Bir Bakış (Roman)
- Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar: 1946-1958 (Siyasi Anılar)

1.1.7.2. Meclis Çalışmaları

1950 seçimleri ile birlikte IX. Dönemde DP listesinden Erzurum Milletvekili olarak meclise giren Enver Karan, bu dönemde takrirleri, teklifleri ve birçok konuda

¹⁶⁰ *Hürriyet Partisi*, basına ispat hakkı tanınmasını isteyen bu nedenle de tarihimizde “ispatçılar” olarak bilinen 19 muhalif DP'li Milletvekili tarafından 20 Aralık 1955 tarihinde kurulan siyasi partidir. **Bkz.** Mustafa Albayrak, *Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi*, 7. Türk Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi, 21- 22 Kasım 2001, s.342.

¹⁶¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s. 369-371.

¹⁶² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s. 369-371.

yaptığı konuşmalar ile mecliste alınan kararlarda etkin bir rol oynamıştır. Nutku'nun TBMM'deki ülke kaderi ve Erzurum için oldukça önemli olan çalışmaları mevcuttur.

1.1.7.2.1. Teklifleri

Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku, Hazine, hususi muhasebe ve belediyelerden Halkevleri namına alınarak CHP hesabına geçirilen paraların geri alınması hakkında kanun teklifi vermiş bu teklif İçişleri, Maliye, Adalet ve Bütçe Komisyonlarında görüşülmek üzere havale edilmiştir.¹⁶³ Emrullah Nutku, 20 Aralık 1950 tarihinde genel kurulda verdiği bu kanun teklifini 30 Temmuz 1951 tarihinde verdiği önerge ile geri çekmiştir. Bu önergesi şu şekildedir:

“Hazineden, belediyelerden ve hususi muhasebelerden halkevleri namına alınan ve Halk Partisi hesabına kaydedilen paraların sahiplerine iadesi hakkında olup Anayasa Komisyonu'nda bulunan kanun teklifimin geri verilmesini saygılarımla rica ederim.” Teklifini geri çekmek üzere verdiği bu önerge Genel Kurulda görüşülerek kabul edilmiş ve geri verilmiştir.¹⁶⁴

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku bir kanun teklifinde bulunmuştur. Teklif Milli Savunma, Maliye ve Bütçe komisyonlarında görüşülmek üzere havale edilmiştir.¹⁶⁵ Bu kanun teklifine cevap olacak raporlar Milli Savunma, Maliye ve Bütçe komisyonlarından 26 Kasım 1952 tarihinde Genel Kurula intikal etmiştir. Gelen rapor kurulda okunmuş ve oylamaya sunulmuştur. Oylama da rapor kabul edilerek kanun teklifi reddedilmiştir.¹⁶⁶

1.1.7.2.2. Takrirleri (Önergeleri)

Reisicumhur Celâl Bayar'ın nutuklarının bastırılıp dağıtılması hakkında Erzurum Mebusu Emrullah Nutku ve üç arkadaşı Genel Kurula bir önerge vermişlerdir. Önergenin asli şekli şu şekildedir: *“Sayın Cumhur reisimizin bugün Meclis açılışında okuduğu nutkunun bastırılarak memleket efkârına arz edilmek üzere dağıtılmasını teklif*

¹⁶³ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. III, 21. Birleşim, 20.12.1950, s. 270.

¹⁶⁴ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.IX, 106. Birleşim, 30.07.1951, s. 409.

¹⁶⁵ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.III, 19. Birleşim, 15.12.1950, s. 235.

¹⁶⁶ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XVII, 9. Birleşim, 26.11.1952, s. 334.

ederiz.” Bu taktir daha sonra Meclis Reisi tarafından Genel Kurul’da oylamaya sunulmuş ve okunan taktir kabul edilmiştir.¹⁶⁷

Emrullah Nutku, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu’nun açtığı sergi ile teşhir edilen dikiş makinesine ve harp malzemesi satılması için Pakistan’a gönderilen heyetin aldığı neticeye, Ziraî Donatım Kurumu’nun ziraat aletleri hakkında bu kurumla ne gibi bir anlaşma yaptığına ve maden direklerine dair sözlü sorusunun İşletmeler Bakanlığı’ndan geri verilmesine dair Genel Kurula önerge vermiştir. Bu önerge metni şu şekildedir:

“Makine ve Kimya Endüstri Kurumu hakkında İşletmeler Bakanlığı’ndan sözlü sorumu geri alıyorum. Gereğinin yapılmasını rica ederim.” Bu önerge üzerine Sözlü sorusu geri verilmiştir.¹⁶⁸

1.1.7.2.3. Konuşmaları

Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Kuruluş Kanunu münasebetiyle söz alan Emrullah Nutku, genel kurulda kısa bir konuşma yapmıştır. Konuşması genel hatları ile şu mahalde seyretmiştir. Nutku, zaten belli komisyonlarda uzun uzadıya görüşülen bu kanun tasarısını çok fazla irdilemeden değineceğini söyleyerek konuşmasına başlamış, kurulacak posta teşkilatının ileride İşletmeler Bakanlığına geçmesi gerektiğini savunmuştur. Konuşmasının son bölümü ise şu şekilde geçmiştir:

*“Sayın arkadaşlarım, son olarak şu tavsiyede bulunacağım: Posta, Telgraf ve Telefon idaresinin bugünkü durumu ile iktisadi bir faaliyet arz edecek olan yeni işletmeye intibak edebilmesi için çok mesai harcaması, dikkatle elemanlarını seçmesi ve hakikaten işletmeciliğin tam rantabl bir hâle sokulması için büyük gayretler sarf etmesi lüzumuna kaniim. Bu itibarla alâkalılara hem muvaffakiyetler diler, hem de kendilerini büyük bir mesainin beklediğini hatırlatmakla tebrik ederim.”*¹⁶⁹

Onaltı kişilik mürettebat ve hamulesi ile batan Galatasaray Vapurunun selâmetle seyrini temin edecek alât ve vesaiti olmadığı halde bu mevsimde sefere elverişli olduğuna dair kimler tarafından rapor verildiğini ve deniz kazalarının önlenmesi için ne

¹⁶⁷ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XV, 1. Birleşim, 01.11.1953, s. 20.

¹⁶⁸ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.VI, 64. Birleşim, 13.04.1951, s.177.

¹⁶⁹ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XXIV, 107. Birleşim, 13.07.1953, s. 574.

gibi tedbirler düşünüldüğünü içeren sorusu üzerine Genel Kurulda söz alan Emrullah Nutku'nun konuşması şu şekildedir:¹⁷⁰

Denizde Allah'ın verdiği bir kaza üzerine niçin soru verdiğim belki garibinize gidecek şeklinde konuşmasına başlayan Nutku, şunları aktarmıştır. *“Bu kazalar bu kadar da masum değildir. Örneğin basında Galatasaray vapurunun bir mayına çarptığı yazılmıştır. Fakat bu kesinlikle doğru değildir. Çünkü gemi doğrudan içerisine dalgaların girmesi ile batmıştır. Bu 60 yıllık bir gemidir ve bu sefer için kim nasıl izin vermiştir. Arkadaşlar denizcilik alanında yetersiziz. Örneğin gemilerde bir telsiz dahi yok. Deniz fenerleri yetersiz sayıda ve eskimiş bulunmaktadır. Bunlardan ziyade gemilerin bakımları gayri ciddi bir şekilde yapılmaktadır. Mürettebat eğitimsizdir ve hatta ölmüş olan bazı gemi kaptanlarının belgeleri ile halen bazı gemiler denize açılmaktadır. Bir kaza olsa gemilerde cankurtaran olarak kullanılacak bir bot dahi yoktur. Öte yandan kazalarda vefat eden gemi işçilerinin ailelerinin mağduriyeti giderilememektedir.”*¹⁷¹ Konuşmasında kısaca bu konulara değinen Nutku, gerçekleşen bu elim kazada adeta gemicilerin ölüme gönderildiği, gemilerin bakım ve onarımdan mahrum olduğunu söylemiş, masumiyetten uzak olan kazanın incelenerek bu gemiye sefer izni verenlerin hesabını vermeleri gerektiğini belirtmiştir.¹⁷²

Köy kanunu lâyihası münasebetiyle de söz alan Emrullah Bey, özellikle Köy kanunu maddesini tarif ederken bizim şuan ki köylerimiz değil gelecekte oluşturulacak modern köylerin tarif edilmesini istemiştir. Ayrıca Camii yerine de mabet sözcüğünün kullanımını istemiştir. Öyle ki ülkemiz de Müslüman olmayan köylerinde olduğunu Trakya'da bulunan Polonezköyü örnek vererek belirtmiştir. Bu tip yerleşimlerde de insanlar kendi mabedini yapmak isteyeceklerinden kanunen bir engel çıkmaması için Camii yerine mabet sözünün daha uygun olduğunu ifade etmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XIV, 59. Birleşim, 09.04.1952, s. 297-298.

¹⁷¹ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XIV, 59. Birleşim, 09.04.1952, s. 297-298.

¹⁷² **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XIV, 59. Birleşim, 09.04.1952, s. 297-298.

¹⁷³ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. XXII, 86. Birleşim, 22.05.1953, s. 350.

1.2.8. Rıza TOPÇUOĞLU

1.1.8.1. Özgeçmişi

1900 yılında Erzurum'un Dervişağa Mahallesinde dünyaya geldi. Babası Ahmet Tevfik Efendi, annesi Bedriye Hanımdır. Rıza Bey'in ismi nüfus kayıtlarında Hasan¹⁷⁴ Rıza olarak geçmiştir. Mehmet Tevfik-Mücevher çiftinin kızı Naime Olçar hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten Cezminur ve Vecihi isimlerinde çocukları dünyaya gelmiştir. 1914 yılında medrese eğitimini bitiren Rıza Bey, 27 Haziran 1920 tarihinde askere alındı. Askerlik hizmetini 9. Kolordu Okulunda er olarak tamamladı ve 1 Eylül 1923 tarihinde terhis oldu. İstiklal Savaşı'nda gösterdiği üstün başarılarından ötürü 130016 numaralı kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi.¹⁷⁵

Ticaret ile uğraşan Topçuoğlu, 1929 yılında Milletvekili seçilinceye kadar Erzurum Merkez Dervişağa Camii imam ve Hatipliği yaptı. 1944-1946 yılları arasında Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı yaptı. Ayrıca Kızılay, Verem Savaş derneklerinde, Belediye ve İl Genel Meclis üyeliklerinde görev yaptı. 1946 yılında DP Erzurum Teşkilatını vücuda getirdi. İl İdare ikinci Başkanlığında da bulundu. IX. Dönem Genel Seçimlerine katıldı ve yapılan seçimde 87.268 oy alarak DP saflarından Erzurum Milletvekili seçildi.¹⁷⁶ Mazbatasını 18 Mayıs 1950 tarihinde aldı ve 22 Mayıs 1950 tarihinde Meclise gelmiş, 28 Haziran 1950 tarihinde resmen göreve başladı.¹⁷⁷

Milli Eğitim, Sayıştay, Ekonomi ve Gümrük Tekel Komisyonlarında görev aldı. Tutanakları inceleme komisyonunda çalıştı. Hademe-i Hayratın tertifleri hakkında sözlü sorusu mevcuttur. X. ve XI. dönemlerde de DP'den Erzurum Milletvekilliğini sürdüren Rıza Topçuoğlu'na, Yassıada Yüksek Adalet Divanınca Anayasayı çiğnediği suçlaması ile 4 yıl 2 ay ağırlaştırılmış hapis cezası verildi. 10.941.024 sicil numarası ile emekli olan Topçuoğlu, 22 Ocak 1993 tarihinde vefat etmiş ve Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Meclis kayıtlarında "Rıza TOPÇUOĞLU", nüfus kaydında "Hasan Rıza TOPÇUOĞLU" olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s. 371.

¹⁷⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, C. II (1950-1980), s. 560.

¹⁷⁶ BCA, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2

¹⁷⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 372-373.

¹⁷⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 372-373.

1.1.8.2. Meclis Çalışmaları

IX. Dönem DP Erzurum milletvekili olarak meclise giren Rıza Topçuoğlu, bu dönemde pek fazla aktif olmadığı meclis tutanaklarından kendisini göstermektedir. Öyle ki yapılan incelemede bu dönemde Rıza Bey'in tahrir, teklif veya herhangi bir konuşmasına rastlanmamıştır. X. ve XI. Dönemlerde de Erzurum'dan DP listesinden vekil olan Rıza Topçuoğlu'nun diğer meclislerdeki faaliyetlerini çalışmamızın ilgili bölümlerinde ele alınmıştır.

1.1.9. Memiş YAZICI

1.1.9.1. Özgeçmişi

1890 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Ancak Erzurum'un Camikebir Mahallesinde nüfusa kayıtlıdır. Babası İbrahim Ethem Efendi, annesi Gülsüm Hanımdır. Memiş Bey'in adı nüfus kütüğünde Ethem¹⁷⁹ Memiş olarak geçmiştir. 1919 yılında Ali-Hatice çiftinin kızları Meliha Naciye (Ayşe) hanımla evlendi. İkinci evliliğini Mehmet-Emine kızı Huriye hanımla, son evliliğini ise Hasan-Pukuze Kızı Mevlüde hanım ile yapmıştır. Memiş Bey; Celal Sahir, Hasan Hakkı, Neslişah ve Belma'nın babalarıdır. 1912/1913 Eğitim ve Öğretim yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş ve I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile 1914 yılında Teşkilat-ı Mahsusa'da genel savaşa katıldı. 37. Tümede askerliğini tamamlamış, 1918 yılında Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile terhis olmuştur.¹⁸⁰

1920 yılının Haziran'ında bir müddet Erzurum Maarif Müdürlüğü'nde bulundu. 11 sicil numarası ile 5 Aralık 1938-1 Kasım 1945 tarihleri arasında ve 12 sicil numarası ile ise 5 Şubat 1947-22 Kasım 1958 tarihleri arasında toplamda 18 yıl 9 aya yakın bir süre Erzurum Barosu'nda kayıtlı bir şekilde serbest avukatlık görevinde bulundu. Bu süre zarfında ticaret ile de uğraştı. 1950 yılında IX. Dönem genel seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 89.231 oy alarak DP listesinden Erzurum Milletvekili seçildi.¹⁸¹ Mazbatasını 18 Mayıs 1950 tarihinde aldı. 22 Haziran 1950 tarihinde TBMM'ne gelmiş ve tutanağı 28 Haziran 1950 tarihinde onaylanmıştır.¹⁸² Anayasa ve Sayıştay komisyonlarında çalışan Memiş Yazıcı'nın Genel Kurulda farklı konularda 7 konuşması

¹⁷⁹ Meclis kayıtlarında "Memiş YAZICI", nüfus kaydında "Memiş Ethem YAZICI" olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 374.

¹⁸⁰ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, C.II (1950-1980), s. 560.

¹⁸¹ BCA, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2.

¹⁸² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 374-375.

vardır. Aktif siyaset yaşamını X. Dönemde de sürdürmüş, Ordu milletvekili olarak meclise girmiştir. 22 Mayıs 1974 tarihinde vefat eden Yazıcı, İstanbul'da Karacaahmet Mezarlığında toprağa verilmiştir.¹⁸³

1.2.9.2. Meclis Çalışmaları

1950 Seçimleri ile birlikte IX. Dönemde DP listesinden Erzurum Milletvekili olarak meclise giren Memiş Yazıcı, bu dönemde birkaç konuda yaptığı konuşmalar ile mecliste alınan kararlara katkı sağlamıştır. Meclis'te çok fazla etkin olamayan Memiş Bey'in bu dönemde kanun teklifi veya bir önergesi bulunmamaktadır.

1.1.9.2.1. Konuşmaları

Adnan Menderes'in kurduğu Hükümetin programı münasebetiyle Genel Kurulda söz alan Erzurum Milletvekili Memiş Yazıcı, şunları kaydetmiştir. Menderes kabinesi hakkında grupta konuşulduğunu ve muhalefet partisinin eleştirilerine Başbakanın bizzat cevap vereceğini dile getirerek sözlerine giriş yapmıştır. Lakin Başbakan'dan ziyade yapılan tenkitlere kendinin de birkaç kelam edeceğini söylemiştir. CHP'nin özellikle son 12 yılının bir korku imparatorluğu olduğunu dile getiren Memiş Bey, bu dönemin Cumhuriyet içinde saltanat olduğunu söylemiştir. 14 Mayıs'ın ülkede hürriyet ve demokrasi bayramı olduğunu da ifade etmiştir.¹⁸⁴ Özellikle CHP'li Cevdet Kerim İncedayı'ya karşı sert sözlerini sürdüren Memiş Bey, şarkın cahil olduğunu "Memo" lar "Hasso"lar olduğunu söylediği sözlerini hatırlatarak evet Memo şuan karşında duruyor şeklinde konuşmuştur. Bu konuşmalar DP saflarında alkış ve tezahüratlarla ara ara kesintiye uğramış, Yazıcı, bu alkışlar eşliğinde konuşmasını tamamlamıştır.¹⁸⁵ Aslında Memiş Yazıcı'nın bu sözleri özellikle son dönem tek parti genel politikasını gözler önüne sermiş, halkın içinde biriken bıkkınlığın Meclis kürsüsünden yansıması olmuştur.

Memiş Yazıcı'nın konuşma yaptığı bir diğer konu Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkındaki Kanun üzerine olmuştur. Özel idarelere ve Emvali Milliyeyse ait arsaların belediyelere, ucuz mesken yapılmak üzere verilmesi 1948'de çıkarılan bir kanun olduğunu söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Bu kanunun birçok yerde hayata geçirilmediğini söyleyen Yazıcı, kanunun yürütüldüğü bazı istisnai yerlerinde olduğunu söylemiştir. Belediyelere verilen arsaların neye göre

¹⁸³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 374-375.

¹⁸⁴ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C.I, 5. Birleşim, 02.06.1950, s. 127-128.

¹⁸⁵ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C.I, 5. Birleşim, 02.06.1950, s. 127-128.

fiyatlandırıldığını sormuş, ayrıca çok pahalı ücretlerle belediyelere verilen arsalar nasıl ucuz ev yapılacağını ifade etmiştir. Son olarak önceden parasız olarak belediyelere verilen bu arsaların gene aynı şekilde ücretsiz verilmesini, çünkü bu meselenin belediyelere yük olduğunu dile getirerek konuşmasını sonlandırmıştır.¹⁸⁶

Memiş Yazıcı'nın konuşmasının bulunduğu bir diğer konu ise Erzurum-Pasinler'de meydana gelen deprem hakkında olmuştur. Deprem maddi manevi verdiği yıkımlardan bahseden Yazıcı, Hükümet ve Kızılay'ın maddi anlamda büyük destekler sunduğunu ifade etmiş ve bu konuda halkın çok müteşekkir olduğunu ifade etmiştir. Lakin yapılan 900 bin liranın depremin izlerini silmeye yetmediğini ve biraz daha maddi desteğe ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Bu desteğin ise biran evvel bölgeye ulaştırılması gerektiğini çünkü Erzurum'da sadece 4 ay inşaat yapılabileceğini dile getirmiştir. Bu desteğin ise en kısa yol olarak ancak Milli Piyango İdaresi tarafından depremzedeler için bir yardım keşidesi düzenlenmesi olduğunu söyleyen Memiş Bey, bu şekilde hazineye yük olmadan azami bir milyon lira elde edilebileceğini, bunun ise Erzurum depreminin yaraları için bulunmaz bir ilaç olduğunu dile getirmiştir.¹⁸⁷

1.1.10. Mustafa ZEREN

1.1.10.1. Özgeçmişi

1895'de Erzurum'un Mehdi Efendi Mahallesinde doğdu. Ancak nüfusa kayıtlı olduğu yer İstanbul-Şişli, Feriköy Mahallesidir. Babası Kamil Efendidir. Annesi Fatma Hanımdır. Ali Haydar-Halide kızı Hatice Feride (1909/1907-1947) ve 1953'de Ferit-Makbule kızı Mebure (1909) hanımlarla evlendi. Yıldırım Kamil, Bike ve Edip Altay'ın babalarıdır. 1 Mart 1916'da Yedek Subay Okulunu bitirip, 26 Kasım 1916'da Asteğmen rütbesi ile Romanya'da 15. Depo alayında ve aynı cephede 75. Alay, 1. Tabur, 3. Bölüğünde görev yaptı. 10 Haziran 1917'de teğmenliğe yükseltilen Zeren, 26 Kasım 1916- 31 Ekim 1918 tarihleri arasında büyük savaşta hizmet verdi. Eylül 1918'de ise İstanbul Muhafız Taburu 1. Bölüğüne atandı.¹⁸⁸

Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918) sonra Ateşkesten sonra İtfaiye Alayı 3. Bölüğünde, daha sonra muhafız alayı yaverliğinde bulundu. 13 Ocak 1921-23

¹⁸⁶ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C.XXIV, 114. Birleşim, 22.07.1953, s. 1007.

¹⁸⁷ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C.XVIII, 13. Birleşim, 05.12.1952, s. 96.

¹⁸⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, C.II (1950-1980), 560.

Ağustos 1923 tarihleri arasında İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek İstiklal Harbine katıldı. Menderes Grubunda 2. ve 14. Süvari Tümenlerinin katıldığı savaşlarda bulundu. Daha sonra Başkomutanlık Savaşı'nda üstün hizmetinin mükâfatı olarak terfi etti. 1 Mart 1921'de Üsteğmenliğe kısa bir süre sonra yani 30 Ağustos 1921'de ise Yüzbaşı rütbesine yükseldi. İstiklal Savaşı'nın kazanılmasından sonra 7. Tümen Yaverliğine atandı ve bu rütbe ile Şeyh Sait Harekâtına katıldı.¹⁸⁹

1925'de eğitimini tamamlamak üzere Harp Okuluna girdi. Levazım Akademisi imtihanını kazanarak akademi öğrenimini tamamladı. Haydarpaşa sevk memurluğunda, Topçu Alayı Levazım Müdürlüğü'nde, Gülhane Hastanesi, Yedek Subay Okulu Levazım Müdürlüğü ve hocalıklarında bulundu. Bu arada İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girerek 1932-1933 ders yılında Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.¹⁹⁰

Askeri adli subaylığına geçerek 30 Ağustos 1931'de üçüncü sınıf Askeri Adli Yargıçlığına yükselerek 1936'da Askeri Yargıtay savcı yardımcılığına atandı. 30 Ağustos 1937'ye gelindiğinde ikinci sınıf Askeri Yargıçlığına terfi etti. 1939'da Yargıtay Aza Mülazımlığına atandı. Takvimler 30 Ağustos 1941 tarihini gösterdiğinde 1. Sınıf Askeri Adli Subay oldu. 1942'de Savunma Bakanlığı'nın emrinde yeni kurulan İdari Teftiş Heyeti'ne verildi. 1944'de Askeri Yargıtay Adli üyeliğine seçildi. 22 Temmuz 1946'da bu görevi icra ederken emekliye ayrıldı. 5 Eylül 1946'da, 10 Eylül 1946 günlü ruhsatla Ankara Barosu'nda serbest avukatlığa başladı. 23 Eylül'de ise Erzurum barosuna geçti. 4 Nisan 1963'de tekrar Ankara Barosu'na geçen Zeren, serbest Avukatlığını ölümüne kadar sürdürdü. Erzurum'da avukat olduğu dönemler DP'ye girerek partinin çeşitli kademelerinde görev aldı.¹⁹¹

1950 Seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 90.368 oy alarak IX. Dönem DP Erzurum milletvekili seçildi.¹⁹² 18 Mayıs 1950 tarihinde seçim mazbatasını alarak 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ne gelmiş, 28 Haziran 1950 tarihinde resmen göreve başlamıştır. Milli Savunma ve İçişleri Komisyonlarında çalışan Zeren, Geçici Adalet Komisyonu'nda da görev aldı. 12 Ocak 1951 tarihinde Meclis Başkanvekilliğine seçildi.

¹⁸⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 376-377.

¹⁹⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 376-377.

¹⁹¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, C. II (1950-1980), s. 560.

¹⁹² BCA, Fon: 030.10. Yer: 77.512.4. No: 2

Meclis çalışmalarına bakacak olursak Erzurum Özel İdaresi'nin dükkânları ve köylünün Ziraat Bankası'na olan borçları konusunda sözlü sorusu vardır. Ayrıca Cemal Gökdağ'a Dilekçe Komisyonu'nca verilen cevap kâğıdında önergesi; İbrahim Rıfat Topal'a vatani hizmet aylığı bağlanması; Ordu Dâhili hizmet Kanunu ile Emekli Sandığı Kanunu'nun ilgili maddelerine bir fıkra eklenmesi hakkında da kanun teklifleri vardır. Genel kurulda da değişik konular ihtiva eden konuşmaları mevcuttur. DP ile üç dönem milletvekilliği yapmış Zeren, X. Dönemde Amasya, XI. Dönem ise yine Erzurum Vekilliği görevinde bulunmuştur. Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nda da yargılanan Mustafa Zeren, Anayasayı Çiğneme suçlamasından 5 yıl Ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırılmıştır.¹⁹³

1.1.10.2. Meclis Çalışmaları

1950 Seçimleri ile birlikte IX. Dönemde DP listesinden Erzurum Milletvekili olarak meclise giren Mustafa Zeren, bu dönemde bir konuda takriri, Kanun Teklifleri ve çeşitli konularda yaptığı konuşmaları ile meclis çalışmalarına katkı sağlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır.

1.1.10.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Erzurum Milletvekili Mustafa Zeren, emekli birinci sınıf askerî öğretmen Cemal Gökdağ'ın vâki müracaatına, Dilekçe Komisyonu Başkanlığı'nca verilen cevap hakkında Genel Kurul'a bir önerge sunmuş, önergesi tekrar incelenmek üzere Dilekçe Komisyonu'na havale edilmiştir. Önergenin asli metnine ulaşılammış, sadece bu konuda bir önerge verildiği kayıt altına alınmıştır.¹⁹⁴

1.1.10.2.2. Teklifleri

Erzurum'un Mehdi Efendi Mahallesinden İbrahimioğlu Rıfat Topal'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Erzurum Milletvekili Mustafa Zeren TBMM'de bir kanun teklifinde bulunmuştur. Bu teklif görüşülmek üzere Milli Savunma ve Bütçe Komisyonlarına havale edilmiştir.¹⁹⁵ Ancak yapılan bu teklif kabul edilmemiş ve sunulan raporlar da reddedildiği yazılmıştır.

¹⁹³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, s. 376-377.

¹⁹⁴ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C.VI, 56. Birleşim, 26.03.1951, s. 27.

¹⁹⁵ *TBMM, TD*, IX. Dönem, C. IV, 25. Birleşim, 03.01.1951, s. 3.

Mustafa Zeren, bu durum üzerine teklifini tekrar Genel Kurula taşımış ve yeniden görüşülmesi için başvuruda bulunmuştur. Konu ile Genel Kurulda söz alan Mustafa Bey, teklifini, teklifin içeriğini ve nedenlerini tekrar TBMM'ne sunmuştur. Konuşmasının bir kısmı şu şekildedir. *“Birinci Büyük harb... Sene 1331, düşman Deveboynu önünde. Mevsim kış... Vali Tahsin Uzer¹⁹⁶... Böyle bir kış gününde cepheye bulunan kıtaların, birliklerin cephe ve erzak ihtiyacını temin etmek üzere sivil halktan da istifade ediliyor. Bunlarla cephe ve erzak cepheye sevk ediliyor. İşte hakkında kanun teklifinde bulunduğum Rifat Topal, 16 yaşında, valinin verdiği emir üzerine şehirde Deveboynu arasında, sırtında cephe ve erzak taşıırken arabanın altında kalıyor ve ayağından sakat oluyor.”¹⁹⁷*

Bu söz konusu şahsın daha sonra Mevki Hastanesi'nde tedavi olduğu ve maluliyet raporu aldığını dile getirmiştir. Emeklilik için birçok kere başvurularda bulunduğunu ancak o dönemde askeri bir kimliğe sahip olmadığından böyle bir hakkının olmadığını söylenerek isteklerinin geriye çevrildiğini söylemiştir. Bu şahsın çok mağdur olduğunu yineleyen Mustafa Bey, özellikle Erzurum gibi soğuk bir yerde bu denli bir insanın yaşamının daha da zor olduğunu söylemiştir. Bu insana bir maaş bağlanmasının vatan borcu olduğunu da ifade etmiştir. Bu konuşmadan sonra mecliste çok uzun tartışmalar vuku bulmuş ve nihayetinde yapılan oylama ile Milli Savunma ve Bütçe Komisyonlarının aldıkları karar reddedilerek konunun tekrar görüşülmesi için aynı komisyona iadesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁸

1.1.10.2.3. Konuşmaları

Erzurum Özel İdaresi'ne ait 18 dükkân için yapılan mukavele hakkındaki sorusu münasebetiyle söz alan Mustafa Zeren, Erzurum Hususi İdaresi'ne ait olup satışına karar verilen 18 dükkândan 12'sinin, müstecirlerinin teklifi üzerine kira bedelini tezyit

¹⁹⁶ **Tahsin Uzer**, Selanik'de dünyaya gelmiş, burada eğitimini tamamlamıştır. İleri ki dönemlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile tanışmış bu cemiyetin ateşli savunucularından olmuştur. Tahsin Bey, Selanik'te meslek hayatına Prusçan Nahiyesi Müdürlüğü ile başlamış daha sonra Çeç ve Vardar'da Kaymakam Vekilliği yapmıştır. Anadolu'da da çeşitli görevler üstlenen Tahsin Bey, Bursa, Aydın ve Van gibi şehirlerde Valilik yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı çıkınca Erzurum Valiliğine atanmış, Erzurum'da özellikle ordunun ihtiyaçları ile uğraşmış, Rusların, Erzurum'u işgaline tanıklık etmiştir. Buradan Şam Valiliğine atanmış, lakin buranın elden çıkması ile geri dönmüştür. Son Meclis-i Mebusan'da Aydın Mebusu İken Malta'ya sürülmüş, daha sonra Türkiye'ye dönem Tahsin Bey, sırası ile İzmir, Ardahan, Konya ve Erzurum Vekilliği yapmıştır. **Bkz.** Ender Korkmaz, **Tahsin Uzer'in Yaşamı ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 3-4.

¹⁹⁷ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XVIII, 13. Birleşim, 05.12.1952, s. 104.

¹⁹⁸ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C.XVIII, 13. Birleşim, 05.12.1952, s. 110.

suretiyle satışından sarfinazar edildiği ve mütebaki 6 dükkânın müstecirlerinin de aynı şartlar ile mukavele yapılmadığı takdirde bu dükkânların satışa çıkarılacağı mütalâası ile tehdit edildiği bildirilerek vaziyetin Millî Korunma Kanunu¹⁹⁹ muvacehesinde izah edilmesi talep edilmiştir. Bu soru üzerine işleri Bakanlığı bir incele başlatmış, sonuç İşleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu tarafından Genel Kurulda okunmuştur. Erzurum valiliğinden gönderilen bu rapor Milli Korunma Kanunu ile örtüşmediği için işleri tarafından da yerinde görülmemiştir. Bunun için araştırmanın devam edeceğini söyleyen İşleri Bakanı Rükneddin Bey sözlerini bu şekilde sonlandırmıştır.²⁰⁰

Bundan sonra tekrar söz alan Mustafa Zeren, devletin illere gönderdikleri valilerin kendilerinde kanunlar koyduğunu ifade ederek sözlerine başlamıştır. Örneğin bir valinin gelip istediği yere 200 bin lira harcayarak bir mektep yaptığını, yalnız bu mektebin sonrasında kullanılmayarak 2 bin liraya satıldığı bu aradaki paraların devletin bütçesinden gittiğini belirtmiştir. Mustafa Bey, Köylerde insanların giyecek elbisesi, ayakkabısı olmadığı halde devletin parasını bu şekilde savuranlardan, görevini kötüye kullanan valilerden devletin hesap sorması gerektiğini ifade ederek konuşmasını noktalamıştır.²⁰¹

Mustafa Zeren'in söz aldığı bir diğer konu Köylünün Ziraat Bankası'ndan aldığı borçların taksitlendirilmesi hakkındaki sorusu münasebetiyledir. Bu konudaki konuşmalarına Tarım Bakanı'na teşekkür ederek başlayan Mustafa Bey, köylünün çok zor durumda olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki; köylünün hep borçlu olarak yaşadığını söylemiş, bunu şu sözleri ile ifade etmiştir.

“Köylü evvelâ köyündeki ağaya borçludur. Kasabada manifaturacıya, esnafa borçludur... Ne bileyim, nasıl anlatayım, köylünün hakikaten iç durumunu bilenler takdir ederler, köylü çobandan tutun da berberine kadar borçludur. Aldığı mahsulü bunlara taksim edecektir. Yine ıstırap içinde kalacaktır.” Bu mağduriyetin giderilmesi

¹⁹⁹ **Millî Korunma Kanunu**, CHP İktidarı döneminde çıkartılan ve hükümete fiyatları saptamada, ürünlere el koymada, hatta gerekli görüldüğü takdirde zorunlu çalışma yükümlülüğü getiren yasadır. Bu yasa 2. Dünya Savaşı yıllarının buhranlı dönemlerinde hükümetlerin ekonomik olarak elini güçlendiren bir yasa olmuştur. Kanun süreç içerisinde uygulamalarda çeşitli değişikliklere uğramıştır. CHP Hükümetlerinden sonra DP Hükümetleri süresince de yürürlükte kalmıştır. Bu Kanunun 19.2.1940 tarihli ve 2/12877 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle tatbikine başlanılmış ve Kanunun 3. maddesine göre 16.9.1960 tarihli ve 5/322 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla tatbikten kaldırılmıştır. Bkz. Mehmet Korkud Aydın, *Millî Korunma Kanunun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları*, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.29, S.1, Ocak 2019, s.413-248.

²⁰⁰ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. I, 14. Birleşim, 28.06.1950, s. 279-280.

²⁰¹ **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. I, 14. Birleşim, 28.06.1950, s. 279-280.

ancak köylüye verilecek kredi ile giderileceğini söyleyen Mustafa Bey, çünkü devlet bu krediyi vermez ise köylü gidip zenginden faiz ile borç alacağını bunun ise köylüyü büsbütün perişan ettiğini söylemiştir. Ama devletin krediyi taksitlendirdiğini ifade etmiş bunun ise köylüyü bir nebze olsun rahatlattığını dile getirmiştir.²⁰²

²⁰² **TBMM, TD**, IX. Dönem, C. I, 19. Birleşim, 10.07.1950, s. 505.

İKİNCİ BÖLÜM

X. DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

2.1. 1954 Genel Seçimleri ve Erzurum

1950 Seçimleri ile tarihi bir başarıya imza atan Demokrat Parti, ülke genelinde sağladığı başarıyı 1954 genel seçimleri ile sürdürmek istiyordu. 1950 seçimleri ile 27 yıllık CHP Hükümetini saf dışı bırakan Demokratlar, bundan dört yıl sonra en dışlı muhalefet olarak yine aynı partiye karşı mücadele edecekti. Demokrat Parti geçen bu dört yıllık süre zarfında iktidar koltuğunu sağlamlaştırmak adına gerek yurt içi ve gerekse yurt dışında önemli icraatlara imza atmıştır. İcra edilen tüm yeniliklerde eski CHP Hükümetlerini hedef alan söylemler yapılmış, zaten eski hükümetlerden bıkmış bulunan halk Demokrat Parti'nin faaliyetlerini büyük bir memnuniyet ile karşılamıştır.

Demokrat Parti'nin temel dayanağı halk iradesiydi. Halk bu partiye güvenmiş, kurtarıcı olarak gördükleri yeni hükümeti kayıtsız şartsız desteklemişlerdir. Aslında insanların DP'ye karşı olan bu destekleri tercihten ziyade bir zorunluluktan idi. Öyle ki CHP'li yıllar vatandaş için cumhuriyet rejiminde saltanatı, baskıyı ve fakirliği ifade ediyordu. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi demokratları bu denli başarılı kılan halk ile yürümeleri, halka dayanmaları idi. Özellikle Parti Genel Başkanı bulunan Adnan Menderes'in samimi duruşunu politikada da göstermesi milletin partiye karşı büyük sevgisini kazandırmıştı. Menderes muhalefete karşıda gayet nazik ve her eleştiriye açık birisi idi. Buda hem kendi adına hem de partisi adına büyük bir kazançtı.²⁰³

Demokrat Parti'nin özellikle dış siyasette ki etkinliği ülkenin Kore Savaşına katılımı ile sonuçlanmıştır.²⁰⁴ Bu savaşın nihayetinde ise Türkiye NATO'ya²⁰⁵ girmiştir. Bu durum ülke içinde çok iyi bir propaganda aracı olmuş, DP bu başarısı ile 1954 seçimlerine müthiş bir yatırım daha yapmıştır. Ülkenin NATO'ya girişi ile savunmaya ayrılan pay biraz daha farklı alanlara kaydırılmış bu durumda ekonomiyi biraz daha

²⁰³ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, (Derleyen; İsmet Bozdağ), Baha Matbaası, İstanbul, s. 154-157.

²⁰⁴ *Son Posta*, 26 Temmuz 1950.

²⁰⁵ *Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)* 4 Nisan 1949'da realist kurama uygun bir şekilde, gerektiği taktirde güç kullanmak sureti ile özellikle Doğu Bloku'na karşı Batı Bloku'nun güvenliği sağlamak için ABD öncülüğünde kurulmuştur. Türkiye bu kuruluşa 18 Şubat 1952 tarihinde DP Hükümeti döneminde dâhil olmuştur. **Bkz.** Güngör Şahin, *Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz*, *Savunma Bilimleri Dergisi*, C.16, S. 2, Kasım 2017, s.59.

rahatlatmıştır. Yine bu dönemde Amerika ile kurulan iyi ilişkiler sayesinde Türkiye büyük oranda ekonomik yardım almıştır. Tüm bu gelişmeler ülkede bir ekonomik rahatlama hissiyatı doğurmuş bu durumda DP'nin seçim namına elini iyice güçlendirmiştir.²⁰⁶ Amerikan yardımlarının sağladığı ekonomik avantajlar kullanılarak özellikle tarımsal alanlara büyük yatırımlar yapılmış bunun getirisi olarak ise ülkede tarımsal üretimde gözle görülür bir artış sağlamıştır.²⁰⁷

1950-1954 yılları arasında karayolu, inşaat ve tarım sanayinde uygulanan yatırım hamleleri ülke ekonomisinde büyük oranda iyileştirme sağladı. Bu yatırımlar ile birlikte tarım alanında %23, imalat sanayinde %47'lik bir gelişme sağlandı. Ülkede ekonomik gelişim adına bu adımları atan Demokrat Parti bir yandan da muhalefetin tenkitlerine karşı önlemler alıyordu. Bu önlemlerden ana muhalefet CHP en büyük payı almış ve çıkarılan yasa ile bu partinin kaynaklarına el konulmuş, yayın organları Ulus kapatılmış ayrıca CHP ile eklemlenmiş görülen Halkevleri'de kapatılmıştır.²⁰⁸ Bu operasyondan MP' de payını almış bu parti ise dini siyasete alet etmek suçlaması ile kapatılmıştır.²⁰⁹ Daha sonradan bu parti Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) olarak yeniden kurulmuş lakin ülke çapında teşkilatını tamamlayamadan kendisini seçim ortamında bulmuştur.²¹⁰

Tüm bu hamleler gösteriyordu ki yeni seçimlerde de yüzde yüz zafer hedefleyen İktidar partisi, muhalefete karşı mütevazı olamıyor, işini riske atmak istemiyordu.²¹¹ Seçimler yaklaştıkça partilerin de propaganda çalışmaları hızlandı. Bir ara CHP ile CMP'nin seçimlerde ortak hareket edecekleri de ortaya atılmış ancak bu ittifak özellikle CMP'nin aşırı istekleri yüzünden gerçekleşmemiştir.²¹² Mart ayı itibariyle seçim çalışmaları oldukça sertleşmişti. Meydanlar da parti liderleri artık var güçleriyle halktan kendi görüşlerine destek vermelerini istiyorlardı. 1954 Genel Seçimlerinde iktidar ve muhalefet özellikle bazı konular çerçevesinde propagandalarını sürdürüyordu. Muhalefetin temel propagandaları; radyonun iktidar tarafından kullanılması, üniversite

²⁰⁶ Yaşar Baytal, *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları(1950-1957)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.40, Kasım 2007, s. 545-567.

²⁰⁷ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2005, s. 180

²⁰⁸ Süleyman İnan, *Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)*, Ed. Süleyman İnan- Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 118-119.

²⁰⁹ Rasim Koç, *İdam Sehпасındaki Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu*, Kopernik Kitap, İstanbul, 2018, s. 178.

²¹⁰ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.121.

²¹¹ Ahmet Hamdi Başar, *Yaşadığımız Devrin İçyüzü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960, s.70.

²¹² Burçak, *On Yılın Anıları(1950-1960)*, s.193.

özerkliğinin kısıtlanması, hayat pahalılığı, Kore'ye asker gönderirken TBMM'den izin alınmaması ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin iç politika malzemesi olarak kullanılması gibi söylemlerdi.²¹³ Buna karşı iktidar ise yaptığı işleri halka anlatmakta ve mevcut gelişmeleri muhalefetin çekemediğini söylemekteydi. Dahası iktidara göre muhalefet memleketteki barış ve gelişmeyi engellemeye çalışıyordu.²¹⁴

Nihayet yoğun seçim çalışmalarının sona ereceği gün gelmiş, siyasiler artık milletin sandıkta vereceği kararın sonuçlarını beklemeye başlamışlardı. Genel seçimler 2 Mayıs 1954 günü sakin bir ortamda yapıldı. Seçimi dönemin çeşitli yayın organları "*Milletin iradesi bugün tecelli ediyor*" manşetleri ile okuyucularına duyuruyorlardı.²¹⁵ Seçimlerde sabah saat 08.00'dan akşam saat 17.00'a kadar ülke genelinde vatandaşlar oylarını kullanmış, seçim sonuçları ise gece yarısından sonra belirginleşmeye ve halka radyo aracılığı ile duyurulmaya başlanmıştır.²¹⁶

2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerine girerken halkın gözünde çok fazla bir değişiklik olmamıştı. Öyle ki iktidar partisi bulunan Demokrat Parti geçen 4 yıllık hükümetliği döneminde kendisini destekleyen kitlelerin beklentileri yönünde kararlar almış bu yönde planlar uygulamıştır. Cumhuriyet tarihinde beklide ilk kez seçilen vekiller ve hükümet halka 1950 seçimleri ile bu denli yakın olmuş, bunun ödülünü ise halk 1954 seçimleri ile iktidar partisine vermiştir. 1954 seçimlerine DP ilk kez iktidar partisi olarak, CHP ise ilk kez bir muhalefet partisi olarak girmiştir. Halk ilk defa iktidardayken çalışmalarını gördükleri iki parti arasında bir tercih yapmıştır.²¹⁷ Seçimlerin ilk sonuçları gelmeye başladığında Demokratlar yine ezici bir çoğunluk ile ipi göğüsleyen taraf olmuştur.²¹⁸ Bu seçim sonuçları ana muhalefet CHP'de tam bir panik havası oluşturmuş bu yenilginin faturası kapalı kapılar arkasında İnönü-Erim ikilisine kesilse de bu İnönü faktörü yüzünden hiçbir zaman açığa vurulamamıştır. CHP bu tarihi yenilgi ile dağılma

²¹³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 4, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999, s.88-89.

²¹⁴ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.124.

²¹⁵ *Akşam*, 2 Mayıs 1954.

²¹⁶ *Akşam*, 2 Mayıs 1954.

²¹⁷ Ensar Yılmaz, *1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları*, E-Journal of New World Sciences Academy, C.5, S.4, Ekim 2010, s.541.

²¹⁸ *Milliyet*, 4 Mayıs 1954.

tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, halka eğilmemenin faturası çok pahalıya mal olmuştur.²¹⁹ 2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerinin sonuçları aşağıdaki gibidir.²²⁰

Tablo. 5. 1954 Genel Seçimleri Partilerin Oy Oranları.

Partiler	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	58.42	503
Cumhuriyet Halk	35.11	31
Cumhuriyetçi Millet Partisi	5.28	5
Köylü Partisi	0.56	0
İşçi Partisi	0.01	0
Bağımsızlar	0.62	2

Seçim sonuçları mukayese edildiğinde 1950 Genel Seçimlerini oranla Demokrat Partinin oylarını %3,2 artırdığı gözlenmiştir. Buna nazaran CHP'nin ise %4,48 oranında bir oy yitirdiği görülmektedir. Yürürlükte olan meclis çoğunluk sistemi iki parti arasında ki farkı temsil alanında daha da yüksek oranlar ile yansıttığı için Meclis çoğunlukla Demokrat Parti grubundan oluşmuştu. Sandıktan %58,42'lik bir oy oranı ile çıkan Demokratlar milletvekillerinin %92,98'ini alarak 541 sandalyeden 503'üne sahip olmuştu. CHP ise oyların %35, 11'ine karşılık sandalyelerin %5,52'sine²²¹ sahip olmuş ve 31 vekil ile temsil hakkı kazanmıştır.²²² Demokrat Parti'nin ulaştığı bu oy oranı Türkiye tarihinde bir rekor olmuş, bu orana sonraki dönmlerde dahi hiçbir siyasi parti erişememiştir.²²³

Ülke genelinde bu sonuçlar alınırken Erzurum'da Demokrat Parti'nin oy oranı 1950 Seçimlerine nazaran düşmüştür. Öyle ki 1950 Seçimlerinde % 64,3 gibi bir oy oranı yakalayan Demokratlar, 1954 Seçimlerinde % 58,8' gerilemiştir. Erzurum'da partilerin aldıkları oy sayısı ise şu şekildedir.

²¹⁹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.45-48; *Milliyet*, 5 Mayıs 1954.

²²⁰ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.134; *Milliyet*, 4 Mayıs 1954. ;Turan, *Türk Devrim Tarihi 4, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)*, s.99

²²¹Sabahat Aydemir, *Muhalefette İsmet İnönü; Konuşmaları, Demeçleri, Mesajları, Sohbetleri ve Yazılarıyla*, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1956, s. 296-297.

²²² Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.134-135.

²²³ Yılmaz, *1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları*, s.550.

Tablo.6. 1954 Seçimleri Partilerin Erzurum’da Aldıkları Oy sayıları.

DP	80.589.
CHP	47.013.
CMP ²²⁴	20.065. ²²⁵

Köylü Partisi ise Erzurum’da seçime girmemiştir. Oy oranında ki düşüşe rağmen Demokrat Parti Erzurum’dan tam liste halinde seçimi kazanmış ve 12 Milletvekili ile yine iktidar partisine gereken desteği sağlamıştır.²²⁶

X. Dönemde TBMM’ye 12 vekil gönderen Erzurum özellikle 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ile başlayan yatırımların devamı için çok daha umutlu idi. Öyle ki Erzurumlular geçen dönemde meclise gönderdikleri çalışkan vekiller sayesinde uzun yıllar hizmet göremeyen bir şehri daha iyi şartlara kavuşturmuşlardı. Şimdi yeni vekillerinden de en az aynı azmi bekliyorlardı.

X. Dönem Erzurum Milletvekilleri ve meclis çalışmaları şu şekildedir.

2.1.1. İshak Avni AKDAĞ

2.1.1.1. Özgeçmişi

1988 yılında Harput’ta dünyaya gelen İshak Bey, Ankara Çankaya İlçesi Namık Kemal Mahallesi’nde nüfusa kayıtlıdır. Babası Ahmet Sururi Efendi, annesi Naile Hanımdır. 1922 yılında Avni-Nimet çiftinin kızları Emine Semiha Hanımla evlenmiş ve bu evlilikten Zafer Ziya ile Ahmet Yavuz isimlerinde iki çocukları dünyaya gelmiştir. 1905 yılının Aralık ayında Harp Okulu’na girerek 1908 yılının Ağustos ayında Piyade Asteğmen Rütbesi İle mezun olmuştur.²²⁷ I. Ordu, 4. Alay’da görevlendirilen İshak Bey, Havran Harekâtına ve kıtası ile Balkan Savaşlarına katıldı. 1911 yılının Ekim ayında Harp Akademisine girdi ve görevlerini icra ettikten sonra 1919 yılı Eylül ayında Kurmay Okulu’nu bitirdi. 1916 yılı Eylül’ünde Yüzbaşı rütbesi ile 3. Ordu Kurmayına,

²²⁴ Millet Partisi’nin kapatılmasından sonra eski parti üyeleri 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi adı ile yeni bir parti kurmuşlardır. Parti Genel Başkanlığına ise Ahmet Tahtakılıç getirilmiştir. **Bkz.** İlyas Topçu- Nebahat Oran Arslan, *Kars’ta 1950-1954-1957 Milletvekili Seçimleri ve Demokrat Parti*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), S.58, Erzurum, 2017,s.398-399.

²²⁵ *TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*,Ankara, 2012,s.50.

²²⁶ Burçak, *On Yılın Anıları(1950-1960)*, s.214.

²²⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, s.631.

1921 yılının Kasım ayında ise Genelkurmay XI. Şubede görevlendirildi. 1922 yılı Ağustos' un da ise Yarbaylığa terfi ederek Genelkurmay Harekât Dairesine alındı. 1928 yılının Ağustos ayında Albay olan Akdağ, Balıkesir II. Kolordu Kurmay Başkanlığına atandı. İslâhiye, Kilis'te 19. Dağ Tugayı 15. Alay'da, Sivas ve Vize'de 12. ve 52. Liva(Tugay) komutanlıkları görevlerinde bulundu.²²⁸

1935 yılının Ağustos ayı itibarı ile Tuğgeneralliğe yükseldi ve 52. Fırka Komutanlığı'nı devam ettirdi. 1936 yılının Ağustos'un da Tümgeneralliğe terfi etmiş, Kırklareli'nde 46. Tümen Komutanlığı görevine atanmıştır. 1942 yılına gelindiğinde Akdağ'ın yeni rütbesi korgeneraldi. Bu rütbesi ile Erzurum ve Erzincan'da bulunan 18. Ordu komutanlığında görevlendirildi. 1946 yılının Temmuz ayında İstanbul'da IV. Kolordu Komutanı oldu. 1948 yılında Askeri Yargıtay üyeliğine Haziran 1949'da Genelkurmay Teftiş Daire Başkanlığı'na, 1950 yılının Haziran ayında ise Balıkesir-Konya'da 2. Müfettiş Vekilliği görevine atandı. 1950 yılında Orgeneral oldu ve 1950 yılının Mart ayında Askeri Yargıtay Başkanlığına getirildi.²²⁹

I.Dünya Savaşı esnasında gerçekleşen Sarıkamış Muharebelerindeki üstün hizmetlerinden ötürü Kılıçlı Gümüş Liyakat Madalyası, İstiklal Savaşında 5. Fırka Kurmay Başkanı olarak Urfa ve Gaziantep Muharebelerine, daha sonradan ise Sakarya, Afyon ve Dumlupınar Başkomutanlık Meydan Muharebelerine katıldığı için Kılıçlı Gümüş Liyakat İmtiyaz ve İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Askeri Yargıtay Başkanı görevinde bulunduğu esnada yaş sınırına geldiği için 1953 yılının Temmuz ayında 88.163.08 sicil numarası ile emekliye ayrılmıştır. Emeklilik hayatını sürdürürken siyasete girmeye karar verdi ve Demokrat Parti listesinden 1954 Genel seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 101.714 oy alarak Erzurum'dan Milletvekili seçilmeyi başardı. X. Dönem Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak seçilen Akdağ, 10 Mayıs 1954 tarihinde seçim tutanağını almış,14 Mayıs 1954 tarihinde Meclise gelmiştir.²³⁰

Milletvekilliği sırasında Milli Savunma Komisyonu'nda çalıştı. XI. Dönem'de de Konya'dan Demokrat Parti Vekili seçilen İshak Avni Akdağ'a Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca, Anayasa'yı çiğnediği suçlaması isnat edilerek 1 yıl 4 ay 20 gün ağır hapis

²²⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, s.631.

²²⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.295-296.

²³⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s. 295-296.

cezasına çarptırılmıştır. Ankara’da emeklilik hayatını sürdürdüğü sırada 30 Ağustos 1965 yılında vefat etmiştir. Cebeci Asri Mezarlığına defnedilmiştir.²³¹

2.1.1.2. Meclis Çalışmaları

X. Dönem Demokrat Parti Erzurum milletvekili olarak meclise giren İshak Avni Akdağ, bu dönemde pek fazla aktif olmadığı meclis tutanaklarından kendini göstermektedir. Öyle ki yapılan incelemede bu dönemde Akdağ’ın Tahrir, Teklif veya herhangi bir konuşmasına rastlanmamıştır. Milletvekilliği sırasında Milli Savunma Komisyonu’nda çalışan İshak Bey, XI. Dönemde ise Konya’dan Demokrat Parti listesinden vekil olarak seçilmiştir.

2.1.2. Rıfki Salim BURÇAK

2.1.2.1. Özgeçmişi

IX. Dönemde de Demokrat Parti Erzurum milletvekilliği yapan Burçak, DP’den X. Dönemde de Milletvekili seçimlerine katılmıştır. Girdiği seçimlerden 103.295 oy ile yeniden Erzurum Milletvekili seçilmiştir. Seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954’te alan Burçak, 14 Mayıs 1954 tarihinde meclise katılmıştır. Dönem içerisinde Hariciye Encümeni’nde üye olarak görev almıştır. Bu dönemde Genel Kurulda bir konuşması olan Burçak, XI. Dönemde de 3. kez Erzurum vekili olarak Meclise katılacaktır.²³²

2.1.2.2. Meclis Çalışmaları

Rıfki Salim Burçak IX. Dönemde Demokrat Parti listesinden Erzurum milletvekili olarak seçildikten sonra X. Dönem seçimlerine de katılmış ve yine Demokrat Parti’den Erzurum Vekili olarak seçilerek meclise girmiştir. Burçak, bu dönemde genel kurulda bir defa söz almıştır.

2.1.2.2.1. Konuşmaları

Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanan karşılıklı İş Birliği Antlaşmasının tasdikine dair Kanun münasebetiyle Erzurum DP Milletvekili Rıfki Salim Burçak genel kurulda söz almıştır. Burçak, sözlerine Demokrat Parti İktidarının beş yıllık siyasetinden ve dış politikada izlediği adımlardan söz ederek başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkilerinden bahsetmiş, Savaşta Alman Ordularını

²³¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.295-296.

²³² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.297.

geri püskürten Sovyet Rusya'nın diğer batılı devletlerin sempatisini kazandığını söylemiştir. Lakin savaş sonrasında Rusya'nın birtakım uydu devletleri peşine takarak dünyayı nüfuzu altına almak istemesi, batılı devletleri bu durum karşısında önlem almaya itmiştir.²³³

Konuşmasının devamında Burçak, Soğuk savaş olarak nitelenen bu dönemde Türkiye'nin özellikle Kore Savaşına asker göndererek dünya barışının korunmasında ne derece duyarlı olduğundan söz etmiş, DP'nin de tüm bu adımlarda ki üstün başarısını da özellikle vurgulamıştır. Kore Savaşında ki üstün başarılarından sonra Batılı devletlerin kurduğu Atlantik Paktı'na Türkiye Demokrat Parti iktidarı ile girmiş ve Rusya'ya karşı dünya barışını korumak adına Batı bloğunda yerini almıştır. Tüm bu olaylar ile DP'nin dış politikasında ki başarısından bahseden Burçak konuşmasının ileri ki safhalarında şöyle devam etmiştir.²³⁴

Burçak, konuşmasında ayrıca Türk dış siyasetinde ki etkinliğin kendi iktidarlara döneminde iyice arttığını söylemiş Türkiye'nin artık gerek dünya barışı ve gerekse bölgeler arası yapılan çeşitli anlaşmalarda sözü dinlenen bir ülke konumuna geldiğini dile getirmiştir. Bu iş birliği anlaşmalarından birinin ise Türkiye-Irak arasında imzalanan anlaşma olarak nitelendirmiş bu anlaşmanın özellikle aynı bölgenin bu iki güzide devleti arasında sarsılmaz bir bağ kuracağını dile getirmiştir. Burçak, *“Muhterem Başvekil Menderesi ve Hükümetini hararetle tebrik eder, yeni ittifakın Türk ve Irak milletleri için uğurlu ve hayırlı olmasını Cenabı Haktan dilerim.”*²³⁵ Sözleri ile konuşmasını noktalamıştır.

2.1.3. Zeki ÇAVUŞOĞLU

2.1.3.1. Özgeçmişi

1920 yılında Erzurum'un Ortadüzü Mahallesi'nde dünyaya geldi. Babası Abdulvahap Ramiz Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. Zeki Bey'in ismi nüfus kayıtlarında Rifat Zeki²³⁶ olarak geçmiş, lakin Meclis kayıtlarında Zeki Çavuşoğlu olarak kaydedilmiştir. 1950 yılının Kasım ayında Ahmet-Remziye çiftinin kızları

²³³ TBMM, TD, X. Dönem, C.V, 50. Birleşim, 26.02.1955, s.818-821.

²³⁴ TBMM, TD, X. Dönem, C.V, 50. Birleşim, 26.02.1955, s.818-821.

²³⁵ TBMM, TD, X. Dönem, C.V, 50. Birleşim, 26.02.1955, s.818-821.

²³⁶ Meclis kayıtlarında “Zeki ÇAVUŞOĞLU”, nüfus kaydında “Rifat Zeki ÇAVUŞOĞLU” olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.298.

Muammer Hanım ile evlendi ve Semiramis adında bir çocukları oldu. Erzurum Tatbikat İlkokulundan sonra ortaöğrenimini Erzurum Erkek Lisesi'nde tamamlamıştır. Daha sonradan Ankara Hukuk Fakültesi'ne giren Zeki Bey, buradan da 1941 senesinde mezun oldu.²³⁷

Öğrenimini tamamladıktan sonra 1941 yılının Mayıs ayında Erzurum'da İcra memur yardımcılığı ile devlet görevine başladı. Yine 1941 yılının Temmuz ayında Erzurum stajyer hâkimliğe geçirildi. Lakin bu görevi kesintiye uğratarak 1941 yılı Kasım'ında Yedek Subay okuluna gitti. 1942 yılının Nisan ayında Piyade Asteğmen rütbesi ile okuldan mezun olmuş, kıta hizmetini 218. Piyade alayında tamamlamıştır. Nisan 1944 tarihinde Teğmen rütbesi ile terhis edilmiştir. 1944 yılının Mayıs ayında Erzurum hâkim adaylığına, 1944 yılının Ekim'inde ise Tefenni Savcı yardımcılığına getirildi.²³⁸

1945 yılının Haziran ayında Aşkale Sulh Yargıçlığına atanan Zeki Bey, 1948 yılında Bartın Cumhuriyet Başsavcılığına, Nisan 1949 tarihinde ise İstanbul Cumhuriyet Savcı yardımcılığına atandı. Bu görevinde faal iken 1954 seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 99.063 oy alan Zeki Çavuşoğlu Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili olarak seçildi. Seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954 tarihinde alarak 14 Mayıs 1954 tarihinde meclise gelmiştir.²³⁹

Rıfat Zeki Çavuşoğlu'nun Yasama etkinliği X. Dönemle sınırlı kalmıştır. Parlamento sonrasında 1958 yılında Beyoğlu 6. Noterliğinde çalışmaya başladı. Bu görevi 1973 yılına kadar devam eden Zeki Bey, Noterlik sonrasında (STFA) Kuruluşunun hukuk müşavirliğini yaptı. Burada ki görevi 1980 yılında sona erdi. 2 Mayıs 1998 yılında vefat etti.²⁴⁰

2.1.3.2- Meclis Çalışmaları

2 Mayıs 1954 Seçimleri ile birlikte X. Dönemde Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili olarak meclise giren Zeki Çavuşoğlu'nun bu dönemde herhangi bir konuda Takriri, Kanun teklifi veya konuşmasına rastlanmamıştır. Yasama süreci X. Dönemle sınırlı kalan Zeki Bey, Mecliste Adliye Komisyonu'nda görev almıştır. Daha

²³⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.631.

²³⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.298-299.

²³⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.298-299.

²⁴⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.298-299.

sonra Ege, Karadeniz ve Ortadoğu Teknik Üniversiteleri için yapılacak İstimlâkler konusunu görüşen geçici komisyonda hizmet vermiş ve bu komisyonun kâtipliğinde bulunmuştur.²⁴¹

2.1.4. Bahadır DÜLGER

2.1.4.1. Özgeçmişi

IX. Dönem Erzurum Milletvekili olarak Meclise giren Bahadır Dülger, X. dönemde de Demokrat Parti listesinden seçime katılmış ve 94.253 oy alarak yeniden Erzurum Milletvekili seçilmiştir. 10 Mayıs 1954 tarihinde seçim mazbatasını almış, 14 Mayıs 1954 tarihinde meclise katılmıştır. Bu dönem içerisinde Hariciye Encümeni'nde üye ve mazbata muharriri olarak görev yapmıştır. Genel Kurulda teklifleri, sorusu ve çeşitli konularda konuşmaları mevcuttur. Bahadır Bey, XI. Dönemde ise Gaziantep Milletvekilliğine seçilmiştir.²⁴²

2.1.4.2. Meclis Çalışmaları

IX. ve X. Dönemlerde Demokrat Parti Erzurum Milletvekili seçilen Bahadır Dülger, bu dönemde Meclis çalışmalarında aktif olarak rol almıştır. Bahadır Bey, Önergeleri, Teklifleri ve çeşitli konularda ki konuşmaları ile hem ülke hem de Erzurum adına alınan kararlarda etkili olmuştur.

2.1.4.2.1. Teklifleri

Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, Dâhilî Nizamnamenin 51, 53, 56 ve 57. maddelerinin değiştirilmesi hakkında nizamname teklifi vermiş ve Arzuhal Encümeni mütalâası ile Teşkilât-ı Esasiye Encümeni Mazbatasına gönderilmiştir. Sonraki aşamalarda tekrar genel kurulda görüşülen bu teklif oy çokluğu ile reddedilmiştir.²⁴³

2.1.4.2.2. Konuşmaları

Erzurum vekili Bahadır Dülger, Meclis çalışmalarına aktif bir şekilde katılmış özellikle çeşitli konularda genel kurulda yaptığı konuşmalar ile bu çalışmalara azami derecede fayda sağlamıştır. Genel kurulda farklı konularda konuşmaları bulunan Dülger'in özellikle Ülkenin iç ve dış siyasetini ilgilendiren ve diğerlerine nazaran daha önem arz eden konuşmalarını burada değerlendirilmiştir.

²⁴¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.298-299.

²⁴² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.300.

²⁴³ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.VIII, 7. Birleşim, 28.11.1955, s.179.

Bu konuşmalardan birisi Türkiye ile Pakistan arasında akdedilen Dostane İş Birliği Antlaşmasının tasdikine dair Kanun münasebetiyle yapılmıştır. Bahadır Bey, bu konuyla ilgili olarak, “*Muhterem arkadaşlar, Hariciye Komisyonu mazbata muharriri olarak söz almış bulunuyorum. Hariciye Encümeninde tetkik edildikten sonra Yüksek Meclisin tasdik ve kabulüne arzı ittifakla kabul edilmiş olan Türkiye ile Pakistan arasındaki dostane İş Birliği Antlaşmasını iki büyük Devlet arasında esasen mevcut bulunan samimî, siyasi münasebetlerin yeni bir inkişaf merhalesi olarak vasıflandırmak lâzımdır.*” İfadelerini kullanmıştır. Konuşmasının devam eden kısmında Türkiye ile Pakistan’ın Dünya barışına vermiş oldukları önemi ve barışın korunması yolunda ki gayretlerinden bahsetmiştir. Bu iki devletin de Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ki prensiplere samimiyetle bağlı olduğunu dile getiren Dülger, söz konusu antlaşmanın bir müşterek siyasetin tabii bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemiştir. Ayrıca bu antlaşmanın bölgesel olarak da Türkiye adına bir güç kazandıracağı kanaatinde olduğunu belirten Bahadır Dülger, “*Karar yüksek meclisinizindir*” diyerek sözlerini noktalamıştır.²⁴⁴

Bahadır Dülger, son bir sene içinde demiryollarında vuku bulan kazaların neticesine ve bu kazaları önleyici ne gibi tedbirler düşünüldüğüne dair şifahi suali münasebetiyle de genel kurulda söz almıştır.²⁴⁵ Dülger, son bir yıl içerisinde meydana gelen kazalar hakkında detay istemiş ve bu kazalarda ihmal olup olmadığının detaylı bir şekilde araştırılmasını istemiştir. Ayrıca Bahadır Bey, kazaların sebebinin alt kısımda çalışan yağcı, makasçı hatasına bağlanmaması gerektiğini ısrarla vurgulamış ve kazaların sebebinin münakalat vekilinden açıklamasını istemiştir.²⁴⁶

Bunun üzerine söz alan Münakalât Vekili Muammer Çavuşoğlu, son bir yıl içerisinde 22 kazanın meydana geldiğini dile getirmiş ancak bununla birlikte Demir yollarının nakliyat hacminin arttığını ve modernleşme yolunda ilerlediğini belirtmiştir.²⁴⁷ Meydana gelen tren kazalarında ihmal olmadığını belirten Çavuşoğlu, şayet öyle bir şey varsa kimsenin kusurunun örtülmeyeceğini söylemiş ve bu konuda herkesin emin olmaları gerektiğini dile getirmiştir.²⁴⁸ Bahadır Bey’in diğer bazı

²⁴⁴ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.I, 7. Birleşim, 11.06.1954, s.151-152.

²⁴⁵ *Demokrat Erzurum*, 06 Ocak 1955.

²⁴⁶ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.IV, 23. Birleşim, 05.01.1955, s.8-10.

²⁴⁷ *Demokrat Erzurum*, 06 Ocak 1955.

²⁴⁸ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.IV, 23. Birleşim, 05.01.1955, s.8-10.

konularda da kısa beyanları vardır lakin bunlar küçük çapta bazı cevaplar vb. olduğundan burada sunulmamıştır.

2.1.5. Sabri ERDUMAN

2.1.5.1. Özgeçmişi

Özgeçmişi hakkında IX. Dönem Milletvekilleri ile bilgi verilen bir başka isim Sabri Erduman'dır. IX. Dönemde de Erzurum Milletvekili olan Sabri Erduman, X. Dönemde de Demokrat Parti listesinden seçime girmiş, 98.680 oy alarak yeniden Erzurum Milletvekili seçilmiştir. Seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954 tarihinde alarak, 14 Mayıs 1954 tarihinde meclise iştirak etmiştir. Dönem içinde Maliye ve Nafia encümenliklerine üye olarak seçilmiştir. T.C Emekli Sandığı Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan Kanun layihası, Kuzey Atlantik ve Birleşik Amerika Devletleri arasında vergi muafiyetlerinin artırılmasının tasdikine dair kanun layihası müzakere ve Ereğli kömür işletmeleri kanun layihasını müzakere için kurulan muvakkat encümenlere aza seçildi. Genel kurulda bir önerge, bir teklif ve çeşitli konularda konuşmaları mevcuttur. XI. Dönemde de yine DP listesinde Erzurum milletvekili seçilmiştir.²⁴⁹

2.1.5.2. Meclis Çalışmaları

Sabri Erduman, bu dönemde de Meclis çalışmalarında aktif bir rol üstlenmiş, Takrirleri, Kanun Teklifleri ve çeşitli konularda genel kurulda yaptığı konuşmalar ile gerek partisi adına ve gerekse vekili bulunduğu Erzurum adına önemli işler yapmıştır. Çalışmada bütün konulara yer verilmesine imkân olmadığından Ülke ve Erzurum adına önem arz eden konulara öncelik verilmiştir.

2.1.5.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Sabri Erduman, Arzuhal Encümeninin 1.11.1952 tarihli haftalık karar cetvelindeki 5125 sayılı Kararın Umumi Heyette görüşülmesine dair bir önerge vermiştir.²⁵⁰ Mazbata genel kurulda okunmuş ardından oylamaya sunularak kabul edilmiştir.²⁵¹

²⁴⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.301.

²⁵⁰ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.II, 8. Birleşim, 24.11.1954, s.139.

²⁵¹ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.II, 9. Birleşim, 26.11.1954, s.156.

2.1.5.2.2. Teklifleri

Erzurum Mebusu Sabri Erduman'ın, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanununa bir madde eklenmesi hakkında kanun teklifi (Ziraat, Ticaret, Maliye ve Bütçe encümenlerine) vermiş olduğu TBMM onuncu dönem Tutanak Dergisinde kaydedilmiş ancak teklifin genel kurulda görüşülüp görüşülmediğine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.²⁵²

2.1.5.2.3. Konuşmaları

Erzurum Milletvekili Sabri Erduman, Muğla, Denizli, Bolu ve Sakarya vilâyetleri dâhilinde vukua gelen yer sarsıntısından zarar görenlere yapılacak yardım hakkındaki Kanun münasebetiyle genel kurulda söz almıştır. Sabri Bey, yaptığı konuşmasında deprem bölgesini bizzat gidip gezdiğini ve incelemelerde bulunduğunu söyleyerek başlamıştır. Deprem bölgesinde ki halka Hükümet ve Kızılay'ın erken müdahale ettiğini belirtmiş ve özellikle çadır ve iâşe konusunda sıkıntı yaşanmadığını dile getirmiştir. Depremin çok yıkıcı bir tesirde olduğunu belirten Sabri Bey, bilhassa Muğla, Fethiye gibi memleketlerin diğer yerlere nazaran daha fazla zarar gördüğünü dile getirmiştir. Halkın çadırlarda olmasına rağmen yağmur ve aşırı sıcaklardan dolayı bunaldığını söylemiş, inşaat işinin uzun zaman alacağından şimdilik geçici barakalar inşa edilerek halkın buralara yerleştirilmesini teklif etmiştir. Ayrıca Sabri Bey, bu mesele için ayrılan 50 milyon liranın yetersiz olacağından bahsetmiş ve sözlerine son vermiştir.²⁵³

Köy Enstitüleriyle ilk Öğretmen okullarının birleştirilmesi hakkındaki 6234 sayılı Kanuna ek Kanun münasebetiyle de söz alan Sabri Erduman, kurulan Köy Enstitülerinin yetersizliğinden bahsederek sözlerine başlamıştır. Öyle ki buralarda eğitim görenlerin de köy çocukları olduğunu, buradan mezun olanlar ile diğer okullardan mezun olanların aralarında büyük farklar olduğunu dile getirmiştir. Sabık Hükümetin bu okulları açarak bir ayrımcılığa sebep olduğunu söyleyen Sabri Bey, neyse ki kendi hükümetleri döneminde bu ayrıma son verildiğini ve bu okulların da Muallim Mekteplerine bağlandığını belirtmiştir. Bu birleştirme hamlesi ile ülkede hiçbir okulun arasında seviye farkı kalmadığını ve artık Muallimsiz okulun da kalmadığını

²⁵² *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XX, 88. Birleşim, 06.09.1957, s.592.

²⁵³ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XX, 80. Birleşim, 12.06.1957, s.179-180.

söylemiştir. Tüm bu olumlu işler göz önünde tutularak genel kurula sunulan bu teklifin de kabulünü isteyerek sözlerine son vermiştir.²⁵⁴

2.1.6. Şevki ERKER

2.1.6.1. Özgeçmişi

1908 yılında Erzurum'un Vasfı Efendi Mahallesi'nde dünyaya geldi. İstanbul Kadıköy Rasimpaşa Mahallesi'nde nüfusa kayıtlıdır. Babası "Kadı" lakabıyla anılan Yarbay İbrahim Rıfat Bey, annesi Zekiye Hanımdır. 1937 yılının Nisan ayında Abdullah-Zekiye çiftinin kızları Nazime Hanım ile evlenmiştir. Çocukları yoktur. İlk ve ortaokulu Erzurum'da tamamlayan Şevki Bey, Erzurum Lisesi'ni 1927 yılında birincilikle bitirdi. Daha sonradan İstanbul Yüksek Mühendis Okulu'na (İstanbul Teknik Üniversitesi) girdi ve Nisan 1934 tarihinde su mühendisi diploması aldı.²⁵⁵

1934 yılının Mayıs ayında Antalya Su İşleri mühendisliğine aday mühendis oldu. 1935 yılının başında 4. sınıf mühendisliğe asaleten atandı. 1935 yılının Kasım'ında ise mevcut memuriyetine bir ara vermiş ve Yedek Subay Okuluna gitmiştir. Nisan 1936 tarihinde Piyade Asteğmen rütbesi ile okulunu bitirmiş, 3. Kor., 61. Tümen, 8. Alay'da kıta hizmetini tamamlayarak 31 Ekim 1936 tarihinde teğmen rütbesi ile terhis edilmiştir. 1936 yılında terhis olduktan sonra 1937 yılının Mayıs ayında Manisa Su İşleri 8. Kısım Mühendisliğine, 1940 senesi Haziran'ında Malatya Su İşleri 5. Şube mühendisliğine, Temmuz 1940 tarihinde Malatya Su İşleri Müdürlüğüne, 1943 yılının Ocak ayında ise Malatya Su işleri 5. Şube Müdürlüğünde görevlendirilmiştir.²⁵⁶

Erker, 1948 yılının Şubat ayında Eskişehir su işleri 9. Şube Müdürlüğüne getirildi. Bu görevi esnasında porsuk Barajı yapımının yeniden düzenlenmesinde ve tamamlanmasında hizmet verdi. Ocak 1950 tarihinde Bayındırlık Bakanlığı Su İşleri Reis Muavini, 1951 yılının Mayıs ayında ise Etibank İnşaat Şubesi Müdürü oldu. 1952 yılının Aralık ayında Sarıyar Tesisleri grup müdürlüğüne, 1953 senesinin Aralık ayında ise Etibank İnşaat Müdürlüğüne terfi ettirildi. Bu görevi icra ederken 1954 Genel Seçimlerine katıldı ve yapılan seçimde Demokrat Parti listesinden 99.049 oy ile Erzurum Milletvekili seçildi. Seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954 tarihinde alan Erker, 14

²⁵⁴ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XVI, 27. Birleşim, 18.01.1957, s.120-121.

²⁵⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, s.632.

²⁵⁶ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.302-303.

Mayıs 1954 tarihinde Meclise katılmıştır.²⁵⁷ XI. Dönemde de tekrar Erzurum'dan Milletvekili seçilen Şevki Bey, Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca, Anayasa'yı çiğneme suçlamasından yargılandı ve beraatına karar verildi. Şevki Erker, 6 Ağustos 1995 yılında vefat etti.²⁵⁸

2.1.6.2. Meclis Çalışmaları

X. Dönem Demokrat Parti Erzurum Milletvekili seçilen Şevki Erker, Milletvekilliği sırasında Bayındırlık ve Bütçe Komisyonlarında çalıştı. Seyhan Barajı İnşaatı sebebi ile su altında kalacak köy ve arazi, Turizm Genel Müdürlüğü teşkilatı, Orman Mühendis yardımcıları, İstimlak kanunu ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde ki değişiklik konuların da oluşturulan muvakkat komisyonlarda hizmet verdi. TBMM yeni binaları ve eklerinin tefriş ve tezyin işlerinin Bayındırlık Bakanlığı'na devri konusunda kanun teklifi, Genel Kurulda değişik konularda birkaç konuşması mevcuttur.²⁵⁹

2.1.6.2.1. Teklifleri

Erzurum Mebusu Şevki Erker, Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni binası ile müstemilâtının tefriş ve tezyin işlerinin yapılması vazife ve salâhiyetinin Nafia Vekâletine devri hakkında kanun teklifi bulunmuştur.²⁶⁰ Bu teklif uzun süre meclis çalışmalarını işgal etmiş lakin yapılan yoğun müzakereler sonucunda düzenlemesi yapılarak genel kurulda oylamaya sunulmuştur. Oylamaya katılan 274 delegenin tamamının oyunu alarak 14.06.1957 tarihinde kabul edilmiştir.²⁶¹

2.1.6.2.2. Konuşmaları

Şevki Erker, kurulacak Atatürk Üniversitesi Kanunu münasebetiyle meclis genel kurulunda söz almıştır. Şevki Bey, konuşmasın da genel olarak Doğu Anadolu'da kurulacak bu yeni üniversitenin öneminden bahsetmiştir. O gün ki duygularını şu sözlerle ifade etmiş, bu üniversitenin ne derece önem arz ettiğini vurgulamıştır. Erker, *“Atatürk Üniversitesi ile Doğu bölgemizde yeni bir çağ başlayacaktır. Yurt bütünlüğüne gölge veren taraflar ortadan kalkacaktır. Tarihin ve coğrafyanın gadrine ve talihsizliklerine mâruz kalıp yurdumuzun diğer bölgelerine göre geri kalmış bu vatan*

²⁵⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.302-303.

²⁵⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.302-303.

²⁵⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.302-303.

²⁶⁰ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XVII, 37. Birleşim, 11.01.1957, s.116.

²⁶¹ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XX, 81. Birleşim, 14.06.1957, s.256 259.

parçasının maarif, ziraat, sanayi, imar velhasıl her bakımdan, her koldan ve her yönden kalkınmasının mihrakı ve teminatı kurulmuş oluyor."²⁶² Şevki Bey'in konuşmasından da anlaşılacağı üzere Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşu adeta bir milat sayılmıştır. Bu Üniversite'nin açılması hem bölge halkına eşsiz bir hizmet olmuş, hem de Atatürk'ün hayalini kurduğu "*Doğu'da bir Üniversite*" idealini de gerçekleştirmiştir.

Konuşmasını yoğun duygular ile sürdüren Şevki Bey, bu üniversitenin sadece Erzurum için değil, diğer birçok doğu vilayetleri için de önem arz ettiğini bildirmiştir. Bu oluşumun diğer yerlerde kurulacak üniversitelere önemli bir örnek teşkil edeceğini bildirmiştir. Doğu da bir üniversite kurulması fikrini ilk olarak Atatürk'ün ileri sürdüğünü de söyleyen Şevki Bey, Türk Milletinin Atatürk'ün gösterdiği hedeflere bir bir ilerlediğini söylemiş bu durum karşısında aziz Atatürk'ün ruhunun da şad olduğunu dile getirmiştir. Konuşmasının sonunda emeği geçen herkese, bilhassa Devlet Başkanı ve Başvekile teşekkürlerini iletmiş ve konuşmasını bitirmiştir.²⁶³ Atatürk Üniversitesinin kuruluşu yerel basında da geniş çapta yer bulmuş, "Unutulmayacak bir tarih" manşetleri atılmıştır. Erzurum'da yayın yapan dönemin bazı gazeteleri Şevki Erker'in yaptığı bu konuşmasını ilk sayfadan okuyucularına duyurmuştur.²⁶⁴

Şevki Erker, genel kurulda Karayolları Genel Müdürlüğü kuruluş ve görevleri hakkındaki 5539 sayılı Kanuna ek Kanun münasebetiyle de söz almıştır. "*Muhterem arkadaşlar; Bütçe Encümenince, Hükümet teklifini tadil eden Nafia Encümeninin maddesi müzakereye esas tutulmuştur. Fakat bir yanlışlık, tabii hatası vardır. Burada müdürriyenin kimin tarafından alınacağı yazılmamıştır. Maddenin baş tarafına (Karayolları Umum Müdürlüğüne) ibaresinin ilâvesini komisyon olarak teklif ediyorum.*"²⁶⁵ Şeklinde kısa bir malumat veren Şevki Bey'in buna benzer birkaç konuşması daha Meclis tutanaklarında sabittir.²⁶⁶

²⁶² **TBMM, TD**, X. Dönem, C.XIX, 75. Birleşim, 31.05.1957, s.421.

²⁶³ **TBMM, TD**, X.Dönem, C.XIX, 75. Birleşim, 31.05.1957, s.421.

²⁶⁴ **Demokrat Erzurum**, 23 Temmuz 1957.

²⁶⁵ **TBMM, TD**, X. Dönem, C.XX, 91. Birleşim, 11.09.1957, s.730.

²⁶⁶ **Bkz.** X. Dönem Milletvekili Tutanakları, <https://www.tbmm.gov.tr>. (Son Erişim Tarihi 10.06.2019)

2.1.7. Hamit Şevket İNCE

2.1.7.1. Özgeçmişi

1889 yılında Midilli’de dünyaya gelen Hamit Şevket İnce, İzmir Ödemiş Üç Eylül Mahallesi nüfusana kayıtlıdır. Babası Mustafa Şevket Efendi, annesi Ümmü Gülsüm Hanımdır.²⁶⁷ 13 Ekim 1925 tarihinde İsmail Hakkı-Münevver çiftinin kızları Behire Hanım ile evlendi ve bu evlilikten Hafize Halas, Hatice Zafer ve Savaş isimlerinde 3 çocukları dünyaya geldi. İzmir İdadisini(Lise) bitirdikten sonra gittiği İstanbul Hukuk Medresesinden (Fakülte) 1924 yılında mezun oldu. 26 Mart 1921 tarihinde 151 numaralı dava vekili ruhsatı ile İstanbul Barosuna kaydolan İnce, 19 Kasım 1929 tarihinde 33 sicil numarası ile Ankara barosuna kaydolup 4 Aralık 1958 tarihine kadar avukatlığını faal olarak devam ettirdi.²⁶⁸

IX. Dönem Milletvekilliği için aday oldu ve yapılan seçimde 149.450 oy alan İnce, Ankara Demokrat Parti Milletvekili seçildi. 17.05.1950 tarihinde tutanağını alıp, 22.05.1950 tarihinde Meclise katıldı. Bu dönemde Adalet komisyonunda görev alan İnce, Karayolları Trafik kanunu, CHP’nin haksız İktisaplarının İadesi hakkında ve Amme Malları konularında Muvakkat komisyonda görev aldı. Bunlardan başka bu dönemde mecliste çeşitli kanun teklifleri ve birçok konuda önemli konuşmaları vardır.²⁶⁹

IX. Dönem Ankara Milletvekili Hamit Şevket İnce, 1954’te yapılan X. Dönem Seçimlerine de katılmıştır. Bu kez Erzurum’dan aday gösterilen İnce, yapılan Seçimlerde 99.418 oy alarak Demokrat Parti Erzurum Milletvekili seçilmiştir. Seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954 tarihinde almış, 14 Mayıs 1954 tarihinde Meclise katılmıştır. Bu dönem içinde Aliye ve Çalışma Encümenlerinde üye olarak görev alan Hamit Şevket Bey, Dört Vekil için açılan Meclis Tahkikat Komisyonuna aza seçilmiştir. Genel kurulda bu dönemde de önemli konuşmaları mevcuttur.²⁷⁰ IX. Dönem Ankara, X. Dönem ise Erzurum’dan Demokrat Parti listesinden Milletvekili seçilen Hamit Şevket İnce, yasama görevi yapan Refik Şevket İnce’nin ağabeyi, Zühtü Velibeye’nin ve

²⁶⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara,2010, C.II(1950-1980), s.632.

²⁶⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s. 69-70.

²⁶⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s. 69-70.

²⁷⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.306.

Mümtaz Tarhan'ın bacanağı, İhsan Sipahioğlu'nun akrabasıdır. 10 Kasım 1967 tarihinde İstanbul'da vefat eden İnce, Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir.²⁷¹

2.1.7.2. Meclis Çalışmaları

IX. Dönemde Ankara milletvekili seçilen Hamit Şevket İnce, X. Dönemde de Demokrat Parti listesinden seçime girmiş ve DP Erzurum Milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır. Bu dönemde Hamit Bey'in herhangi bir önergesine veya teklifine rastlanmamıştır. Ancak birkaç mevzuda genel kurulda söz almış, yaptığı konuşmalar ile meclis çalışmalarına katkı sağlamıştır.

2.1.7.2.1. Konuşmaları

Toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alan Hamit Şevket İnce, özellikle Kanunda geçen iştirak etmek kavramına takılmış, iştirak etmenin katılmak ile aynı şey olmadığını dile getirmiştir. Öyle ki yoldan geçen birisi de bir kalabalığı görüp katılabilir. Bu vatandaşın bu kalabalığın gayri kanuni olduğunu bilmesinde imkân yoktur. Bu kişi olası bir durumda suçlanamaz. Ancak İştirak etmek oraya önceden anlaşılarak katılmak olduğundan iştirak etmek ile katılmak arasında ki farkın belirtilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁷²

Hamit Şevket İnce, diğer çoğu Erzurum Vekili gibi kurulacak olan Atatürk Üniversitesi kanunu münasebeti ile genel kurulda söz almıştır. Hamit Bey'in genel kurulda yaptığı konuşma çok duygusal geçmiş, hatta bir ara kendisinin ağladığı görülmüştür. Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşunu artık ilim güneşinin de doğudan doğacağı sözleri ile niteleyen Hamit Bey, doğunun eğitim ve ilim çalışmalarında çok geri olduğunu dile getirmiştir. Ancak kurulacak bu üniversite ile bütün bu sıkıntıların kısa sürede aşılabileceğini de sözlerine eklemiştir. Atatürk Üniversitesi'nin Türk'ün Atasının Üniversitesi olduğunu ifade etmiş, ayrıca üniversiteye Atatürk isminin verildiği için hükümete teşekkürlerini iletmiştir.²⁷³

Konuşmasının ileriki safhaları daha da duygusal geçmiş, Hamit Bey ağlayarak artık hasta olduğunu ve bütün kütüphanesini de açılacak olan Atatürk Üniversitesi'ne vakfettiğini duyurmuştur. Bu sözlerinden sonra mecliste yoğun alkışlar altında teşekkür

²⁷¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s. 69-70.

²⁷² *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XII, 82. Birleşim, 27.06.1956, s.541.

²⁷³ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIX, 75. Birleşim, 31.05.1957, s.427.

ederek konuşmasını sonlandırmıştır.²⁷⁴ Hamit Şevket İnce'nin genel kurulda birkaç konuda daha kısa konuşmaları mevcuttur. Ancak bu konuşmalar sunulan bazı takrir, teklif veya bir konu üzerinde genel kurulda yapılan tartışmalara cevap niteliğinde olan kısa konuşmalardan ibarettir.

2.1.8. Abdülkadir ERYURT

2.1.8.1. Özgeçmişi

1914 yılında Erzurum'un Hasankale İlçesi'nde Kethüda Mahallesinde dünyaya gelen Abdülkadir Bey, Pasinler Ağaçminare Mahallesi'nde nüfusa kayıtlıdır. Babası (Yusuf) Ziya Efendi, annesi Binnaz Hanım'dır. 1940 yılında Osman-Müzeyyen Çiftinin kızları olan Firuze Nebahat Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Mehmet Emin, Ali Hurşit ve Mustafa Murat isimlerinde çocukları dünyaya geldi.²⁷⁵

İlköğretimini, Erzurum Albayrak İlkokulu'nda tamamladı. Daha sonra Ortaöğrenimini Erzurum Erkek Lisesi'nde tamamlayan Eryurt, liseden 1933 yılında orta derece ile mezun oldu. Liseden sonra Ankara Hukuk Fakültesi'ne girerek iyi derece ile 1938 yılında diplomasını aldı. Kısa hizmetli olarak 1938 yılının Eylül ayında Yedek Subay Okuluna katılarak buradan topçu asteğmen rütbesi ile mezun oldu. Kıta hizmetini TBMM Muhafız Alayında ve Çanakkale Müstakil Mevki 115. Topçu Alayı II. Taburda Emir subayı olarak tamamlayıp 1939 yılının Aralık ayında terhis edildi. 1929 yılının Mayıs ayı itibari ile Ordu Merkez İsmet Paşa Okulu'nda öğretmen yardımcılığı ile devlet hizmetinde görev almaya başladı. 1929 yılının Haziran'ında Ordu, Boyacı Köyü Öğretmen yardımcılığına ve Kasım'da ise yine Ordu'nun Arpaköy öğretmen yardımcılığında bulundu. Bu öğretmenlik tecrübesi 1930 yılının Eylül ayında son buldu ve Abdülkadir Bey, öğretmenlikten ayrıldı.²⁷⁶

1935 yılının Ağustos ayında Ankara Asliye Mahkemesi Zabıt Kâtipliğine, Eylül 1936 tarihinde Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü 2. Sınıf Kâtipliğine ve daha sonrasında ise Tetkik Memurluğu görevlerinde hizmet etti. 1939 yılının Aralık ayında Ankara Hâkim adaylığına, Mayıs 1940 tarihinde Terme Hâkim yardımcılığına, 1940 yılının Kasım ayında Ankara Mahkûm Çocuklar Islah Evi Müdürlüğü'ne, Mayıs 1941

²⁷⁴ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIX, 75. Birleşim, 31.05.1957, s.427.

²⁷⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.632.

²⁷⁶ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.304-305.

tarihinde Ankara Sorgu Hâkimliğine, 1943 yılının Nisan ayında Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı'na ve 1945 yılının Aralık ayına gelindiğine ise Ankara Yargıçlığı hizmetlerinde bulundu. 1949 yılında kendi isteği üzerine Erzurum Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığına atandı. 1952 yılı Temmuz ayında ise Yargıtay Raportörlüğü görevine getirildi.²⁷⁷

Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcılığında bulunduğu dönemde devlet adına Çocuk ıslah Evleri'ni incelemek üzere İsviçre'ye gönderildi. Yurtta ve yurt dışında ceza ve tevkif evleri üzerine çalışmalar ve önemli incelemeler yaptı. Bu amaç doğrultusunda Romanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve Almanya'ya gönderildi. Yargıtay raportörlüğü görevinde bulunduğu sırada 1954 Seçimlerine katıldı. Seçimde 102.774 oy alan Abdülkadir Bey, Demokrat Parti listesinden X. Dönem Erzurum Milletvekili seçilmiştir. Seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954 tarihinde aldı ve 14 Mayıs 1954 tarihinde Meclis çalışmalarına katıldı.²⁷⁸

1954 yılında 1634 sicil numarası ile Ankara'da avukatlığa başlayan Abdülkadir Bey, 221 numaralı sicille 1961 yılında Erzurum Barosu'na geçiş yaptı ve burada avukatlığını 1974 yılına kadar devam ettirdi. Bu süre zarfında Erzurum Barosu Başkanlığı görevinde de bulundu. XI. Dönemde de Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak meclise giren Eryurt, Anayasayı Çiğneme suçlaması ile Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca yargılandı. Bu yargılamadan sonra beraatına karar verildi. 14 Temmuz 1991 yılında vefat etti ve cenazesi Pasinler İlçesi'nde aile kabristanında toprağa verildi.²⁷⁹

2.1.8.2. Meclis Çalışmaları

Abdülkadir Eryurt, Milletvekili olduktan sonra çeşitli görevlerde bulundu. Bunları kısaca şöyle sunabiliriz; Adalet ve dilekçe komisyonlarında çalıştı. Bakanlık emrine alınan memurlar, Milli Korunma Kanunu ve 1683 sayılı kanunda yapılacak değişiklikler konularında kurulan geçici komisyonlarda görev aldı. Oluşturulan bu komisyonun başkanlığını yaptı. Bina yapımını teşvik hakkındaki kanunun değiştirilmesi, gayrimenkul kiralari hakkında ki kanunun değiştirilmesi, Hâkimler ve Avukatlık

²⁷⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.304-305.

²⁷⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.304-305.

²⁷⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.304-305.

kanununun değiştirilmesi hakkında kanun teklifleri, yazılı soruları ve Genel kurulda çeşitli konularda konuşmaları mevcuttur.²⁸⁰

2.1.8.2.1. Teklifleri

Erzurum Mebusu Abdülkadir Eryurt'un, Bina yapımını teşvik ve izinsiz yapılan binalar hakkındaki 6188 sayılı Kanuna bir madde eklenmesine dair kanun teklifi vermiştir. Bu teklif Dâhiliye ve Adliye encümenlerine havale edilmiştir.²⁸¹ Ayrıca Abdülkadir Bey, Gayrimenkul kiralari hakkındaki 6570 sayılı Kanuna bir madde eklenmesine dair de bir kanun teklifi vermiştir. Bu teklif ise Ticaret, Dâhiliye, Adliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmiştir.²⁸² Ancak yapılan araştırmalarda bu iki teklife dair kayıtlarda bir karara rastlanmamıştır.

Erzurum Mebusu Abdülkadir Eryurt ve Çanakkale Mebusu Servet Sezgin'in, Hâkimler Kanununun 16, 22 ve 43. maddelerinin tadiline ve 58. maddesine de bir fıkra ilâvesine dair kanun teklifi vermişler ve bu teklif Adliye Encümeni mazbatasına havale edilmiştir.²⁸³ Sonra ki günlerde genel kurulda görüşülen bu teklif kanunun maddeleri tek tek okunarak oylamaya sunulmuş ve kanun kabul edilmiştir.²⁸⁴

2.1.8.2.2. Konuşmaları

Baraj inşaatı dolayısıyla Sular altında kalacak kasaba, köy ve arazi hakkındaki Kanun münasebetiyle genel kurulda söz alan Abdülkadir Eryurt, şunları kaydetmiştir. *“Efendim, mevzuubahis kanunun umumi hukuk kaidelerine aykırı görülen tarafları olduğu gibi Anayasa ile tedahül etmesi mümkün kısımları da mevcuttur. Bu itibarla kanunun Anayasa Komisyonuna havalesini, oranın mütalâası alındıktan sonra görüşülmesini teklif ediyorum. Bu husustaki takririmi de vermiş bulunuyorum.”* Bu konuşmadan sonra Eryurt'un bu isteği genel kurulda oylamaya sunulmuş ve özellikle 7. Maddenin düzenlenmesi kaydıyla Muvakkat Komisyonuna geri gönderilmesine karar verilmiştir.²⁸⁵

Abdülkadir Eryurt da diğer Erzurum vekilleri gibi Atatürk Üniversitesi Kanunu münasebetiyle genel kurulda kısa bir konuşma yapmıştır. Eryurt'un bu konuşması nda

²⁸⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.304-305.

²⁸¹ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIX, 66. Birleşim, 10.07.1957, s.90.

²⁸² *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIX, 66. Birleşim, 10.07.1957, s.90.

²⁸³ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIII, 87. Birleşim, 09.07.1956, s.129.

²⁸⁴ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIII, 89. Birleşim, 13.07.1956, s.279-280.

²⁸⁵ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.VI, 66. Birleşim, 20.04.1955, s.417.

şunları aktarmıştır: “Eski bir kültür mahalli olan intihap bölgemizde bu müessesenin kurulmasında emeği geçenlere bütün hemşerilerim adına şükranlarımı ve bu lâyihanın biran evvel kanunlaşması yolunda Yüksek Heyetinizin gösterdiği anlayıştan dolayı minnetlerimi arz edeceğim. Emsalinin diğer bölgelerimizde kurulmasını temenni ederek sözümü bitireceğim.”²⁸⁶

Abdülkadir Bey, Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü 1955 yılı bütçesi münasebetiyle de genel kurulda söz almıştır. Kadastro postaları ile toprak tevzi komisyonlarının birleştirilmesi konusu görüşülür iken söz almıştır. Bu iki komisyonun birleştirilip birleştirilmemesi konusunda fikir beyan etmek istemediğini belirten Eryurt, tapulama postası gitmeyen yere toprak tevzi komisyonunun gönderilmemesini istemiştir. Çünkü aksi bir durumda ihtilaflar çıktığını ve bu durum dikkate alınarak işlemlerin yürütülmesini istemiştir. Böyle yapılır ise şahsın ve milli emlakın malının daha iyi ayırt olacağını söylemiş ve sözlerini tamamlamıştır.²⁸⁷

2.1.9. Hasan NUMANOĞLU

2.1.9.1. Özgeçmişi

11 Mart 1913 tarihinde Hemşin’de dünyaya geldi. Rize’nin Pazar İlçesinin Akbucak Köyü nüfusuna kayıtlıdır. Babası Bayburt(Hart Şeyhi) İsyanını engelleyen ve 1919 senesinde Erzurum Kadısı bulunan ve aynı zamanda Erzurum Kongresi sırasında vali vekili bulunan Hacı Hurşit Efendi’nin oğlu Erzurum Hukuk Hâkimi Halit Sıtkı Efendidir. Hasan Bey’in annesi ise Ruhigül Hanımdır. Hasan Bey’in adı nüfus kayıtlarında Hasan Fehmi²⁸⁸ olarak kaydedilmiş, lakin TBMM kayıtlarında isim olarak Hasan Numanoğlu geçmiştir. Hasan Bey, İsmail-Ayşe Çiftinin kızları olan İkbal Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten Hamdiye, Tanserer, Hurşit, Gülsün ve Firdevs isimlerinde çocukları dünyaya gelmiştir.²⁸⁹

Orta ve lise Öğrenimini Erzurum’da tamamlayan Hasan Numanoğlu, 1932 yılında İstanbul Tıp Fakültesine girip 1938 yılında hekim diploması ile mezun oldu. Mezuniyetini izleyen zamanlarda 1938 yılının Kasım ayında Yedek Subay Okuluna

²⁸⁶ TBMM, TD, X. Dönem, C.XIX, 75. Birleşim, 31.05.1957, s.430-431.

²⁸⁷ TBMM, TD, X. Dönem, C.V, 45. Birleşim, 21.02.1955, s.456.

²⁸⁸ Meclis kayıtlarında “ Hasan NUMANOĞLU”, nüfus kaydında “Hasan Fehmi NUMANOĞLU” olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.307.

²⁸⁹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, s.632.

girdi. 1939 yılı Nisan ayında tabip asteğmen rütbesi ile Çanakkale’de 69. Alay Baştabibi, sonrasında 200 yataklı Seyyar hastane Baştabibi ve Hükümet Tabip Vekili olarak kıta hizmetini tamamlayıp tabip teğmen rütbesiyle 1939 yılı Aralık ayında terhis edildi.²⁹⁰ 1940 yılının Mart ayında Erzurum Numune Hastanesi hariciye asistanlığına atandı. 1942 yılının Aralık ayına gelindiğinde ise Ankara Numune Hastanesi dâhiliye asistanlığına getirildi ve 1943 yılında Dâhili Hastalıklar Uzmanlığı diploması aldı. Uzmanlığını aldıktan sonra 1943 yılının Eylül ayında Erzurum Numune Hastanesi dâhiliye mütehassıslığına, 1944’ün Ağustos’unda ise Iğdır Memleket Hastanesi dâhiliye uzmanlığına atandı. Mayıs 1945 tarihinde Tokat Memleket Hastanesi dâhiliye uzmanlığına, 1945 yılının Ağustos ayında ise Erzurum Numune Hastanesi dâhiliye uzmanlığına getirildi. 1946 yılı Ağustos ayında ise Elazığ Devlet Hastanesi dâhiliye uzmanlığına atandı. Bu görevinden Eylül 1946 tarihinde istifa ederek 1950 yılına kadar serbest tabiplik yaptı. 1950 yılının Temmuz ayına gelindiğinde Erzurum PTT Bölge Başmüdürlüğü doktorluğu vazifesine getirildi. 1951 yılı Nisan ayında ikinci kez Erzurum Numune Hastanesi iç hastalıkları uzmanlığına vekaleten, Ağustos 1951 tarihinde ise asaleten atandı. 1952 senesinde Erzurum’da açılışı yapılan Hemşire-Ebe Okulu Müdürlüğü’nü üstlendi. Ayrıca 1953 yılında tekrar açılan Köy Ebe Okulu Müdürlüğü görevlerini de yürüttü.²⁹¹

Bu görevleri devam ederken X. Dönem Genel seçimlerine katıldı. Yapılan seçimlerde 96.183 oy alarak Demokrat Parti listesinden milletvekili seçildi. Seçim tutanağını 10 Mayıs 1954 tarihinde alarak 14 Mayıs 1954 tarihinde TBMM’ye katıldı. XI. Dönemde de yine Erzurum DP milletvekili olarak meclise giren Hasan Numanoğlu, Yassıda Yüksek Adalet Divanı’nda Anayasayı çiğneme suçlaması ile yargılanarak 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasına çarptırıldı.²⁹² Hasan Fehmi Numanoğlu Parlamento sonrasında Kasım 1966’da SSK Erzurum Hastanesi dâhiliye uzmanlığı görevinde bulundu. Bu görevde iken 24 Mart 1967 tarihinde vefat etti. Cenazesi Erzurum Asri Mezarlığı’nda toprağa verildi.²⁹³

²⁹⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.307-308.

²⁹¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.307-308.

²⁹² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.307-308.

²⁹³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.307-308.

2.1.9.2. Meclis Çalışmaları

Hasan Numanoğlu X. Dönem Erzurum milletvekili olarak meclise girmiştir. Bu dönemde Mecliste Sağlık ve Sosyal Yardım(Sıhhat ve İctimai Muavenet) Komisyonu'nda görev alan Hasan Bey'in meclis çalışmalarında çok fazla aktif olmadığı görülmüştür.²⁹⁴ Dönem meclis tutanaklarında herhangi bir Takrir, Teklif veya konuşmasına rastlanmaması bu kanaati desteklemiştir. Hasan Numanoğlu XI. Dönemde de Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır.

2.1.10. Cemil ÖNDER

2.1.10.1. Özgeçmişi

26 Şubat 1907 tarihinde Erzurum Oltu Aslanpaşa Mahallesi'nde dünyaya geldi. Babası Şakiroğlu Ahmet Efendi, annesi ise Siyaset Hanımdır. 1926 yılında Şevket-Münevver kızı Asife hanımla evlenen Cemil Bey'in bu evlilikten Jale, Necla, Müjde, Kubilay, Ülkü, Ataman, Neşe, Rezan ve Ahmet Cahit isimlerinde 9 çocuğu dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Oltu'da 1924 yılında tamamlayan Cemil Bey, bir yandan da özel Rusça dersleri aldı. Eylemli askerlik vazifesini 1930 yılında süvari olarak yaptı. Sonrasında tarım ve ticaret ile uğraştı.²⁹⁵

Oltu CHP İlçe Başkanlığında bulundu. 1946 yılında DP'nin teşkilatlanma çalışmalarına başlaması ile Cemil Bey'de CHP'den ayrılarak Oltu ve çevre ilçelerde DP teşkilatını kurmuş ve sonrasında ise Parti'nin Oltu İlçe Başkanlığı görevine gelmiştir. Bu görevi icrası sırasında X. Dönem Genel Seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 94.924 oy alarak Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili seçildi. Seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954 tarihinde alan Cemil Önder 14 Mayıs 1954 tarihinde Meclise geldi. Mecliste Çalışmalara başlayan Cemil Bey, Ticaret Komisyonu'nda görev aldı.²⁹⁶

3460 Sayılı Kanun'un ve Ziraat Bankası Kanunu'nun değiştirilmesi konularını görüşmek için kurulan geçici komisyonlarda görev aldı. Yasama süresi X. Dönem vekilliği ile sınırlı kalan Cemil Önder, parlamento sonrasında ticari yaşamına geri döndü. Bir aralık şeker fabrikaları ve Mars Matbaası Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu. 20 Şubat 1967 tarihinde vefat eden Cemil Önder, Cebeci Asri Mezarlığı'nda

²⁹⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.307-308.

²⁹⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.632.

²⁹⁶ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.309-310.

toprağa verildi.²⁹⁷ I.Dönem Oltu Milletvekili Rüstem Bey(ACAR) eşinin dayısı, XIII. ve XIV. Dönem Erzurum, XV. Dönem Ankara Milletvekili Cevat Önder²⁹⁸,in amcasıdır.²⁹⁹

2.1.10.2. Meclis Çalışmaları

2 Mayıs 1954 Seçimleri ile birlikte X. Dönemde Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili olarak meclise giren Cemil Önder'in bu dönemde herhangi bir konuda Takriri, Kanun teklifi veya konuşmasına rastlanmamıştır. Yasama süreci X. Dönemle sınırlı kalan Cemil Bey, Mecliste 3460 Sayılı Kanun'un ve Ziraat Bankası Kanunu'nun değiştirilmesi konularını görüşmek için kurulan geçici komisyonlarda görev almış, Parlamento sonrası ticari hayatına geri dönmüştür.³⁰⁰

2.1.11. Rıza TOPÇUOĞLU

2.1.11.1. Özgeçmişi

IX. Dönemde de Demokrat Parti Erzurum milletvekilliği yapan Topçuoğlu, Demokrat Parti listesinden X. Dönemde de Milletvekili seçimlerine katılmıştır. Girdiği seçimlerden 102.688 oy ile yeniden Erzurum Milletvekili seçilmiş, seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954'te alan Rıza Bey, 14 Mayıs 1954 tarihinde meclise katılmıştır. Dönem içerisinde Gümrük ve İnhisarlar Encümeni'ne üye olarak seçildi. Daha sonrasında Şeker kanun teklifini, zirai mücadele ve zirai karantina kanun layihasına müzakere için oluşturulan muvakkat encümenlere azâ olarak seçildi. Ayrıca bu yasama döneminde meclise bir de önerge sunmuş XI. Dönemde de yine Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır.³⁰¹

²⁹⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.309-310.

²⁹⁸ **Cevat Önder**, 1929 yılında Erzurum 'un Oltu İlçesi'nde dünyaya geldi. Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1961 yılında Erzurum Milletvekili seçildi. 1963 yılında istifa etti. 1965 ve 1969 yıllarında yeniden Erzurum Milletvekili oldu.1962- 1969 yılları arasında Adalet Partisi Genel İdare Kurulu üyeliği yaptı. 1969 yılında AP' den ihraç edilince 1970 yılında Demokrat Parti kurucuları arasında yer aldı. Memurluk, öğretmenlik gibi çeşitli görevlerde bulundu. T.C. Merkez Bankası Müdürler Kurulu üyeliği ve DP Genel Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu.1973 yılında DP Ankara Milletvekili olarak Meclise girdi. 17 Aralık 1984 tarihinde vefat etti. **Bkz.** H. Emre Bağce, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-XV. Dönem Milletvekillerinin Biyografileri (1973-1977)*, C.III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s.1692.

²⁹⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*,s.309-310.

³⁰⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*,s.309-310.

³⁰¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.311.

2.1.11.2. Meclis Çalışmaları

Rıza Topçuoğlu, X. Dönem Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır. Bu dönemde de IX. Dönemde olduğu gibi çok fazla aktif olamamış, yukarıda da belirtildiği üzere meclis çalışmalarında çeşitli görevler üstlenmiş ayrıca bir de önerge sunmuştur.

2.1.11.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Erzurum Mebusu Rıza Topçuoğlu, Arzuhal Encümeninin 29 Mart 1957 tarihli haftalık karar cetvelindeki 4669 sayılı Karara ait (6 sıra numaralı) işin Umumi Heyette görüşülmesine dair takrir vermiş ve bu takrir görüşülmek üzere Arzuhal Encümenine havale edilmiştir.³⁰² Bu takrir 10 Haziran 1957 tarihinde gündeme alınmıştır.³⁰³ 12 Haziran 1957 tarihinde genel kurulda mazbatasını okunmuş ve oylamaya sunularak kabul edilmiştir.³⁰⁴

2.1.12. Esat TUNCEL

2.1.12.1. Özgeçmişi

1907 yılında Karaköse'de³⁰⁵ dünyaya geldi. Ankara'nın Çankaya ilçesi Cumhuriyet Mahallesi'nde nüfusa kayıtlıdır. Babası 1293 savaşında Deve Boynunda şehit düşen Yüzbaşı Esat Ağanın torunu Yüzbaşı Mustafa Efendi, annesi Münire Hanımdır. Esat Bey, Ziya-Fatih çiftinin kızları Zehra Aliye Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Mustafa Polat, Sevinç, Duygu, Celal ve Murat isimlerinde çocukları dünyaya gelmiştir.³⁰⁶

Esat Tuncel'in ailesi I. Dünya Savaşı'nda Elazığ ve Malatya'ya göçtü. İlk ve İdadi öğrenimini tamamlayarak 1926 yılında Elazığ Yüksek Fen Okulu'ndan mezun oldu. 1938 yılının Eylül ayında İstanbul Teknik Okulu Mühendislik kursuna katıldı. 1926 yılının Ağustos ayında vilayet yolları fen yardımcılığına bundan yaklaşık 2 yıl sonra

³⁰² *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XVIII, 59. Birleşim, 15.04.1957, s.172.

³⁰³ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XX, 79. Birleşim, 10.06.1957, s.100.

³⁰⁴ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XX, 80. Birleşim, 12.06.1957, s.168.

³⁰⁵ Karaköse Köyü bugün Kars İli, Sarıkamış İlçesi'ne bağlıdır. Ancak Karaköse olarak aramalar yaptığımızda günümüzde birkaç farklı yerde aynı isimle yerleşim yerlerinin mevcut olduğu görülmektedir. Ancak Esat Tuncel'in coğrafi konum olarak Erzurum'a yakın olması itibarı ile Kars ilinde ki Karaköse'de dünyaya gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Tuncel'in ailesinin I. Dünya Savaşı'nda çeşitli bölgelere göç etmesi yüzünden nüfus kaydı Ankara olarak geçmiştir. **Bkz.** <https://www.nereyebagli.com>. (Son Erişim Tarihi 10.06.2019)

³⁰⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.632.

yani 1928 yılı Ağustos ayında Malatya fen muavinliğine atandı. 1929 yılının Nisan ayına gelindiğinde Malatya fen memurluğuna, Ekim 1929'da ise Maraş nafia fen memurluğuna atandı. Burada ki görevi devam ederken, eylemli askerlik vazifesini yapmak üzere 1931 yılının Kasım ayında hazırlık kıtasına sonrasında 1932 yılının Haziran'ında ise Yedek Subay Okulu'na gitti. Ancak Esat Bey bazı sağlık sorunları nedeni ile okuldan 3 ay süre ile ayrılmak zorunda kaldı.³⁰⁷

Bu ayrılık yüzünden sonra ki devreye kaldı ve 1932 yılını Kasım ayında yeniden Yedek Subay Okulu'na girerek 1933 yılının Nisan ayında İstihkâm Asteğmen rütbesi ile okulunu tamamladı. Adana'da İstihkâm Taburu'nda kıta hizmetini tamamlayıp 1933 yılı Kasım'ında teğmen rütbesi ile terhis edildi. Daha sonradan Talim için 1940 yılının Temmuz ayında yeniden silâh altına alınan Esat Bey, Diyarbakır ikinci Tayyare alayına verildi ve Ocak 1942'de terhis edildi. 1945 yılının Haziran ayında üçüncü kez silâh altına alınıp Maraş İstihkâm Taburu'nda hizmet vermiş, 1946 yılının Ekim ayında sivil görevine geri dönmüştür.³⁰⁸

1934 yılının Nisan ayında Elazığ Nafia Fen memurluğuna, 1939 yılının Aralık ayında ise Maraş ili Şoseler mühendisliğine atandı. Bir süre burada ki görevini devam ettiren Esat Tuncel, 1947 yılının Mart ayında Erzurum Bayındırlık Şose ve Köprüler Müdürlüğü'ne, 1948 yılının Mart ayında yani 1 yıl sonra ise Konya Yollar 3. Bölge Müdürlüğü'ne, ardından da 1950 yılının Şubat ayında Erzurum Bayındırlık Müdürlüğüne verildi. Bu görevi devam ederken X. Dönem seçimlerine katıldı. Gerçekleşen seçimde Demokrat Parti listesinden 102.415 oy alarak Erzurum Milletvekili seçildi. Tuncel, seçim mazbatasını 10 Mayıs 1954 tarihinde aldı ve 14 Mayıs 1954 tarihinde TBMM'ye geldi.³⁰⁹ Aktif yasama süreci X. dönemle sınırlı kalan Esat Tuncel, 11 Haziran 1960 tarihinde emekliye ayrıldı. 29 Mart 1971 tarihinde Ankara'da vefat eden Tuncel'in naaşı Ankara Karşıyaka Mezarlığı'nda toprağa verildi.³¹⁰

³⁰⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.312-313.

³⁰⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.312-313.

³⁰⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.312-313

³¹⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.312-313.

2.1.12.2. Meclis Çalışmaları

X. Dönem Demokrat Parti Erzurum milletvekili seçilen Esat Tuncel, bu dönemde üstlendiği çeşitli görevler ile meclis çalışmalarına katkı sağlamıştır. TBMM’de Bayındırlık Komisyonunda görev alan Esat Bey, bu komisyonun kâtipliğine seçildi. Yapı İmar Kanunu, Lice’nin yerinin değiştirilmesi, Gerze’nin yeniden yapılanması, kamulaştırma, 1965-1966 yılları tabii afet gören illere yardım yapılması, İskân Kanunu ve Güzel Sanatlar Akademisi’nin fakülteye dönüştürülmesi konularında oluşturulan geçici komisyonlarda hizmet verdi. Bu görevlerinden başka İnşaat ve Tesisat Müteahhitleri Odaları Birliği hakkında kanun teklifi, Türk Mühendis ve Mimar Odası Birliği Kanunu’nun 32. Maddesinin yorumuna dair önergesi, Genel Kurulda bir konuşması vardır. Yasama dokunulmazlığı iki kez gündeme gelmiştir.³¹¹

2.1.12.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Erzurum vekili Esat Tuncel, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununun 32. maddesinin tefsiri hakkında takrir vermiş ve görüşülmesi için Nafia ve Adliye encümenlerine havale edilmiştir.³¹² 25 Nisan 1957 tarihinde Nafia ve Adliye encümenlerinin mazbataları gündeme alınmıştır.³¹³ 27 Mayıs 1957 tarihinde genel kurulda Nafia ve Adliye encümenlerinin mazbataları okunarak müzakere edilen bu takrir oylamaya sunulurken kabul edilmiştir.³¹⁴

2.1.12.2.2. Teklifleri

Erzurum milletvekili Esat Tuncel ve Konya milletvekili Himmet Ölçmen İnşaat ve Tesisat Müteahhitleri Odaları Birliği hakkında kanun teklifi vermişlerdir.³¹⁵ Fakat Nafia ve Adliye encümenlerine havale edilen bu teklif hakkında tutanaklarda bir kayda rastlanmamıştır.

2.1.12.2.3. Konuşmaları

Erzurum vekili Esat Tuncel, Nafia Vekâleti, Devlet Su İşleri ve Karayolları Umum müdürlükleri 1955 yılı bütçeleri münasebetiyle genel kurulda söz almıştır. Esat Bey, 1950 yılından beri hükümetin köylerde ki içme suyu sorununu çözmek için yoğun

³¹¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*, s.312-313.

³¹² *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XV, 11. Birleşim, 03.12.1956, s.4.

³¹³ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIX, 72. Birleşim, 25.04.1957, s.291.

³¹⁴ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XIX, 73. Birleşim, 27.05.1957, s.347.

³¹⁵ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.XVI, 31. Birleşim, 28.01.1957, s.223.

mesai harcadığını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Lakin kullanılan demir borunun bizim imalatımız olmadığını ve bunun devlet bütçesine ağır bir külfet olduğunu söylemiştir.³¹⁶ Esat Bey konuşmasına devamla bu demir boruların toprak altında ne kadar süre dayanabileceğinin de sorgulanması gerektiğini söylemiş, ayrıca herhangi bir arıza durumunda elde yedek demir boru olmadığı için vatandaşın mağdur olacağını da dile getirmiştir. Tuncel, demir boru yerine kendi imalatımız olan beton büz boruların kullanılması gerektiğini vurgulamış böylece hem ekonomik yükün hafifleyeceğini hem de işlerin daha pratik yürüyeceğini de söylemiştir.³¹⁷

Esat Tuncel, ayrıca şu anda ülkede 40 bin köy olduğunu belirtmiş ve bu köylerde ki evlerin toprak yapı olduğunu ve devletin buraları yenilemesi gerektiğini söylemiş, bunun en maliyetsiz yolu ise çimento ve taş kullanılarak yapılacak olan evler olduğunu sözlerine eklemiştir. Böylece hem vatandaş rahat edecek hem de devlet bütçesi bu yolla büyük bir işi asgari bir ödenek ile halledecektir. Esat Bey, konuşmasını Nafia mensuplarına teşekkürlerini sunarak nihayete erdirmiştir.³¹⁸

³¹⁶ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.V, 48. Birleşim, 24.02.1955, s.667-668.

³¹⁷ *TBMM, TD*, X.Dönem, C.V, 48. Birleşim, 24.02.1955, s.667-668.

³¹⁸ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.V, 48. Birleşim, 24.02.1955, s.667-668.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XI. DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

3.1. 1957 Genel Seçimleri ve Erzurum

Türk siyaset ve demokrasi hayatında önemli mihenk taşlarından birini oluşturan Demokrat Parti iktidara geldiği 1950 Seçimlerinden sonra ardı ardına üç seçim iktidar olmayı başarmıştır. Demokratlar 1954 Seçimleri ile iktidara iyice yerleşmiş ve bu güç ile artık muhalefete karşı olan baskısını da gün geçtikçe arttırmıştır. Oysa 1950 yılı ile birlikte DP, CHP'nin aksine daha özgürlükçü söylemler ile iktidara gelmiş, 27 yıllık CHP iktidarının sanılanın aksine bir karmaşaya yol açmadan el değiştirmesi “ beyaz ihtilal” olarak nitelenmiştir.³¹⁹

1950 yılından beri ülke yönetiminde tek güç olan demokratlar 1957 yılına gelindiğinde beklenmedik bir karara imza attılar. Öyle ki 1957 Genel Seçimleri normal seçim takviminde 1958 Mayıs'ı olarak planlanıyordu. Ancak Demokrat Parti'nin 5 Eylül 1957 günü toplanan meclis grubunda bir ilk yaşandı. Grup Başkan Vekili Hayrettin Erkmen,³²⁰ seçimlerin yenilenmesi ve tarihinin de 27 Ekim Pazar günü olması yönünde genel kurulla, grup idare kurulunun görüş birliğine vardığı yönünde bir açıklama yaptı. Ardından söz alan diğer konuşmacılar da aynı şekilde erken seçim mesajı verdiler. Bu görüşmelerin nihayetinde seçimlerin bir yıl ileri alınması kararı alındı.³²¹ Alınan bu erken seçim kararına memnuniyetini dile getiren Başbakan Adnan Menderes, bunun için DP grubunu tebrik etti.³²²

Cumhuriyet tarihinin bu ilk erken seçim kararı ile ülke kendisini bir anda seçim propagandalarının ortasında buldu. Bir anda gündeme gelen bu seçim için hem iktidar hem de muhalefet partileri müthiş bir hızla seçim çalışmalarına başlamışlardır. Muhalefet Partileri bir seçim koalisyonu kurmak için yoğun bir bürokrasi çalışması

³¹⁹Sedef Bulut, *Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu*, Gazi Akademik Bakış Dergisi, C.2, S.4, Yaz 2009, s.125-145.

³²⁰ **Hayrettin Erkmen**, 1915 yılında Giresun Tirebolu'da doğdu. 22 Mayıs 1950 tarihinde IX. Dönem DP Giresun Milletvekili olarak Meclise girdi. X. ve XI. Dönemlerde de Milletvekilliği görevini sürdüren Erkmen, DP Hükümetleri döneminde Çalışma Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı gibi çeşitli görevlerde bulundu. Yassıada Mahkemelerinde 10 yıl hapse çarptırılan Hayrettin Erkmen, çıkarılan aftan yararlanarak 1964 yılında tahliye oldu. 12 Kasım 1979- 12 Eylül 1980 yılları arasında Adalet Partisi'nde Dışişleri Bakanlığı görevinde bulundu. Erkmen, 18 Mayıs 1999 tarihinde vefat etti. **Bkz.** Zühtü Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, C.III, Ankara, 2013, s.413-415.

³²¹ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.147.

³²² *Milliyet*, 06 Eylül 1957.

başlatmış, iktidarı elinde bulunduran Demokrat Parti ise seçime iktidar olarak girmenin verdiği bütün avantajları kullanmaya çalışmıştır.³²³

Demokrat Parti seçim yatırımlarına hiç vakit kaybetmeden başlamış 12 Haziran 1957 tarihinde çıkarılan bir yasa ile Kırşehir İl yapılırken, 78 bucak da ilçe konumuna yükseltildi.³²⁴ Tüm bu hazırlıklar sürerken iktidar partisi bir yandan da kan kaybediyordu. Öyle ki DP içerisinde ki çatlak gün geçtikçe büyüyor, Genel Merkez bu konuda renk vermemeye çalışsa da endişelenmekten de geri duramıyordu. Partinin kurucularından Fuat Köprülü'nün oğlu Orhan Köprülü'nün DP İstanbul İl Başkanlığı'ndan düşürülmesi ve kendisinin Adnan Menderes'e bir mektup yazarak "memleketin demokrasiden uzaklaştığı" iddiası ile partiden istifa etmesi DP içinde ki bu karmaşayı gözler önüne sermiştir. Orhan Köprülü'nün istifasından sonra Hürriyet Partisi'nin İstanbul İl Başkanlığına getirilmesi de Menderes ile parti içerisinde uzun süredir bir anlaşmazlık olduğunu kanıtlar nitelikteydi.³²⁵ Demokrat Parti'den istifa ederek³²⁶ Hürriyet Partisini (HP) destekleyen eski kuruculardan Fuat Köprülü de Menderes'e karşı cephe almış, Hürriyet Partisi mitinginde konuşan Köprülü³²⁷, " *Bu seçim mücadelesinin tek parti, tek şef sistemini canlandırmak isteyen birine karşı, koca bir milletin mücadelesidir.*" sözleri ile eski yol arkadaşını yoğun bir şekilde eleştirmiştir.³²⁸

Cumhuriyet tarihinin ilk erken seçimi olan 1957 seçimleri belki de en sancılı seçim olma özelliğini de gösteriyordu. Bu seçim süreci diğer seçimlerden çok farklı bir havada cereyan ediyor, partilerin propaganda mitingleri karşılıklı yoğun eleştirilere sahne oluyordu. Bu sert sürtüşmeler özellikle ana muhalefet lideri İnönü ve İktidardaki Başbakan Menderes arasında yoğunlaşıyor, dönemin bazı gazeteleri bu durumu "Menderes-İnönü düellosu" manşetleri ile okuyucularına duyuruyorlardı.³²⁹

³²³ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.147-148.

³²⁴ *Milliyet*, 13 Haziran 1957.

³²⁵ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.147-148.

³²⁶ *Şafak*, 10 Eylül 1957.

³²⁷ Oya Tokgöz, *Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s. 40-41.

³²⁸ *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1957.; Fuat Köprülü, "Demokrasi nizamına iman etmiş bütün Türk vatandaşlarının, aralarında her türlü ihtilafları bir tarafa atarak bu amaç (DP'nin iktidardan uzaklaştırılması) uğrunda işbirliği yapmaları bir vatan borcudur" diyerek eski yol arkadaşlarını ve partisini sert bir şekilde eleştiriyordu. Bkz. Taner Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.276.

³²⁹ *Milliyet*, 22 Ekim 1957.

Takvimler 27 Ekim 1957'yi³³⁰ gösterdiğinde koşuşturma yerini heyecanlı bir bekleyişe bıraktı. Öyle ki siyasilerin seçim meydanlarında var güçleriyle yaptıkları propaganda çalışmalarının sonuçları bugün gün yüzüne çıkacaktı. Siyasiler ellerinden geleni yapmış, seçimi kazanmak için tüm kozlarını oynamışlardı. Artık milletin iradesinin tecelli edeceği gün gelmiş, bütün yurttaki yaklaşık 11 milyon 500 bin vatandaşın sandık başına gideceği belirtilmiştir.³³¹ Millet iradesinin tam olarak tecelli etmesi için ise halk sürekli basın yayın yoluyla sandık başına davet edilmiş, dönemin gazetelerinde bu önemli görevde “seçme hakkımızı hepimiz kullanmalıyız” şeklinde başlıklar atılmıştır.³³²

Hararetili bir seçim öncesi süreç yaşanmasına rağmen, seçimler tüm yurttaki sükûnet içerisinde geçmiştir. Ancak DP'nin seçimin 17.00'de biteceğini bildiği halde 14.30'dan itibaren seçim sonuçlarına ilişkin devlet radyosundan yayınlar yapması ve bir nevi seçim günü olmasına rağmen propaganda yapması muhalefet partilerinin ağır eleştiri ve tepkilerine yol açmıştır.³³³ Özellikle ana muhalefet CHP bu olayı seçim sonrasında her platformda dile getirmiş, seçimden sonra yayınladığı bir bildiride radyoyu seçim suçlusu ilan etmiş ve partizanlıkla suçlamıştır.³³⁴

27 Ekim 1957 gece yarısından sonra seçim sonuçları belli olmaya başlamış, ilk veriler genel merkezlere ulaştığında galibin DP olacağı izlenimi kuvvetlenmiştir. Ancak demokratlar bu seçimde sandıkta istediği iktidarı kazansa da geçmiş son iki seçimde ki oy oranını yakalayamamıştır. CHP bu seçimde belki de en kârlı parti olmuş, son iki seçimden farklı bir grafik çizen ana muhalefetin oyları ve aynı doğrultuda vekil sayısında da hatırı sayılır bir artış görülmüştür. CHP topladığı oyların oranını yüzde 35'lerden yüzde 40,6'ya çıkarmış 18 ilde tamamen ve 3 ilde de kısmen kazanarak Meclisteki sandalye sayısını 31'den 178'e yükseltmiştir. Bu arada CHP'nin diğer

³³⁰ Şerif Demir, *Düello Menderes ve İnönü, Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.149.

³³¹ *Tercüman*, 27 Ekim 1957.

³³² *Milliyet*, 27 Ekim 1957.

³³³ Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, s.281.

³³⁴ Ayşe Asker, “DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması:1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması”, *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2014, s.125-156.

başarısı ise başkent Ankara’da ipi DP’nin önünde göğüslemesi olmuştur. DP ise bu seçimde oy oranında düşüş yaşamış ve yüzde 58’lerden, yüzde 47,3’e gerilemiştir.³³⁵

Seçime giren diğer partilerden Hürriyet Partisi sadece Burdur’da, Cumhuriyetçi Millet Partisi ise yalnızca Kırşehir’de seçimi kazanabildiler.³³⁶ Oysa iki partide seçime büyük umutlarla girmişlerdi. Ancak umduklarını bulamayan bu partiler sadece dörder milletvekili çıkarabilmişlerdir.³³⁷ 1957 Genel Seçimleri verilere şu halde yansımıştır.³³⁸

Tablo. 7. 1957 Seçimleri Partilerin Oy Oranları.

Partiler	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	47,3	424
Cumhuriyet Halk Partisi	40,6	178
Cumhuriyetçi Millet Partisi	7,0	4
Hürriyet Partisi	3,8	4

Seçim sonuçlarının kesin olarak belirginleşmesi ile DP’nin bu seçimde yara aldığı görülmüş, Menderes 8 Kasım 1957 tarihli grup toplantısında çok üzgün ama öfkeli bir konuşma yapmıştır. Menderes’e göre onun tedbir alma ikazlarına partiden yanıt gelmemiş ve sonuçta da partinin oy oranında böyle bir düşüş gerçekleşmiştir. Menderes geç kalınmış tedbirler biran evvel alınmalı şeklinde konuşmasını sürdürmüş ve “*Tedbirlerinizi alırsanız ben sizin elinizde keskin bir kılıcım, sizin emrinizde bir ateşim*” şeklinde bitirmiştir.³³⁹ Mecliste ki sandalye sayısının artması ile eli iyice güçlenen CHP ise artık muhalefetini daha güçlü yapmaya başlamış, İnönü İstanbul’da ki seçim sonuçlarına itiraz edeceğini ve buradaki seçimlerin yenilenmesini istemiştir.³⁴⁰

Ülke genelinde sonuçlar ve son durum böyle vuku bulurken Erzurum’da katılım oranı yüzde 77.38 olarak gerçekleşti. 208.352 seçmenin bulunduğu şehirde 161.229

³³⁵ Rıfıkı Salim Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, Çam Matbaası, Ankara, 1976, s.22.

³³⁶ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Soner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.325.

³³⁷ Ergün Ataoğlu, *Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu*, Nokta Kitap, İstanbul, 2008, s.116; *Tercüman*, 29 Ekim 1957.

³³⁸ Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum’da Siyasi Hayat*, s.162. Bkz; <https://global.tbmm.gov.tr>. (Son Erişim Tarihi; 08.05.2018)

³³⁹ Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, s.22-23.

³⁴⁰ *Tercüman*, 29 Ekim 1957; *Milliyet*, 28 Ekim 1957.

seçmen sandık başına gitmiştir. 1957 seçimlerinde bütün yurtta olduğu gibi Erzurum'da da DP'nin oy oranında bir düşüş yaşanmıştır. Ancak bu düşüşe rağmen Erzurum'dan Demokratlara yine ülke ortalamasının üzerinde bir oy çıkmış, DP oyların yüzde 50,2'sini almıştır. Erzurum'dan çıkan oyların partilere göre dağılımı ise şu şekilde olmuştur:³⁴¹

Tablo. 8. Seçimlerde Partilerin Erzurum'da aldıkları Oy Sayıları.

DP	80.990.
CHP	52.090.
CMP	22.061.
HP	6.124.

DP'nin ülke genelinde ki oy kaybı Erzurum'da da kendini göstermiş ancak özellikle diğer doğu illeri ile kıyaslandığında yine Demokrat Parti'ye en büyük desteği Erzurum vermiştir. Tabi ki tüm bu sonuçların üzerinde Demokratların 1950 yılından beri şehre yaptığı yatırım ve bayındırlık hizmetlerinin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. İktidar partisinin bu yatırımlarına kayıtsız kalmayan Erzurum halkı da DP'nin seçime girdiği üç dönemde de verdiği oylar ve Meclise gönderdiği vekillerle desteğini sürdürmüştür.³⁴² 1950 Seçimleri ile başlayan ve 1954 seçimleri ile zirveye çıkan bu destek 1957 Seçimlerinde de küçük sarsıntılara rağmen devam etmiştir. DP'nin adeta doğudaki kalesi olan Erzurum 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde de Meclise 13 Milletvekili birden göndererek hem iktidara desteğini göstermiş, hem de geçen yıllarda aldığı hizmetlerin devamını ve hatta daha fazlasını beklemeye başlamıştır.

XI. Dönem Demokrat Parti Erzurum Milletvekilleri ve Meclis çalışmaları aşağıda incelenmiştir.

3.1.1. Rıfki Salim BURÇAK

3.1.1.1. Özgeçmişi

IX. ve X. dönemlerde Demokrat Parti Erzurum milletvekilliği yapan Burçak, Demokrat Parti'den XI. Dönemde de Milletvekili seçimlerine katılmış, 81.301 oy ile

³⁴¹ BCA, Fon: 030. 01. Yer: 52.311. No:1. ; Ayrıca Bkz. Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.162.

³⁴² Geçikli, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, s.163.

yeniden Erzurum Milletvekili seçilmiştir.³⁴³ Burçak, 27 Mayıs sürecinde Yassıda Yüksek Adalet Divanınca Anayasayı çiğnediği suçlaması ile 4 yıl 2 ay ağırlatılmış hapis cezasına çarptırılmıştır. Çıkarılan af kanunundan faydalanan Burçak, bu cezasını tamamlamadan yargılanan diğer milletvekilleri gibi özgürlüğüne kavuşmuştur.³⁴⁴

3.1.1.2. Meclis Çalışmaları

Erzurum'un yetiştirdiği ender bilim adamı ve siyasetçilerden olan Rıfkı Salim Burçak, sırası ile IX. Dönem, X. Dönem ve XI. Dönem'de Demokrat Parti listesinden Erzurum milletvekili olarak Meclise girmiştir. Burçak, son dönemi olan XI. Dönem içerisinde Hariciye Encümeni'nde görev almıştır.³⁴⁵ Ancak yapılan incelemede bu dönemde Rıfkı Salim Bey'in genel kurulda herhangi bir Takrir, Kanun Teklifi ya da Konuşmasına rastlanmamıştır.

3.1.2. Mustafa ZEREN

3.1.2.1. Özgeçmişi

Mustafa Zeren, IX. Dönemde Erzurum vekilliği görevinden sonra X. Dönemde seçimlere katılmış ve aynı partiden bu kez Amasya milletvekili olarak meclise girmiştir. Bu dönemden sonra 1957 seçimlerine de katılmış, doğduğu yer olan Erzurum'a yeniden vekil olma şansını bulmuş ve DP listesinden üçüncü kez milletvekili olmayı başarmıştır. XI. Dönem Erzurum Milletvekili Mustafa Bey, bu dönemde Teşkilatı Esasiye, Meclis Hesaplarının Tetkiki ve Milli Müdafaa encümenliklerinde görev aldı. Mustafa Zeren ayrıca bu görevlerinin dışında TBMM Başkanvekilliği görevinde de bulundu.³⁴⁶ 27 Mayıs sürecinden sonra Yassıda Yüksek Adalet Divanında yargılanan Zeren, Anayasayı Çiğneme suçlamasından 5 yıl Ağırlatılmış hapis cezasına çarptırıldı. Ancak çıkarılan aftan yararlanarak Mustafa Bey'de diğer birçok DP Milletvekili gibi özgürlüğüne kavuştu.³⁴⁷

3.1.2.2. Meclis Çalışmaları

Demokrat Parti'nin iktidarda kaldığı üç dönemde de meclise girmeyi başaran Mustafa Bey, sırası ile Erzurum, Amasya ve 1957 seçimlerinin ardından tekrar Erzurum

³⁴³ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.377-380.

³⁴⁴ *Hürriyet*, 15 Ekim 1962.

³⁴⁵ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.377-380.

³⁴⁶ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s. 367.

³⁴⁷ *Hürriyet*, 15 Ekim 1962.

milletvekili seçilmiştir. Mecliste son iki dönemde önemli çalışmalar üstlenen Mustafa Zeren, XI. Dönemde de aynı özveriyi göstermiştir. Bu dönemde yukarıda belirtilen encümenliklerde görev aldı. Ayrıca genel kurulda teklifleri ve konuşmaları da bulunan Mustafa Bey, TBMM Başvekilliği görevini de icra etmiştir.³⁴⁸

3.1.2.2.1. Teklifleri

Erzurum Mebusu Mustafa Zeren uçuş esnasında malûl kalan iki uçucu makiniste maaş tahsisi hakkında kanun teklifi vermiştir. Teklif Millî Müdafaa, Maliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmiştir.³⁴⁹ Havale edilen makamların tutanakları 11 Haziran 1958 tarihinde genel kurula ulaşmış, Kanun teklifi gündeme alınmıştır.³⁵⁰ Genel kurulda 5 Haziran günü görüşülmeye başlanan kanun teklifinin maddeleri tek tek oylamaya sunularak kabul edilmiştir.³⁵¹

Mustafa Zeren'in, bir diğer teklifi ise Memlekete ithal edilecek 5.700 kg ve daha hafif ağırlıkta uçak, planör ve helikopterlerle yedek parçalarının 1 Mart 1984 tarihine kadar gümrük ve sair resimlerden muaf tutulması hakkındadır. Kanun teklifi Gümrük ve İnhisarlar, Maliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmiştir. Lakin daha sonradan havale edilen bu kanun teklifinin görüşüldüğüne dair bir kayda rastlanmamıştır.³⁵²

3.1.2.2.2. Konuşmaları

Sanayi Vekâleti, Petrol Dairesi Reisliği 1960 yılı bütçeleri münasebetiyle toplanan genel kurulda Mustafa Zeren'de söz almıştır. Görüşmelerin 2.30'a kadar sürmesini ancak ertesi gün ki toplantının saat 10.00'da değil 14.00'de toplanmasını istemiştir. Bu konuda genel kurula hemen bir takrir sunmuş ve oylamaya sunulan takrir kabul edilmiştir.³⁵³ Mustafa Zeren, bu konuşmasından başka genel kurulda Noter Kanununun 5928 sayılı Kanunla muaddel 18. maddesinin tefsirine dair mazbata hakkında³⁵⁴ ve Dâhilî Nizamnameye âdem-i riayet hakkında söz alarak kısa malumatlar vermiştir.³⁵⁵

³⁴⁸ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s. 367.

³⁴⁹ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C.I, 3. Birleşim, 18.11.1957, s.19.

³⁵⁰ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C.IV, 9. Birleşim, 11.06.1958, s.409.

³⁵¹ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C.IV, 85. Birleşim, 25.06.1958, s.668-669.

³⁵² *TBMM, TD*, XI. Dönem, C.VIII, 51. Birleşim, 23.03.1959, s.63.

³⁵³ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. XII, 49. Birleşim, 27.02.1960, s.916.

³⁵⁴ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. XI, 34. Birleşim, 08.02.1960, s.589-590.

³⁵⁵ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C.VII, 45. Birleşim, 25.02.1959, s.881.

3.1.3. Sabri ERDUMAN

3.1.3.1. Özgeçmişi

IX. ve X. Dönemlerde Demokrat Parti listesinden seçime giren Sabri Erduman, Erzurum Milletvekili seçilmiştir. 1957 seçimlerine de katılan Sabri Bey, bu seçimlerden aldığı 80.798 oy ile XI. dönemde de yine Demokrat Parti listesinden Erzurum milletvekili olarak Meclise girmeyi başarmıştır. Yassıada mahkemelerince Anayasa'yı ihlal davası ile yargılanan Erduman, 7 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak sonrasında çıkarılan aftan yararlanan Sabri Bey, kısa süre sonra tahliye edilmiştir.³⁵⁶

3.1.3.2. Meclis Çalışmaları

Mecliste bulunduğu yıllar boyunca çeşitli görevlerde bulunan Sabri Erduman, son dönemi olan XI. Dönem'de de Nafia Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni'nde görev yapmıştır. Bu görevinin dışında çeşitli konular da genel kurulda söz alan Erduman, bu konuşmalar ile de yürütülen çalışmalara katkıda bulunmuştur.

3.1.3.2.1. Konuşmaları

Sabri Erduman, Riyaseti Cumhur 1960 yılı Bütçesi münasebetiyle genel kurulda söz almıştır. Reiscumhur Celal Bayar'ın bütçesi görüşülürken muhalefetin yersiz olduğunu dile getirmiştir. Öyle ki *“Milleti için gecesini gündüzüne katarak çalışan bir Reiscumhur için farklı milletleri örnek vererek eleştirmek çok yersiz bir davranıştır.”* Şeklinde konuşan Sabri Bey, Reiscumhur için iyi dileklerini ileterek konuşmasını bitirmiştir.³⁵⁷ Sabri Bey, Maarif Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1960 yılı bütçeleri münasebetiyle de genel kurulda söz almıştır. Konuşmalarında görüşülen bütçelerin dışında birkaç konuya da değinen Sabri Erduman'ın bu kısa konuşmasını özetlemeden burada tam metnini sunmamız daha da isabetli olacaktır. Konuşmanın tam metni şu şekildedir.

“Çok muhterem arkadaşlar, ilköğretmen okullarının umumi masrafları üzerinde konuşurken hakikaten Türkiye'nin her semtine serpilmiş olan öğretmen okullarının faaliyeti ve memlekete yetiştirdiği çocuklarla iftihar ediyoruz. İlkokullarımızın mevzuatı ele alınırken bir arkadaşımı temas etti, talebe alma sistemi hakikaten isabetsiz oluyor.

³⁵⁶ *Hürriyet*, 15 Ekim 1962.

³⁵⁷ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C XII, 45. Birleşim, 23.02.1960, s.308.

Köy çocukları beş sınıflı köy okullarından mezun olan köy çocuklarını meselâ Trabzon'dan, Kastamonu'dan gelen çocuklarla imtihana sokuyoruz. Fakat köy çocukları şehirli çocuklarıyla beraber girdikleri imtihanda muvaffak olamıyorlar ve bu suretle onların mağduriyetine sebep oluyoruz. Bunun için Maarif Vekilinin bu işi ele alarak köy çocuklarını kasabada imtihana sokmasını ve bu suretle köy çocuklarının da bu haklardan istifade etmesini temin etsinler. Kars'ta, Iğdır'da, Kastamonu'da, Elâzığ'da Diyarbakır'da öğretmen okulları var, buradan yetişen muallimler ortaokullara geçemiyorlar, bunun için İstanbul, İzmir ve Ankara'ya Eğitim enstitülerine gitmeleri de çok zor oluyor. Bu sebeple ilim ve irfan merkezi olan Erzurum'da da bir eğitim enstitüsünün açılmasını hakikaten yerinde buluyoruz. Bunu da vekilimden bilhassa rica ediyorum. Bundan başka, bir de ilim irfan yuvası, ordu merkezi bulunan Erzurum'da büyük bir mektep vazifesi gören Devlet Konservatuvarı yoktur. Bütün imkânlar burada mevcuttur. Bunu da Vekilimiz nazarı itibara alarak bir Devlet Konservatuvarı'nın Erzurum'da açılmasını temin buyurmaları çok yerinde olacaktır. Bunu bilhassa rica eder ve hepinizi saygı ile selâmlarım.”³⁵⁸ Görüldüğü üzere Sabri Bey, özellikle Köy okulları ve Şehir merkezlerinde bulunan okulların aralarında ki eğitim ve fırsat eşitsizliğine değinmiştir. Öyle ki günümüz de dahi bu konudan muzdarip olan köy okulları bulunmakta, maalesef ki Köy-Kent arasında eğitim bakımından ciddi seviye farkları bulunmaktadır.

Sabri Erduman'ın genel kurulda ki bir diğer konuşması ise Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü 1960 yılı Bütçesi münasebetiyledir. Sabri Bey burada ise sözlerine ülkede var olan 3 radyo istasyonuna yenilerini ekleyen hükümeti tebrik ederek başlamıştır. Çünkü radyolar özellikle köylü kırsal kesimdeki insanlarımızı tenvir³⁵⁹ eden ve irşat faaliyetinde bulunan en önemli araçtır. Radyo aracılığı ile yapılan faydalı programlara değinen Sabri Bey, sözlerini nihayete erdirirken şunları kaydetmiştir.

“Bizim davamız bilhassa köylümüzün ilim, irfan, teknik ve zirai gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Köylü saati cıfçıye faydalı olmaktadır. Bilhassa sağlık, ilim ve irfan davasında yapılan yayınlar da verilen nasihatlerde herkese bilhassa

³⁵⁸ **TBMM, TD**, XI. Dönem, C. XII, 48. Birleşim, 26.02.1960, s.627.

³⁵⁹ **Tenvir**: Işıklandırma, aydınlatma. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006, s.1081.

*çocuklarımıza çok faydalıdır. Bu hususta hakikaten Basın-Yayın Vekâleti çok sistemli çalışıyor. Kendilerini tebrik ederim.”*³⁶⁰

3.1.4. Fethullah TAŞKESENLIOĞLU

3.2.4.1. Özgeçmişi

Fethullah Taşkesenlioğlu, 1920 yılında Erzurum’da doğdu. Babası Mehmet Sırrı Bey, annesi Gülsan Hanım’dır. Evli ve 3 çocuk babasıdır. Hususi Medrese tahsili yapan Fethullah Bey, az derece de Arapça biliyordu.³⁶¹ Sivil hayatında çiftçilik ve ticaretle uğraşmış, 1950 yılından sonra Erzurum Meclisi Umumi ve Daimi Encümen azalıkları yaptı. Ayrıca Demokrat Erzurum Gazetesi’nin de imtiyaz sahibi olan Taşkesenlioğlu, 1957 yılında yapılan seçimlere katıldı. Girdiği bu seçimden 80.942 oy alarak Demokrat Parti Erzurum Milletvekili Seçildi. Dönem içinde meclis çalışmalarına üstlendiği görevler ile katkı sağlayan Fethullah Taşkesenlioğlu, Nafia Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni’nde çalıştı. XIV. dönemde de milletvekilliği süren Taşkesenlioğlu, 22 Nisan 1979 tarihinde vefat etti.³⁶²

3.1.4.2. Meclis Çalışmaları

Fethullah Taşkesenlioğlu, ilk kez XI. Dönem Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili olarak meclise girmiştir. Fethullah Bey, bu dönemde Nafia Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni’nde görev almıştır.³⁶³ Ancak yapılan araştırmada Meclis tutanaklarında herhangi bir karar, kanun teklifi yada konuşmasına rastlanmamıştır. Buda gösteriyor ki Taşkesenlioğlu, bu dönemde görev aldığı komisyonların dışında çok fazla aktif olmayı başaramamıştır.

3.1.5. Şevki ERKER

3.2.5.1. Özgeçmişi

İlk kez X.Dönem’de Erzurum Milletvekili olan Şevki Erker, 1957 seçimlerinde de aday olmuş ve aldığı 80.983 oyla yeniden Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır. Dönem içerisinde Bütçe Encümeni ve İmar ve İskân Encümeni’nde görev almıştır. Şevki Bey, sonrasında Yassıda Yüksek Adalet

³⁶⁰ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. XII, 50. Birleşim, 28.02.1960, s.1011.

³⁶¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.713

³⁶² Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.368.

³⁶³ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.368.

Divanı'nca, Anayasa'yı çiğneme suçlamasından yargılanmış ve bu yargılama neticesinde beraatine karar verilmiştir.³⁶⁴ Şevki Erker, 6 Ağustos 1995 yılında vefat etmiştir.³⁶⁵

3.1.5.2. Meclis Çalışmaları

Mecliste bulunduğu XI. Dönemde meclis çalışmalarında aktif bir rol oynayan Şevki Bey bu dönemde Bütçe Encümeni ve İmar ve İskân Encümeni'nde görev almıştır. Bu görevinin dışında genel kurulda çeşitli zaman ve konularda konuşmaları bulunmaktadır.

3.1.5.2.1. Konuşmaları

Nafia Vekâleti, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü, Karayolları Umum Müdürlüğü 1958 yılı bütçeleri münasebetiyle Bütçe Encümeni adına Erzurum Milletvekili Şevki Erker söz almıştır. Şevki Bey sözlerine başlarken özellikle yöneltile eleştirilere cevap niteliğinde bir konuşma yapmıştır. Nafia'nın hiçbir işinde plansızlık olmadığını dile getirmiş, bu konuda yapılan eleştirilerin sadece efkârı (Kamuoyunun kafasını) bulandırmak için yapıldığını söylemiştir.³⁶⁶ Konuşmasının devamında Seyhan Barajının yapılışını örnek vermiştir. Öyle ki bu baraj yapılırken her şey en ince ayrıntısına kadar hesaplanarak işe girildiğini ve yabancı mühendislerle rekabet ortamı temin edilerek daha ucuza yaptırıldığını söylemiştir. Bu iş yapılırken acaba 1-2 milyon daha nasıl kar edileceği konusunda bile kılı kırk yarararak hesaplar yapıldığını, yapılan eleştirilerin haksız siyaset olduğunu dile getirmiştir.³⁶⁷

Nafia Vekâleti, Devlet Su İşleri, Karayolları Umum Müdürlüğü 1959 yılı bütçeleri münasebetiyle Şevki Erker söz alarak bir konuşma yapmıştır. Şevki Bey sözlerine “*Nafia Vekâletinin teşkilâtına, vekilinden en alt kademesindeki teknik personele, bugüne kadar memleketin ve vatanın çehresini değiştiren en büyük hizmeti, en muvaffak vazifeyi yapmış oldukları için candan ve gönülden teşekkür ederim.*” şeklinde başlamıştır.³⁶⁸ Ardından özellikle Gümüşhane Milletvekili bulunan Nihat

³⁶⁴ *Hürriyet*, 15 Ekim 1962.

³⁶⁵ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.375.

³⁶⁶ *TBMM, TD*, X. Dönem, C.II, 47. Birleşim, 26.02.1958, s.819-821.

³⁶⁷ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C.II, 47. Birleşim, 26.02.1958, s.819-821.

³⁶⁸ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C.VII, 45. Birleşim, 25.02.1959, s.858-859.

Sarginalp'in “*Muvaffak olmamıştır, rantabl³⁶⁹ iş yapmamaktadır, pahalıya iş yapmaktadır*” şeklindeki eleştirilerine cevaplar vererek konuşmasını sürdürmüştür. Elbette ki iyinin daha iyisini yapmak, mükemmelin daha mükemmelini yapmayı kendilerinin de arzu ettiğini, lakin bunların zamanla olacağını söylemiştir. Konuşmasının sonunda özetle Sarginalp'in eleştirilerini basit mantık oyunları olarak nitelemiş ve bunlara daha fazla vakit ayıramayacağını dile getirerek konuşmasını bitirmiştir.³⁷⁰

Şevki Erker, bu dönem itibarı ile Erzurum Milletvekilleri arasında genel kurulda en aktif vekildir. Özellikle Bütçe Encümeni ve imar ve İskân Encümenliklerinde görev alması Şevki Bey'in Mecliste daha faal olmasında önemli rol oynamıştır. Verdiğimiz konuşmalarının dışında mecliste birkaç konuşması daha mevcuttur. Ancak bu konuşmalar bazı bütçelerin ya da kanun tasarılarının görüşüldüğü sırada verilmiş kısa beyanatlar şeklinde olduğundan burada sunulmamıştır.³⁷¹

3.1.6. Abdülkadir ERYURT

3.1.6.1. Özgeçmişi

X. Dönem Erzurum Milletvekili olarak Mecliste bulunan Abdülkadir Eryurt, 1957 seçimlerine de katıldı ve yapılan seçimde 81.374 oy alarak yeniden Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmeye hak kazandı. Dönem içerisinde Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni'nde görev aldı. Anayasayı Çiğneme suçlaması ile Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca yargılandı. Bu yargılamadan sonra beraatına karar verildi.³⁷²

Abdülkadir Bey, 14 Temmuz 1991 yılında vefat etti ve cenazesi Pasinler İlçesi'nde aile kabristanında toprağa verildi.³⁷³

3.1.6.2. Meclis Çalışmaları

X. Dönem'den sonra XI. Dönemde de Meclise girmeyi başaran Abdülkadir Eryurt, Meclis çalışmalarına X. Dönemdeki azmi ile devam etmiş ve bu dönemde de

³⁶⁹ Rantabl; Gelir getiren, kâr sağlayan, verimli, getirimli. Bkz. <http://www.sozce.com>. (Son Erişim 15.11.2018)

³⁷⁰ **TBMM, TD**, XI. Dönem, C.VII, 45. Birleşim, 25.02.1959, s.858-859.

³⁷¹ Detaylı bilgi için **Bkz.** TBMM Tutanak Dergisi IX. Dönem Tutanakları; <https://www.tbmm.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi 11.06.2019)

³⁷² **Hürrol**, 15 Ekim 1962.

³⁷³ Arslan, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)**, s.374.

yürütülen çalışmalara önemli katkı sağlamıştır. Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni'nde görev almış, ayrıca verdiği teklifler ve yaptığı konuşmalar ile de meclis çalışmalarına azami derecede katkı sağlamıştır.

3.1.6.2.1. Teklifleri

Erzurum Mebusu Abdülkadir Eryurt genel kurula mebuslukla birleşmesi caiz olmayan işler hakkında kanun teklifi sunmuştur. Bu kanun teklifi Teşkilâtı Esasiye Encümenine havale edilmiştir.³⁷⁴ Havale edilen teklifin tutanakları Teşkilatı Esasiye Encümeni'nden 20 Mayıs 1959 tarihinde genel kurula sunulmuştur.³⁷⁵ Ancak sunulduğu gün ki kayıtlarda gündeme alındığı yazılmasına rağmen bu kanun teklifinin sonraki süreçte görüşüldüğüne dair bir kayda rastlanmamıştır.

Erzurum Mebusu Abdülkadir Eryurt'un bir diğer kanun teklifi ise Gayrimenkul kiralari hakkındaki 6570 sayılı Kanuna bir madde eklenmesine dairdir. Bu kanun teklifi Dâhiliye ve Adliye encümenlerine havale edilmiştir.³⁷⁶ Havale edilen bu kanun teklifi 20 Kasım 1959 tarihinde gündeme gelmiştir. Genel kurulda teklifin yeniden müzakere edilmesi için Ticaret, Dâhiliye, Adliye ve Bütçe encümenlerinden beşer azadan oluşacak muvakkat encümenin kurulması konusunda bir oylama yapılmıştır. Yapılan oylamada muvakkat bir encümenin kurulması oy birliği ile kabul edilmiştir.³⁷⁷ Encümen kurulmuş, lakin sunulan teklifin sonucunun ne olduğuna dair sonraki kayıtlarda herhangi bir ibareye rastlanmamıştır.

3.1.6.2.2. Konuşmaları

Abdülkadir Eryurt, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa³⁷⁸ bir madde ilâvesine dair kanun teklifi münasebetiyle genel kurulda kısa bir söz almıştır. Bu konuşmasında kanunun fıkralarında bir tutarsızlık olduğunu, birinci fıkrada bir maaş ikramiye derken, ikinci fıkrada ise bunun iki maaşa çıkarıldığını dile getirmiştir. Bu konunun nasıl telif edildiğini sorarak konuşmasını bitirmiştir.³⁷⁹ Bu soruyu Maliye Encümeni Reisi Kenan Yılmaz açıklamıştır. Yılmaz; *“Şayet emeklinin almakta olduğu maaşın miktarı, cüzî olması hasebiyle en az maaş alan memurun aldığı maaşın*

³⁷⁴ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. VII, 40. Birleşim, 20.02.1959, s.276.

³⁷⁵ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. IX, 70. Birleşim, 20.05.1959, s.201.

³⁷⁶ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. VII, 36. Birleşim, 11.02.1959, s.109.

³⁷⁷ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. X, 4. Birleşim, 20.11.1959, s.110-111.

³⁷⁸ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. VI, 13. Birleşim, 10.12.1958, s.128.

³⁷⁹ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. VI, 13. Birleşim, 10.12.1958, s.128.

*miktarının iki mislinden aşağı düşer ise bunu önlemek maksadıyla, emekli iken vefat eden kimsenin ailesine verilecek paranın miktarı da en az maaş alan memura verilen iki maaş miktarından aşağı olamaz hükmünü koymayı yerinde bulduk. Emekli maaşı, en az maaş alan memurun maaşından fazla ise bu kaydın tatbiki mevzuu bahis olamaz.”*³⁸⁰ Şeklinde ki izahattan sonra kanun maddeleri görüşülmeye devam etmiştir.

Abdülkadir Bey’in bir diğer konuşması Yozgat Milletvekilleri olan Numan Kurban ve Mahmut Ataman’ın Devlet Şûrasına reis ve âza olacaklar meyanında en az iki devre mebusluk yapmış ve durumu ikinci fıkraya uyanların da ithal edilmesi konusunu içeren takrirleri üzerinedir. Eryurt, bu konuda genel kurulda söz almış ve hiçbir devlet kurumunda çalışmamış, işleyişten dahi haberi olmayan birinin vekil olabileceğini, ancak iki devre vekillik yaptı diye bu konuda hiçbir bilgi ve birikimi olmayan kişilerin en üst devlet kademelerinde görev almasının yanlış olduğunu ve bu takririn reddedilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁸¹ Ancak takririn bir fırcasında “*İlim, ihtisas ve tecrübeleriyle temayüz etmiş zevat arasından...*” ibaresi olması takririn yanlış anlaşıldığı iddiaları doğurmuştur. Bunun üzerine genel kurulda uzun tartışmalar neticesinde takririn de maddelerinde bir kısım değişiklikler yapılmak sureti ile oylamaya sunulmuştur. Oylama yapılan bu takrir genel kurulda çoğunluğun oyunu alarak kabul edilmiştir.³⁸²

3.1.7. Mehmet EYÜBOĞLU

3.1.7.1. Özgeçmişi

Mehmet Eyüboğlu, 1927 yılında Aşkale’de dünyaya geldi. Babası Reşit Bey, annesi Naciye Hanım’dır. Evli ve iki çocuk babasıdır. İlk, orta ve lise öğrenimini tamamladıktan sonra 1951 senesinde İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulundan mezun oldu. Askerlik vazifesini yedek subay olarak yapan Mehmet Bey, az derecede Fransızca biliyordu. Erzurum et kombinasında muhasebe memurluğu ve Erzurum Şeker Fabrikasında Levazım muhasebesi şefliği görevlerinde bulundu.³⁸³ Mehmet Eyüboğlu, Erzurum Ticaret Lisesi’nde mesleki dersler öğretmenliği görevini icra ederken 1957 seçimlerine katıldı. Girdiği seçimden 80.560 oy alarak büyük bir başarıya imza attı ve

³⁸⁰ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. VI, 13. Birleşim, 10.12.1958, s.128.

³⁸¹ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. IX, 80. Birleşim, 12.06.1959, s.756.

³⁸² *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. IX, 80. Birleşim, 12.06.1959, s.765.

³⁸³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.712.

Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili seçildi. Dönem içerisinde Arzuhal Encümeni ve Divan Muhasebat Encümeni'nde görev aldı.³⁸⁴ Anayasayı ihlal suçlaması ile Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca yargılanan Eyüboğlu'da diğer Milletvekilleri gibi çıkan aftan yararlandı ve beraat etti.³⁸⁵ Mehmet Eyüboğlu 1979 yılında vefat etti.

3.1.7.2. Meclis Çalışmaları

Mehmet Eyüboğlu girdiği 1957 Seçimlerinde DP Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmiştir. Bu dönemde Arzuhal Encümeni ve Divan Muhasebat Encümeni'nde görev almıştır. Ancak Meclis dışında etkin bir siyasi hayata sahip olan Mehmet Bey, Mecliste çok fazla aktif olamamıştır. Görev aldığı encümenliklerde üzerine düşen görevi sorunsuz bir şekilde yürütmesine rağmen yapılan incelemede bu dönemde herhangi bir kanun teklifi, tahrir ya da konuşmasına rastlanmamıştır.

3.1.8. Abdülmelik FIRAT

3.1.8.1. Özgeçmişi

1927 senesinde Erzurum Hınıs'ta doğdu. Melik Fırat'ın Tercüme-i Hal örneğinde ki doğum tarihi 1927 olarak kaydedilmiştir. Ancak gerçekte 1934 yılında dünyaya gelmiştir. Aradaki fark ise 1957 yılında gerçekleşen seçimlere girebilmek adına yaşını 7 yıl büyütmesinden kaynaklanmaktadır. Melik Bey'in babası Şehabettin Bey, annesi Ayşe Hanım'dır. 1952 yılında amcası olan Şeyh Ali Rıza Efendi'nin kızı Zebide Hanımla evlendi. Bu evlilikten 1 kız 3 erkek olmak üzere 4 çocukları dünyaya geldi.³⁸⁶

İlkokulu Kırklareli'nin Vize İlçesine bağlı Sergen köyünde okudu. Bu köyde ortaokul olmadığından eğitimi yarıda kaldı. Daha sonra Hınıs'ta dışarıdan ortaokul sınavlarına girerek diploma aldı. 18 yaşında iken Erzurum Lisesine kayıt oldu. Lakin kaydolduğu bu lisede kendi ifadesi ile verilen dersleri çok basit bulduğu için liseye devam etmedi. Lise diplomasını da daha sonradan Ankara'da Kurtuluş Lisesi'nde dışarıdan bitirme sınavlarını vererek aldı. 1957 seçimlerinde aldığı 81.030 oyla Demokrat Parti Erzurum milletvekili seçildi. Bu dönem içinde Nafia Encümeni üyeliği görevinde bulundu.³⁸⁷

³⁸⁴ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.383.

³⁸⁵ *Hürriyet*, 15 Ekim 1962.

³⁸⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.712.

³⁸⁷ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.384-385.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından Yassıada'da idamla yargılandı, lakin dörde karşın beş oyla 5 yıl hapsine hükmedildi. Kayseri Cezaevinde bir buçuk yıl kaldı. Çıkarılan kısmı aftan faydalanarak beraat etti.³⁸⁸ Cezaevinden çıktıktan sonra askere gitmek zorundaydı. Birkaç senelik tecilin ardından askerliğinin 6 ayını Manisa'da Er Eğitim Tugay'ında, 6 ayını da memleketi Hınıs'ta askerlik şubesinde yaptı.³⁸⁹

Melik Fırat, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra kısa bir süre Ereğli Demir Çelik Fabrikası Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. 1991 yılında XIX. Dönemde Doğru Yol Partisi'nden Erzurum milletvekili seçildi. Ancak bir süre sonra partisinden istifa etti. 2002 yılında Hak ve Özgürlükler Partisi'ni (HAK-PAR) kurdu. 2002 milletvekili seçimlerinde Diyarbakır'dan bağımsız aday oldu, ancak seçilemedi. Fırat, Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, Kürtçe, Zazaca bilmektedir. 29 Eylül 2009 tarihinde Ankara'da vefat eden Melik Fırat, Erzurum'un Hınıs İlçesi Kolhisar Köyünde defnedildi.³⁹⁰

3.1.8.2. Meclis Çalışmaları

XI. Dönem Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak seçilen Melik Fırat bu dönemde meclis çalışmalarında çok fazla aktif olamamıştır. Dönem içerisinde Nafia Encümeni üyeliği görevinde bulunmuştur.³⁹¹ Yapılan incelemede Melik Fırat'ın bu dönemde tahrir, kanun teklifi ya da konuşmasına rastlanmamıştır.

3.1.9. Sait KANTAREL

3.1.9.1. Özgeçmişi

14 Mayıs 1912 tarihinde Erzurum'un Mehdi Efendi Mahallesi'nde dünyaya geldi. Babası Fehim Efendi, annesi Kamile Hanım'dır. Sait Bey'in adı nüfus kayıtlarında Mehmet³⁹² Sait olarak geçmiş, ancak Meclis kayıtlarında Sait Kantarel olarak verilmiştir. 3 Şubat 1946 tarihinde Kamil-Saide çiftinin kızları olan Muammer Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Sabri Oğuz ve Deniz isimlerinde 2 çocukları dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum'da tamamlayan Sait Bey, İstanbul Üniversitesi

³⁸⁸ Hüryol, 15 Ekim 1962.

³⁸⁹ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.384-385.

³⁹⁰ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.384-385.

³⁹¹ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.384-385.

³⁹² Meclis kayıtlarında "Sait KANTAREL", nüfus kaydında "Mehmet Sait Kantarel (Kantaroğlu)" olarak geçmektedir. Bkz. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*,s.625.

Orman Fakültesine girdi. 1935 yılında Orman Yüksek Mühendisi diploması aldı.³⁹³ 4 Kasım 1935 tarihinde Yedek Subay Okuluna girerek 30 Nisan 1936 tarihinde asteğmen rütbesi ile mezun oldu. Kıta hizmetini tamamlayıp 30 Ekim 1936 tarihinde terhis oldu. 23 Kasım 1936 tarihinde Sarıkamış orman mühendis adayı olarak atandı. 27 Temmuz 1937 tarihinde asaleti onaylanarak bu görevde 9 Nisan 1938 tarihine kadar çalıştı.³⁹⁴

16 Nisan 1938 tarihinde Oltu, 14 Nisan 1943 tarihinde İnegöl orman mühendisliklerinde bulunduktan sonra 12 Nisan 1945 tarihinde Orman Genel Müdürlüğü Üçüncü Sınıf Müfettişliğine terfi etti. 31 Ocak 1946 tarihinde Araç İşletmesi Baş Mühendisliğine geçti. Bu vazifesinden 14 Mayıs 1947 tarihinde istifa eden Sait Bey, serbest müteahhitliğe başladı. Bu tarihte siyaset ile ilgilenmeye başlayan Sait Kantarel, 1948 tarihinde Demokrat Parti Kastamonu İl Başkanlığına seçildi.³⁹⁵

IX. Dönem seçimlerine katıldı ve yapılan seçimde 71.608 oy alarak Demokrat Parti Kastamonu Milletvekili olarak meclise girmeye hak kazandı. IX. Dönem sonunda yasama etkinliğine ara veren Sait Kantarel, 25 Aralık 1954 tarihinde T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi İdare Meclisi Üyeliğine atandı.³⁹⁶ Bu vazifesinden 16 Eylül 1957 tarihinde istifa eden Sait Bey, XI. Dönem seçimlerine katıldı. Aldığı 80.653 oy ile Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili olarak Meclise girdi. Dönem içerisinde Ziraat Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni'nde görev aldı.³⁹⁷ Yassıada Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğneme suçlaması ile yargılanan Sait Kantarel, 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasına çarptırıldı.³⁹⁸ Çıkarılan kısmi siyasi aftan faydalanan Sait Bey'de diğer Milletvekili arkadaşları gibi beraat etti.³⁹⁹

1 Mayıs 1963 tarihinden 10 Haziran 1967 tarihine kadar Ankara Mühendis Odasına kayıtlı olarak kaldı. 10 Ağustos 1968'de odanın teknik hizmetlerine verildi. 31 Ocak 1969 tarihinde Orman genel Müdürlüğü teknik Müşavirliğine getirildi. Merkez teşkilatında değişik görevlerde bulundu. 26 Eylül 1973 tarihinde kendi isteği ile 12-956-78 sicil numarası ile emekliye ayrıldı. Parlamento dışında resmi görevi olmadığı

³⁹³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, s.712.

³⁹⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s.625-626.

³⁹⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s.625-626.

³⁹⁶ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s.625-626.

³⁹⁷ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.372.

³⁹⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem Biyografiler(1950-1954)*, s.625-626.

³⁹⁹ *Hürriyet*, 15 Ekim 1962.

sürelerde müteahhitlik yaptı. 18 Mart 1985 tarihinde vefat eden Sait Kantarel, İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verildi.⁴⁰⁰

3.1.9.2. Meclis Çalışmaları

Demokrat Parti listesinden XI. Dönem Erzurum Milletvekili seçilen Sait Kantarel bu dönemde çok fazla faal değildir. Dönem içerisinde Ziraat Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni'nde çalışmıştır.⁴⁰¹ Lakin Sait Bey'in genel kurulda yaptığı kayda geçen hiçbir takrir, kanun teklifi ya da konuşması bulunamamıştır.

3.1.10. Hasan NUMANOĞLU

3.1.10.1. Özgeçmişi

Hasan Numanoglu X. Dönem Erzurum Milletvekili olarak Mecliste bulunmuştur. 1957 seçimlerine de katılan Numanoglu, 81.110 oy ile yeniden DP Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmeyi başarmıştır. Bu dönem içerisinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Encümeni ve Sanayi Encümeni'nde görev aldı.⁴⁰² Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nda yargılanan Hasan Bey'e Anayasayı çiğneme suçlaması ile 4 yıl 2 ay ağır hapis cezası verilmiş, ancak çıkarılan kısmi siyasi aftan faydalanarak verilen bu hapis cezasını çekmeden beraat etmiştir.⁴⁰³ Hasan Fehmi Numanoglu Parlamento sonrasında Kasım 1966'da SSK Erzurum Hastanesi dâhiliye uzmanlığı görevinde bulunmuş, bu görevinde iken 24 Mart 1967 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi Erzurum Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.⁴⁰⁴

3.1.10.2. Meclis Çalışmaları

Hasan Numanoglu X. ve XI. Dönemlerde Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmeyi başarmıştır. Mecliste bulunduğu son dönem olan XI. Dönem'de Sıhhat ve İctimai Muavenet Encümeni ve Sanayi Encümeni'nde görevler almıştır. Ancak Hasan Bey Mecliste bulunduğu her iki dönemde de çok fazla aktif olamamıştır. Zaten herhangi bir takrir, kanun teklifi ya da konuşmasının tutanaklarda görülmemesi de bunu kanıtlar niteliktedir.

⁴⁰⁰ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.372.

⁴⁰¹ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.372.

⁴⁰² Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.373.

⁴⁰³ Hüryol, 15 Ekim 1962.

⁴⁰⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Milletvekillerinin Özgeçmişleri (1954-1957)*,s.307-308.

3.1.11. Münip ÖZER

3.1.11.1. Özgeçmişi

Münip Özer, 1919 yılında Erzurum Hasankale’de dünyaya geldi. Babası Celal Bey, annesi Şadiye Hanımdır. Evli ve bir çocuk babası olan Münip Bey, az derecede Fransızca biliyordu. Erzurum Öğretmen okulunu bitirdi ve çok sevdiği öğretmenlik mesleğini Çoruh ve Pulur gibi yerlerde icra etti.⁴⁰⁵ Öğretmenlik mesleğinin dışında farklı görevlerde de bulunan Münip Bey, Zirai Donatım Kurumu Erzurum Şube Müdürlüğü, Erzurum Genel Meclis Daimi Üyeliği ve Demokrat Parti İstişare Kurulu üyeliği yaptı.⁴⁰⁶

Daha sonradan 1957 seçimlerine katılan Münip Özer, aldığı 80.958 oy ile Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmeyi başardı. Bu dönem içerisinde Divanı Muhasebat Encümeni, İmar ve İskân Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümenlerinde görev aldı. Parlamento sonrasında aktif çalışma hayatını sürdüren Münip Bey, Zirai Donatım Kurumu Neşriyat Tanıtma ve İstatistik Müdür yardımcılığı yaptı. Sonrasında Dosya ve Arşiv Müdürlüğü, Adapazarı Bölge Müdürlüğü ve Başbakanlık Müşavirliği yaptı. 1981 yılında emekliye ayrılan Münip Özer, 2 Kasım 1977 tarihinde vefat etti.⁴⁰⁷

3.1.11.2. Meclis Çalışmaları

1957 seçimlerine giren Münip Özer, XI. Dönem Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmiştir. Bu dönemde Divanı Muhasebat Encümeni, İmar ve İskân Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümenlerinde çeşitli görevler almıştır. Meclis çalışmalarında da etkin olan Münip Bey’in dönem içerisinde genel kurulda farklı konularda çeşitli konuşmaları mevcuttur.

3.1.11.2.1. Konuşmaları

Ankara Üniversitesi 1959 yılı Bütçesi münasebetiyle genel kurulda Münip Özer’de bir konuşma yapmıştır.⁴⁰⁸ Özer’in değindiği konu özellikle Fahri Tıp Fakültesi asistanlarının asli kadroya geçirilmesi talebi üzerine olmuştur. Münip Bey, bu fahri asistanların görevlerini çok müşkül şartlar altında yaptıklarını dile getirerek

⁴⁰⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-2010)*, s.713.

⁴⁰⁶ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.369-370.

⁴⁰⁷ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.369-370.

⁴⁰⁸ *TBMM, TD*, XI. Dönem, C. VII, 45. Birleşim, 25.02.1959, s.837.

konusmasına başlamıştır. Bu kişilerin zaten 17-18 yıllık bir tahsil hayatı olduğunu bundan sonra ise 3-4 sene fahri olarak hizmet etmiş olduklarını dile getirmiştir. Bu kişilerin asli kadroya geçirilmesi konusundaki kanunu sonuna kadar desteklediğini de sözlerine ekleyen Özer, gerekenin yapılmasını yüksek meclisten istirham ederek sözlerini bitirmiştir.⁴⁰⁹ Daha sonrasında asistanların kadroya alınmasına dair gerekli üniversitenin bütçe layihasına bağlı Tıp Fakültesi cetvelinde değişikliğe gidilmiştir. Bunu teklif eden yazının altında Münip Özer'in de imzası bulunmaktadır. Nihayetinde bu konudaki gerekli değişiklikler ve Ankara Üniversitesi'nin yıllık bütçesine dair kararlar genel kurulda sırasıyla oylanarak kabul edilmiştir.⁴¹⁰

Münip Özer, Diyanet İşleri Reisliği 1960 yılı Bütçesi münasebetiyle de genel kurulda söz alarak bir konuşma yapmıştır.⁴¹¹ Diyanet İşleri bütçesinin istismara açık bir konu olduğunu söyleyerek sözlerine başlamıştır. Özellikle Demokrat Parti'nin dini siyasete alet ettiği iddialarına cevap veren Münip Bey, *“Din meselesinde vatandaşa geniş imkânlar sağlamak, ibadet ve mabetlerine değer verilmesi, din telâkkilerine karşı hürmet gösterilmesini arzu eden bu zevatin bu memlekette seneler ve senelerce lâiyklik anlayışı içindeki tatbikatlarını bu millet gayet iyi bilmektedir.”* şeklinde konuşmasını sürdürmüştür.⁴¹² Tek parti iktidarı dönemi din anlayışını eleştiren ve CHP'ye ağır eleştirilerde bulunan Münip Özer, *“Dini gericilikten değil, dinin tâ kendisinden kaçınan insanlarsınız”* diyerek konuşmasını iyice sertleştirmiştir. Bu sert konuşmalar sırasında zaman zaman genel kurulda ki hava da iyice sertleşmiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı araya girmiş ve Münip Bey'den sözlerini tamamlamasını istemiştir. Bu uyarıdan sonra sözlerini toparlayan Münip Özer, son olarak şunları kaydetmiştir.

*“Muhterem arkadaşlar, daima milletin büyük bir çoğunluğu büyük bir vukufla kendisine su, ekmek ve gıda gibi bir ihtiyaç olarak telâkki eden vatandaşın en halis, en vicdani hislerine kargı bühtanda bulunan insanlar bilsinler ki, seneler senesi yapmış oldukları en ağır ve en büyük baskılara rağmen dini kanaatlerini vatandaşın kalbinden, silkip atmaya muvaffak olamamışlardır ve olamayacaklardır.”*⁴¹³ Bu konuşmasından sonra bazı Milletvekillerinin alkışları arasında kürsüyü terk eden Nünip Özer, özellikle

⁴⁰⁹ TBMM, TD, XI. Dönem, C. VII, 45. Birleşim, 25.02.1959, s.837.

⁴¹⁰ TBMM, TD, XI. Dönem, C. VII, 45. Birleşim, 25.02.1959, s.837-840.

⁴¹¹ TBMM, TD, XI. Dönem, C. XII, 46. Birleşim, 24.02.1960, s.360-361.

⁴¹² TBMM, TD, XI. Dönem, C. XII, 46. Birleşim, 24.02.1960, s.360-361.

⁴¹³ TBMM, TD, XI. Dönem, C. XII, 46. Birleşim, 24.02.1960, s.360-361.

CHP dönemi din anlayışına değinmiştir. Öyle ki yapılan inkılap hareketlerinin tümünü tek başına sırtlayan parti CHP olduğundan yeni kurulan laik cumhuriyetin devamı için zaman zaman sert önlemler almıştır. Alınan bu önlemler halkın dini duyguları ile çatışınca özellikle muhafazakar kesimin bu partiye nefrete varan duygular beslemesine sebep olmuştur.

3.1.12. Rıza TOPÇUOĞLU

3.1.12.1. Özgeçmişi

IX. ve X. Dönemlerde Demokrat Parti Erzurum milletvekilliği yapan Rıza Topçuoğlu, 1957 yılında yapılan XI. Dönem Milletvekili seçimlerine de katılmıştır. Girdiği seçimlerden 80.805 oy alan Rıza Bey, Demokrat Parti listesinden yeniden Erzurum Milletvekili seçilmiştir. Dönem içerisinde Ticaret Encümeni, İmar ve İskân Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümenlerinde görev yapmıştır.⁴¹⁴

27 Mayıs Sürecinde Yassıada Yüksek Adalet Divanınca yargılanmış Anayasayı çiğnediği suçlaması ile 4 yıl 2 ay ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırılmıştır. Topçuoğlu, cezasını çekmek üzere Kayseri Cezaevine götürülmüş, ancak bir süre sonra kendi isteği ile Pasinler Cezaevine sevk edilmiştir. Burada tutuklu iken çıkarılan kısmi siyasi aftan faydalanmış, beraat kararı bizzat Hasankale Savcısı Mensur Pirimoğlu ve Jandarma Komutanı tarafından kendisine bildirilmiştir.⁴¹⁵ 10.941.024 sicil numarası ile emekli olan Topçuoğlu, 22 Ocak 1993 tarihinde vefat etmiş ve Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir.⁴¹⁶

3.1.12.2. Meclis Çalışmaları

Rıza Topçuoğlu, 1950, 1954, 1957 olmak üzere üç dönemde de Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmeyi başarmıştır. Mecliste bulunduğu son dönem olan XI. Dönemde (1957) Ticaret Encümeni, İmar ve İskân Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümenlerinde görev yapmıştır. Ancak Rıza Bey, diğer dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de Mecliste çok fazla aktif olamamıştır. Sadece X. Dönemde genel kurulda bir Takriri vardır. Bunun dışında Mecliste bulunduğu XI. Dönemde de Takrir, Kanun Teklifi ya da herhangi bir konuşmasına rastlanmamıştır.

⁴¹⁴ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.371

⁴¹⁵ *Hürriyet*, 19 Ekim 1962.

⁴¹⁶ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.371.

3.1.13. Osman ALİHOCAGİL

3.1.13.1. Özgeçmişi

Osman Alihocagil, 1922 yılında Erzurum'un Tortum İlçesinde dünyaya geldi. Babası Yusuf Bey, annesi Refika Hanım'dır. Evli ve üç çocuk babası⁴¹⁷ olan Osman Bey, ilk, orta ve lise tahsilini tamamladıktan sonra yüksek tahsilini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yaptı. Az derecede Almanca bilen Alihocagil, mezun olduktan sonra Adalet Bakanlığı Zat İşleri Genel Müdürlüğü'nde altı yıl çalıştı. Askerlik görevini yedek askeri hâkim olarak yapan Osman Bey, daha sonra Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğüne bağlı olarak bir süre de Hazine Avukatlığı yaptı.⁴¹⁸ Osman Alihocagil, 1955 yılından sonra Erzurum'da serbest avukatlık yaptı. 1957 Genel Seçimlerine katıldı ve 80.881 oy alarak Demokrat Parti listesinden Erzurum Milletvekili olarak Meclise girmeyi başardı. Dönem içerisinde Milli Müdafaa Encümeni ve Çalışma Encümeni'nde görev aldı.⁴¹⁹ Osman Bey, Yassıada'da bir buçuk yıl tutuklu kaldıktan sonra 14 Ekim 1961'de beraat etti. 7 Haziran 1964-14 Ekim 1973 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosuna Erzurum üyesi olarak seçildi.⁴²⁰ 1977 yılında TCDD Yönetim Kurulu Üyeliğine Bakanlar Kurulunun Kararı ile atandı.⁴²¹

3.1.13.2. Meclis Çalışmaları

Osman Alihocagil, Demokrat Parti Erzurum Milletvekili olarak bu dönemde Milli Müdafaa Encümeni ve Çalışma Encümeni'nde birtakım görevler almıştır. Ayrıca Osman Bey'in bu dönemde Genel kurulda 1 adet konuşması da mevcuttur.

3.1.13.2.1. Konuşmaları

Demokrat Parti Erzurum Milletvekili Osman Alihocagil, Ziraat Vekâleti, Devlet Üretme Çiftlikleri Müdürlüğü, Orman Umum Müdürlüğü 1958 yılı bütçeleri münasebetiyle yapılan görüşmelerde söz alarak fikirlerini beyan etmiştir. Osman Bey, sözlerine et ve et fiyatları üzerine konuşarak başlamıştır. Konuşmasına “*Arkadaşlar; yolda giderken zannediyorum ki ardımdan mütemadiyen; «Et, et..» diyorlar gibi geliyor*

⁴¹⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)*, s.711.

⁴¹⁸ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.381-382.

⁴¹⁹ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.381-382.

⁴²⁰ <http://erzurumansiklopedisi.com> (Son Erişim; 24.04.2018)

⁴²¹ *BCA*, Fon: 30.18.1.2, Yer: 368.69.15. No:1; Bkz. Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, s.381-382.

bana.” Şeklinde esprili bir şekilde başlamış bu sözleri genel kurulda kısa gülüşmelere neden olmuştur.⁴²² Ardından et fiyatlarının anlaşılması için çiftçinin, köylünün anlaşılması gerektiğini söylemiştir. Çünkü bu mesele köylünün işidir. Köylü özellikle CHP döneminde zor durumda kalmıştır. Öyle ki bir keçinin resmi 80 kuruş, kendisi 60 kuruştur. Bu ise köylüyü ekonomik anlamda bitirmiş, köylü için bu mal bir ıstırap kaynağı olmuştur. Osman Bey “*şimdi ile eski arasında yememizde içmemizde bir değişiklik yoktur*” şeklinde ki muhalefetin söylemlerine de sert çıkmış, bunu kendi köyünden örnekler vererek açıklamıştır. Osman Bey, “*Bendeniz Tortum'un Aşağısivri köyündenim, bu köy 100 hanelidir. 35-38 senedir bu köyden yalnız 10 hane ekmek yerd. Gerisi yiyemezdi.*” demiş ve konuşmasını bitirmiştir.⁴²³ Alihocagil, konuşmasında özellikle verdiği örnekte et gibi bazı konularda halen daha sıkıntıların olduğunu belirtmeye çalışmış, ancak bu sıkıntıların önceki yıllarda ki sıkıntılar ile kıyaslanamayacağını da üstü kapalı bir üslupla dile getirmiştir.

Osman Alihocagil, aynı oturumun ilerleyen saatlerinde de söz almıştır. Bu kez muhalefetin “*Demokrat Parti politik amaçlarla tohumluk buğday dağıtıyor*” söylemlerine sert eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle CHP dönemi buğday politikası eleştirilerin odak noktası olmuştur. Alihocagil, o dönemlerde çiftçinin zor şartlar ile hasat ettiği buğdayı devletin çeşitli vergiler adı altında aldığını ve elinde avucunda bir şey kalmayan köylünün aç kaldığını söylemiştir. Ayrıca bu toplanan ürünlerinde depolarda çürüdüğünü de sözlerine eklemiştir. Demokrat Parti ile bu düzenin bozulduğunu dile getiren Osman Bey, DP’nin köylünün yanında durmasının politika ile alakası olmadığını söylemiştir.⁴²⁴

Konuşmasının son bölümünün orijinali şu şekildedir.

“*Bugün DP İktidarı Türk köylüsüne elini uzatmıştır. “Aziz Türk köylüsü, diyor sen Halk Partisi iktidarında daima verdin. Şimdi vermek sırası bize geldi” diyor. Bunu çok görmemeliyiz. Bunu politik maksatlarla veriliyor demeyelim. Türk köylüsü bundan alınır. Demokrat Partiye bunun için bilâkis teşekkür etmek lâzımdır.*”⁴²⁵ Osman Alihocagil, bu konuşmasında da DP’nin köylü ile beraber yürüdüğünü, eski Halk Partisi

⁴²² TBMM, TD, XI. Dönem, C. II, 48. Birleşim, 27.02.1958, s.1002-1003.

⁴²³ TBMM, TD, XI. Dönem, C. II, 48. Birleşim, 27.02.1958, s.1002-1003.

⁴²⁴ TBMM, TD, XI. Dönem, C. II, 48. Birleşim, 27.02.1958, s.1010.

⁴²⁵ TBMM, TD, XI. Dönem, C. II, 48. Birleşim, 27.02.1958, s.1010.

anlayışının artık sona erdiğini belirtmiştir. Özellikle yapılan yardımların farklı politik amaçla yapıldığı iddialarını da haksızlık olarak nitelemiştir.

1957 seçimlerini içeren bu bölümde Milletvekillerinin çok fazla aktif olmadığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak ise yasama döneminin tam olarak tamamlanamaması gösterilebilir. Öyle ki bu dönem 27 Mayıs 1960 Darbesi ile kesintiye uğramış, bu yönü ile diğer yasama dönemlerinden eksik kalmıştır. Çalışmanın son kısmı olan dördüncü bölümde 27 Mayıs 1960 Darbesi ve ayrıca bu olaydan sonra Yassıada yargılamalarında DP Erzurum Milletvekillerinin savunmaları da yer alacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ DARBESİ VE DP ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN YASSIADA SAVUNMALARI

4.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

4.1.1. Darbe'ye Giden Yol

Türk siyaset ve demokrasi hayatında darbeler önemli bir yer işgal etmiştir.⁴²⁶ Aslında demokrasi kavramının oluşumu dünya üzerinde ki çeşitli ülkelerde farklılık göstermiştir. Demokrasi bazı ülkelerde çok çabuk hayata geçirilirken bazılarında bu süreç çok daha zorlu geçmiştir. Bunda ülkelerin siyasi ve sosyal geçmişleri önemli bir faktör olmuştur. Türkiye de bu geçmişin izlerini uzun süre yaşayan ülkelerden biri olmuştur. Öyle ki yeni kurulan Türk devleti kapsamlı bir inkılâp hareketine girişmiş, lakin ülke halkının uzun yıllar monarşi ile yönetilmiş olması hem yenilik hareketlerinin hemde demokrasi kavramının yerleşmesini güçleştirmiştir. Ülke uzun yıllar cumhuriyet rejimine ve yapılan yenileşme hareketlerine karşı yürütülen isyanlar ile uğraşmış, bu sorun ortadan kalktı derken şimdi de demokrasiye yapılan darbeler silsilesi birbirini izlemeye başlamıştır. Bu silsilenin başını 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi çekmiştir.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi her olay gibi bir anda meydana gelmemiş, ülkeyi bu sürece iten birçok mesele yaşanmıştır.⁴²⁷ Ülkenin kuruluşunda en önemli kesim asker olduğundan ordu adeta en başından beri demokrasi ve Atatürk inkılâplarının yegâne savunucusu olmuştur. Atatürk döneminde siyasetten tasfiye edilmeye çalışılmış hatta askerlerin siyaset ya da askerliği tercih etmesi için kesin kararlar alınmıştır. Bu süreçte sivil bürokrasinin ve demokrasinin kökleşmesi adına muhalefet partileri kurulmuş ancak bu partiler kuruluş amacının aksine hareket ettiği iddiası ile uzun ömürlü olamamış ve kısa süre içerisinde kapatılmıştır.⁴²⁸ Tüm bu olaylar neticesinde CHP tek parti yönetimini kesinleştirmiş partinin başında İsmet İnönü gibi asker kökenli birinin olması ve ismet Paşa'nın ordu üzerinde ki nüfuzu ile CHP çoğu zaman askeri kesimin desteğini

⁴²⁶ Abdulvahap Akıncı, *Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan, 2014, s.55- 72.

⁴²⁷ Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010, s. 586-622.

⁴²⁸ Mehmet Özalper, *Bir Muhalefet Partisinin İlgası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.1, Haziran 2014, s.117-136. Ayrıca Bkz. Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, 613-692.

arkasında hissetmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sürecinde ordunun da desteği ile ülkede tek parti yönetimi oluşmuş ve zaten kısık olan muhalefetin sesi iyice kesilmiştir. Bu süreç 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin siyaset arenasına çıkışı ile son bulmuş, DP bir anda kendini ülkedeki kısık seslerin ve demokrasinin savunucusu olarak bulmuştur. DP'nin siyaset meydanına çıkması ile uzun yıllardır CHP'nin yönetiminden bıkan halk derin bir nefes almış, DP ise bu durumu iyi değerlendirmiş “ Yeter Söz Milletin” sloganı ile kitleleri etrafında toplamayı başarmıştır.⁴²⁹

Demokrat Parti kuruluşundan itibaren çok çabuk örgütlenmiş, ülkede en ücra bölgelere dahi ulaşmayı amaçlamıştır. Zaten halkta yıllardır beklediği bu muhalefet partisini hemen bağrına basmıştır. DP'nin bu yükselişi gerek CHP'de gerekse ordu da bir tedirginlik oluşturmaya rağmen bu partinin de kurulan diğer muhalefet partileri gibi uzun soluklu olmayacağı düşüncesi iktidarın en büyük hatası olmuştur. Öyle ki Demokratlar takvimler 14 Mayıs 1950'yi gösterdiğinde CHP'ye acımamış ve demir kırat sandıktan zaferle çıkmıştır. Bu zafer 27 yıllık CHP iktidarına soğuk düş etkisi yapmış ve iktidarı çiçeği burnunda DP'ye devretmek zorunda bırakmıştır. Bu zafer aslında sadece partiler arası bir zafer olmamış sivil elitlerin devletçi ve ordu mensubu elitlere karşı kazandığı ilk zafer olmuştur. Daha sonra yapılan 1954 ve 1957 genel seçimleri de aynı şekilde sivil elitlerin lehine sonuçlanınca devletçi ve ordu mensubu elitlerin karşı taarruza geçmelerine sebep olmuş ve belki de 27 Mayıs 1960 Darbesini ateşleyen en önemli kıvılcım olmuştur.⁴³⁰

Darbeye giden süreçte her ne kadar DP ordu ile ters düşmemeye çalışsa da bunda pek başarı sağlayamamış hatta 1950 de iktidarı eline alınca ordu içerisinde bazı komutanları tasfiye ederek belki de ilk yanlışını yapmıştır. Lakin tüm bunlara rağmen Menderes orduya güvenmiş böylesi bir girişimi aklının ucundan dahi geçirmemiştir. Aslında ipler 1957 seçimlerinden sonra iyice gerilmiş ana muhalefet CHP izlediği politikalar ile iktidarı yanlışlar yapmaya zorlamıştır. Menderes muhalefet tarafından bir diktatör olarak lanse edilmiş, özellikle bu duruma üniversite öğrencileri destek vererek çeşitli yürüyüşler gerçekleştirmişlerdir. Bu yürüyüş ve olaylarda 2 öğrenci hayatını

⁴²⁹ Selahattin Çalışal, *Türk Siyasal Hayatı Demokrat Parti Dönemi Politik Patronaj İlişkileri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Denizli, Ağustos 2015, s.50.

⁴³⁰ Bolat, *Demokrat Parti Dönemi Mersin(İçel) Milletvekilleri Ve Meclis Faaliyetleri(1950-1960)*, s.119.

kaybetmiştir.⁴³¹ Özellikle 18.04.1960 tarihli Tahkikat Komisyonun kurulması⁴³² ülkede büyük bir tepki görmüş, öğrenciler **555 K**⁴³³ parolası ile 5 Mayıs'ta Ankara Kızılay'da toplanmıştır.⁴³⁴ Takvimler 21 Mayıs'ı gösterdiğinde yine Kızılay'da Harbiyeliler bir yürüyüş yapmış bu adeta gelen darbenin ayak sesleri olmuştur.⁴³⁵ Tüm bu olaylar ülkede bir kargaşa ortamı olduğuna olan inancı güçlendirmiştir. İktidarı elinde bulunduran DP ise bu tür hareketlere karşı daha sert önlemler alma yoluna gitmiş bu ise muhalefeti iyice çileden çıkarmıştır. Bu sırada İstanbul Üniversitesi'nden Anayasa hocası Ali Fuat Başgil danışmak için davet edilmiş, Çankaya'da tertiplenen toplantıda Başgil'in tavsiyesi Kabinenin istifası olmuştur. Ancak bu öneride DP cephesi tarafından reddedilmiştir.⁴³⁶ 3 Mayıs 1960 tarihinde DP'ye ve Menderes'e bir uyarı da o günün Kara Kuvvetleri Komutanı Olan Cemal Gürsel'den gelmiş, Gürsel kaleme aldığı mektupta Menderes'e ülkenin durumu ve çıkış yolları hakkında önerilerde bulunmuştur.⁴³⁷ Darbe adeta geliyorum demesine rağmen Menderes bunu kabul etmek istememiş, kendisine yapılan tüm telkinleri adeta duymazdan gelmiştir.⁴³⁸

Özellikle Ankara ve İstanbul'da baş gösteren olaylardan sonra halk artık ordu tarafından bir müdahalenin geleceğini hissetmiştir. Menderes ise hiçbir şey olmamış gibi yurt içinde bir gezi yapmaya karar vermiştir. 25 Mayıs'ta Eskişehir'e giden Menderes burada çeşitli açılışlar yapmıştır.⁴³⁹ Ancak burada da hava subayların tepkisi ile karşılaşmıştır.⁴⁴⁰ Hatta Menderes konuşma yaptığı sırada hoparlörün kablosu

⁴³¹ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, (Çev. M. Ali Sebük- İ. Hakkı Akın) İstanbul, 1966, s.17-19.

⁴³² Selin Esen, *18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu*, Mülkiye Dergisi, C.34, S.267, 2010, s.174; *TC. Resmi Gazete*, 19 Nisan 1960, s.1178.

⁴³³ **555K**: Beşinci ayın beşinci gününde, saat beşte Kızılay'da..., **Bkz**; Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s. 176.

⁴³⁴ Sefa Salih Aydemir, *27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi*, *IJOEEC*(International Journal Of Eurasian Education And Culture), S.1, 2016, s.9-22.

⁴³⁵ Atiye Emiroğlu, *27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi*, *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 1,S.1, Mayıs 2011, s.13-27.

⁴³⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.313-314.

⁴³⁷ Hulusi Turgut, *Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın Kendi El Yazılarından Savunmaları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s.25-26.

⁴³⁸ Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, s.599.

⁴³⁹ Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, s.22.

⁴⁴⁰ Ayşe Asker, *Askeri Darbeye Doğru, Demokrat Partinin Tahkikat Komisyonu Girişimi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s.531-533.

subaylar tarafından kesilmiş Menderes konuşmasını bu şekilde tamamlamak zorunda kalmıştır.⁴⁴¹

4.1.2. Darbe'nin Gerçekleşmesi

Tüm bu gelişmeler artık son safasına gelmiş, darbenin olgunlaşma süreci bitmiş ve ordu ülkenin içinde bulunduğu durumun sunduğu fırsatla 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece sabaha karşı saat 03.00 civarında yönetime el koyduğunu duyurmuştur. Yapılan bu darbe ile 10 yıllık Demokrat Parti iktidarı tarih sahnesinden çekilmiş, demokrasi en çetin sınavlarından birini vermeye başlamıştır. Elleri silahlı harp okulu öğrencileri PTT şubeleri, belirlenen radyo istasyonları ve diğer kilit noktaları kısa bir süre içerisinde ele geçirmişlerdir. İlk önce Bakanlar Kurulu üyeleri, daha sonra tüm TBMM üyeleri tutuklanarak ilk olarak Harp Okuluna götürülmüşlerdir.⁴⁴² Bütün plan kusursuz işlemiş, kısa sürede ordu tüm yurttaki idareyi ele almıştır. 27 Mayıs sabahı radyolarını açan halk şu bildiri ile irkilmiş ve ihtilal olduğu haberi dakikalar içinde tüm ülkeye yayılmıştır.

“Büyük Türk Milleti Silahlı Kuvvetlerimiz, bütün yurttaki 27 Mayıs saat 3'ten itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin silahlı kuvvetlerle yakın işbirliği ile bu harekât, hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır. İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar silahlı kuvvetler mensupları hariç, sokağa çıkma yasağı konmuştur.

Vatandaşlarımızın silahlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin teessüs etmesine yardımcı olmalarını rica ederiz.

Türk Silahlı Kuvvetleri''⁴⁴³

Ordu yönetime el koymuş ve bu haberi radyolarından dinleyen halkın büyük bir kısmının aklında şu soru belirmiştir; Şimdi ne olacak...? Aslında kimse ne olacağı konusunda bir fikir sahibi değildi. Ancak bilinen bir şey vardı ki ülkede bir dönem

⁴⁴¹ Zühal Ercan, *Demokrat Parti İle İlgili Bibliyografya Çalışması (1945-1961)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, Şubat 2013, s. 21.

⁴⁴² Emiroğlu, *27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi*, s.17-18. ; Hüseyin Yörük, *27 Mayıs Darbe Esaret ve Ölüm*, Okul Yayınları, İstanbul, 2004, s.139.

⁴⁴³ Abdi İpekçi- Ömer Sami Çoşar, *İhtilalin İç Yüzü*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s.163-164. ; *Hürriyet*, 27 Mayıs 1960.

kapanmış ve getirisi götürüsü tam olarak kestirilemeyen yeni bir dönem açılmıştır.⁴⁴⁴ Darbe ülke basınında da geniş yer bulmuş, çoğu gazete darbe yanlısı manşetler atarak orduya desteklerini sunmuşlardır. “*Türk Ordusu Vazife Başında*”, “*Tüm Yurtta Mutlak Bir Huzur Hakim*” başlıkları bunlardan bazılarıdır.⁴⁴⁵ Darbe gecesi Hasan Polatkan ile birlikte Eskişehir’de bulunan Adnan Menderes 27 Mayıs sabahı Kütahya’ya geçmişler burada valilik binasında iken bir gurup subay tarafında tevkif edilmişlerdir.⁴⁴⁶ Menderes, Polatkan ve etrafındaki maiyetleri bu subaylar tarafından önce Eskişehir’e, oradan da uçakla Ankara’ya götürülerek Harp okulunda ki tutukluların aralarına konulmuşlardır.⁴⁴⁷

27 Mayıs’ta Ordu’nun emir komuta zincirine uymadan gerçekleştirdiği bu ihtilal hareketi kendilerine “ Milli Birlik Komitesi”⁴⁴⁸ ismini verdikleri bir gurup tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu komitenin başında ise Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel olduğu açıklanmıştır.⁴⁴⁹ Ülkenin bir kardeş kavgasına doğru gitmeye başladığını, bu siyasi mücadelenin demokratik bir zemine çekileceği, tüm bu işlemler yapılırken vatandaşların ve DP’lilerin her türlü güvenliklerinin ordunun garantörlüğünde olduğu, ayrıca DP hükümetinin yaptığı tüm uluslararası anlaşmalara bağlı kalındığı da ordu tarafından ilan edilmiştir.⁴⁵⁰

Demokrat Parti hükümeti ve milletvekillerinin yargılanmaları darbeden yaklaşık 4,5 ay sonra başlamıştır. Marmara denizinde ki Yassıada’da 14 Ekim 1960 tarihinde başlayan yargılanmalar⁴⁵¹ 15 Eylül 1961 tarihine kadar 11 ay devam etmiştir.⁴⁵²

⁴⁴⁴ Meltem Önder, *1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2014, s.284.

⁴⁴⁵ *Hürriyet*, 27 Mayıs 1960; *Yeni İstanbul*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁴⁶ *Milliyet*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁴⁷ Emiroğlu, *27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti’nin Tasfiyesi*, s.17-18

⁴⁴⁸ 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında DP iktidarının devrilmesiyle birlikte, darbeyi gerçekleştiren çekirdek subay kadrosu Milli Birlik Komitesi yapılanması adıyla ülkeyi yönetmeye başlamıştır. MBK devletin hemen her kademesinde gerçekleşen faaliyetlerde tek başına söz sahibi olmuştur. Komite 15 Ekim 1961 tarihinde yeni bir hükümet kurulana kadar çalışmıştır. **Bkz;** Levent Börklüoğlu, *27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği*, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, Aralık 2017, s. 13- 28; *Milliyet*, 15 Ekim 1961.

⁴⁴⁹ **Cemal Gürsel**, 27 Mayıs Darbesi’nin planlanmasında ve uygulanmasında fiili bir rol oynamamış, genç subayların kendilerine bir lider bulma düşüncesi ile darbenin başına geçirilmiştir. Bunda Cemal Gürsel’in ordu içerisinde sevilen bir karakter olması da etkili olmuştur. **Bkz.** Anıl Varel, *Darbenin Yarattığı Lider: Cemal Gürsel*, (Hrz. Mete Kaan Kaynar), *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.147-149.

⁴⁵⁰ Erol Yüksel, “*Refik Koraltan’ın Anayasayı İhlali Davasında Yargılanması: Suçlamalar ve Savunma*”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.40, Güz 2016, s. 373-395; Koç, *İdam Sehпасındaki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu*, s.250

⁴⁵¹ Birand, Dündar, Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, s.237; *Milliyet*, 14 Ekim 1960; *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1960; *Hürriyet*, 14 Ekim 1960.

Yargılanmalar Askeri rejimin seçtiği bir başkan(Salim Başol)⁴⁵³ ve 21 kişilik Yüksek Adalet Divanı tarafından yapılmıştır. Toplamda 592 kişinin yargılandığı davalarda beraattan ölüm cezasına kadar çeşitli kararlar verilmiştir. Özellikle ölüm cezalarının verilmesi darbenin meşru bir zemine oturtulması çabası ile doğrudan alakalı bir sonuçtur. Yargılanmalar sonucu 15 kişi ölüm cezasına çarptırılmış, bunların içerisinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar da yer almıştır. Ancak Milli Birlik Komitesi bu ölüm cezalarının içinden sadece üç ismin infazı konusunda onay vermiş bu karar resmi gazetede yayınlanmıştır.⁴⁵⁴ Bu üç isim Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dur.⁴⁵⁵ Diğer suçlananlar ise çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Özellikle verilen idam cezaları halk arasında büyük bir şaşkınlığa ve korkuya neden olmuştur. Lakin bu kararlara en ufak bir tepki verilmemiş, toplumda bir sindirilmişlik duygusu hâkim olmuştur. Verilen idam cezaları ile adeta geleceğe de gönderme yapılmış, kurulacak yeni hükümetlere bir gözdağı verilmiştir.

4.1.3. Erzurum Milletvekillerinin Yassıada'daki Savunmaları

4.1.3. 1. Rıfki Salim Burçak'ın Savunması

Rıfki Salim Burçak, yaptığı savunmasına esas hakkında ki mütalaa nameye göre DP Genel idare kurulunda şevk edici ve diktaya gidişin tam bir destekleyicisi olarak kabul edildiği için diğer mebus arkadaşlarından ayrılarak 146. Maddenin birinci fıkrasına göre ölüm cezasına çarptırılması talebini değerlendirerek başlamıştır. Burçak diğer arkadaşlarının Türk Ceza Kanunu (TCK) 146. Maddesinin üçüncü fıkrasına göre cezalandırılmak istendiğini, oysa bu kişilerle aynı kurulda olmasına rağmen kendisinin neden birinci fıkra göre ölüm cezasına çarptırılmak istendiğini sormuştur.⁴⁵⁶ Bu giriş konuşmasından sonra uzun bir savunma yapan Burçak şöyle devam etmiştir:

⁴⁵² Mehmet N. Taşdelen, *Yassıada, Menderes ve Muhafızları*, Bir Harf Yayınları, İstanbul, 2005, s. 249.

⁴⁵³ **Salim Başol** 1908 yılında Yozgat'ta doğmuştur. Türk hukukçu ve hâkimdir. Ağır ceza mahkemesi üyeliği ve başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 27 Mayıs 1960 yılındaki darbeden sonra askeri cunta tarafından Yüksek Adalet Divanı başkanlığına atanmıştır. Bu mahkeme sürecinde verdiği kararlar ile günümüzde dahi ağır bir şekilde eleştirilen Başol, 28 Şubat 1990 tarihinde ölmüştür. **Bkz.** <https://www.beyaztarih.com>. (Son Erişim Tarihi; 31.10.2018)

⁴⁵⁴ **TC. Resmi Gazete**, 16 Eylül 1961, s.1.

⁴⁵⁵ Koç, *İdam Sehпасındaki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu*, s.314-320.

⁴⁵⁶ **BCA**, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No: 1-2.

“1950 senesinden beri 3 dönem, her defasında seçim bölgemin beni minnet ve şükran duygularına şevk edecek kadar büyük iltifat ve teveccühü ile Erzurum mebusluğu yaptım. 1954 seçimlerinden önce Gümrük Tekel ve Maarif vekâletlerinde bulundum. Her iki vekâlette de demokratik düzenin icaplarına tamamiyle uygun, memleket hizmetlerini her şeyin üstünde tutan bir zihniyetle çalıştım. Bir yıldan beri Yassıada’da on senelik hayatımın her türlü hesabını verdiğimiz halde vekâletlerde bulunduğum zamana ait icraat ve tasarruflarım hakkında bana ne iddia makamı tarafından nede başka bir suretle bir tek sual bile sorulmamıştır. Muhterem Başkan bütün siyasi hayatım boyunca iddianamedeki isnatları haklı gösterecek bir tek fiil ve hareketim olmamıştır.”⁴⁵⁷

Bu sözlerinin ardından rejim bahsinde de fikirlerini söyleyen Burçak, Türk milletinin hürriyet ve rejim davalarında en az yüz elli yıllık bir mücadelenin ardından bugün ki konumuna geldiğini, demokrasiyi kendisine bir ülkü, bir mefkûre olarak gördüğünü belirtmiştir.⁴⁵⁸ Menderes ardından DP dönemindeki demokrasiyi değerlendirmiş, özellikle iç siyasette ki partiler arası mücadeleyi ve DP’nin bu konuda ki siyasetini beğenmediğini dile getirmiştir. Zaten bu aksaklığı halkında gördüğünü söyleyen Rıfki Salim Bey, bunun 1957 seçimlerinde sandığa yansıdığını belirtmiş ve DP’nin bu seçimde ki oy kaybına dikkat çekmiştir.⁴⁵⁹

Bu oy kaybından sonra parti liderinin meseleyi daha ziyade iktisadi olaylara bağladığını söyleyen Burçak, kendi düşüncesine göre bunun sebebinin ülke yönetiminin hataları olduğu yönündedir. İşte bu düşünce ile 1957 seçimlerinden sonra ülke siyasetinde bir yumuşama dönemine geçilmesi için yoğun bir çaba gösterdiğini, bu konuda ki denemelerinden örnekleri gerek yazılı ve gerekse sözlü beyan olarak mahkeme heyetine sunduğunu söylemiştir.⁴⁶⁰ Burçak memlekette baş gösteren hadiselerin bertaraf edilmesi için çareler aradığını bunun için hükümet üyeleri ile toplantılar yaptıklarını dile getirmiştir. Özellikle Mayıs ayında ülkedeki huzursuzluğun üst seviyeye çıkması ile bu meselelerin çözümü için grupta gayret sarf edenlerin sayılarının arttığını söyleyen Rıfki Salim Bey, 23 Mayıs 1960 günü Anadolu Kulübünde

⁴⁵⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No: 3-4.

⁴⁵⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No: 4.

⁴⁵⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No: 4-5.

⁴⁶⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No: 5.

bir toplantı yaptıklarını belirtmiştir.⁴⁶¹ Ardından Başvekiliden hemen o gün genel kurulu toplanmasını rica ettiklerini söylemiş, akabinde genel kurul derhal toplanmıştır. Bu toplantıda ülkenin içinde bulunduğu durumun bertaraf edilmesi yolunda çalışmalar yaptığını, toplantı sonunda Başvekilin bir takım tedbirler alınacağına dair kurula teminat verdiğini söylemiştir. Bu tedbirleri savunmasında Rıfkı Salim Bey şöyle sıralamıştır. ⁴⁶²

- a. Tahkikat komisyonu derhal kaldırılacak.
- b. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununun eşit şartlarla tetkikine titizlikle riayet edilecek.
- c. Buhran bertaraf olur olmaz kabinde bir tadilat yapılacaktır.
- d. Ferahlatıcı tedbirlerin alınmasını müteakip yeni seçimlere gidilecek.

Mahkeme heyetine bu maddeleri de sıralayan Burçak, DP Genel kurulu'nun son günlerinde ülkeyi içinde bulunduğu buhrandan kurtarmak için var gücüyle çalıştığını ve bu çalışmalarda kendisinin de olanca gayreti ile mücadele verdiğini söylemiştir. Ancak Meclisin 25 Mayıs günü tatile girmesi bütün ümitleri ortadan kaldırdığını, bunun ise grup üyeleri üzerinde derin üzüntü yarattığını dile getirmiştir.⁴⁶³ Mahkemeye bu ve buna benzer birkaç örnek ve olay daha sunan Rıfkı Salim Bey, tüm bu konuşmalarında kendisinin daima millet ve demokrasi adına çalıştığını, ülkede adaleti tesis edip buhranı ortadan kaldırmak için çaba harcadığını söylemiştir.⁴⁶⁴ Burçak, konuşmasının son kısmında şöyle konuşmuştur.

“ Muhterem hâkimler, mukadderat yüksek heyetinizi pek müstesna bir vazifenin ifasına davet etmiş bulunuyor. Türk demokrasisinin ileride sağlam temeller üzerinde yükselip yükselmemesi Türk siyaset adamlarının hüsnü niyet ve gayretlerinden ziyade şerefli Türk hâkimlerinin burada verecekleri karara bağlı kalmıştır. Her memleketin politik hayatında o memleketin siyasi şahsiyetlerinin damgası olduğu halde memleketimizde demokratik rejimin her türlü gelişmeleri üzerinde yüksek heyetinizin vereceği kararın şu veya bu istikamette, ama mutlaka tesirleri müşahade edilecektir. Tarihin sizler için hazırlamış olduğu bu pek şerefli, şerefli olduğu kadar da veballî ve

⁴⁶¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:10.

⁴⁶² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:10-11.

⁴⁶³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:13.

⁴⁶⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:11-17.

mesuliyetli vazifenin ehemmiyetini kemaliyle idrak etmiş bulunduğunuza yürekten inanarak huzurunuzdan ayrılıyorum.”⁴⁶⁵

4.1.3.1.1. Rıfkı Salim Burçak’ın Avukatının Savunması

Anayasayı İhlal davası ile yargılanan Rıfkı Salim Burçak’ın avukatlığını yapan Bekir Berk de mahkeme heyetine bir savunma vermiştir. Bu savunmasında duruşmalar esnasında verilen ifadeler, yapılan açıklamalar, toplanan delillerin müvekkili aleyhine hiçbir husus ihtiva etmediğini, hatta toplanan tüm delillerin yaptıkları müdafaayı desteklediğini dile getirmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen Başsavcı Altay Ömer Egesel’in tecziye⁴⁶⁶ talebinde bulunmasının hayret verici olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁷

Bu giriş konuşmasından sonra Avukat Bekir Bey de Rıfkı Salim Burçak’ın DP çatısı altında geçirdiği 10 yıllık süreçte yaşadığı hadiselerden kesitler ve örnekler sunarak müvekkilinin suçsuzluğunu ispata çalışmıştır. Bu örneklerden birisi şöyledir. Rıfkı Salim Bey’in 1951 Ekiminde Tekel vekili iken Demokrat Parti Genel İdare Kurulu azalığına seçildiğini, bu görevde iken kendisine Menderes’in Genel İdare kurulundan istifa ederek sadece vekillik yapmasını ve bu sayede kendisi ile uzun bir müddet çalışabileceklerini teklif etmiştir. Ancak Müvekkilinin bu teklifi reddettiğini, ayrıca vekillikten de istifa ederek sadece Genel İdare Kurulu üyeliği görevini sürdürdüğünü belirtmiştir. Böylece müvekkilinin Başvekilin kendisi için seçtiği makamı değil, halkın kendisini seçtiği vazifeyi tercih ettiğini söylemiş, eğer müvekkilinin bir suiistimal maksadı olsa idi sunulmuş bu makamı reddetmeyeceğini de eklemiştir. Böylesi bir olayın tarihte pek nadir olduğunu söyleyen Berk,⁴⁶⁸ ayrıca müvekkilinin bir dikta rejimi oluşumuna kesinlikle hizmet etmediğini dile getirerek, diktatörlük diye bir şeyin olmadığını hele ki Menderes’in bu şekilde itam edilmesinin de haksızlık olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁹

Savunmasını bu mahalde örnekler vererek devam ettiren Bekir Berk, konuşmasını şu sözlerle noktalamıştır.

⁴⁶⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:17.

⁴⁶⁶ Tecziye; Ceza verme, Cezalandırma. Bkz; <http://www.tdk.gov.tr>. (Son Erişim; 04.11.2018)

⁴⁶⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:19.

⁴⁶⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:19.

⁴⁶⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:21.

“Muhterem Hâkimler: Bu vatan topraklarında bugün hiç kimse, sizin sulh fermanınız kadar kinleri eritip aşka ve kardeşliğe tahvil etmeye yeterli ve kabiliyetli değildir. Milli birlik, büyük felaketlerden milletimizi koruyacak olan, bu mahkemenin eseri olacaktır. Kin serenatları, kararınızın yaratacağı dostluk havası içinde söylenecektir. Kin ve intikam duyguları içinde bulunanlara da en büyük şifayı vermiş olacaksınız. Muhterem Hâkimler, Kur'an saadet yolunu gösteriyor: “ Hep beraber barışa girişin” bu Allah'ın emri. Bende siz yüksek Hâkimlerden talep ediyorum: Bize bu sulhün yolunu açın.”⁴⁷⁰ Bekir Berk bu savunmasında mahkeme heyetinin bütünleştirici olmasını, ülkenin içinde bulunduğu durumdan ancak bu şekilde daha az hasarla çıkabileceğini savunduğu görülmektedir.

4.1.3.2. Mustafa Zeren'in Savunması

Mustafa Zeren, İddia makamının hakkında verdiği hükmün sebebini Genel idare kurulu azası olması ve parti program yeminine sadık kalması olarak görmüş, bu yüzden de işlenen suçların asli faili olarak cezalandırıldığını dile getirerek konuşmasına başlamıştır.⁴⁷¹ Mustafa Zeren, bu verilen cezanın TCK 146. Maddesinin 1. Fırkası uyarınca tatbik edilmesinin istendiğini yani kendisinin ölüm cezasına çarptırıldığını söylemiştir. Hâlbuki gerek parti tüzüğü, gerekse 10 senelik tahkikatla sabittir ki DP Genel İdare Kurulu Meclis çalışmalarına hiçbir zaman müdahale etmemiş, bu çalışmaları sevk ve idare etmesi kesinlikle mevzuu bahis olmamıştır. Durum bundan ibaret iken olmamış bir şeyler için cezalandırılmak ve itam edilmek çok ağır bir meseledir. Ayrıca Mustafa Bey'e göre bu iddialar doğru olsa bu yapılan işlemlerin ve müdahalelerin grup zabıtlarında bir kaydı kesinlikle olması kaçınılmazdı.⁴⁷²

Konuşmasına bu konu üzerinden devam eden Mustafa Zeren, Genel idare kurulu azalarının da, grup çalışmalarında tamamen diğer grup azaları gibi çalıştığını onlardan fazla bir hak ve salahiye sahip olmadığını, herhangi bir sevk edici durumlarının da olmadığını söylemiştir. Yalnız Tahkikat Encümeni kurulup memlekette devam edegelen huzursuzlukların bir kat daha artması üzerine 22 Nisan 1960 tarihinde Rıfkı Salim Burçak, Muzaffer Kurbanoglu, Sıtkı Yırçalı ile birlikte DP Genel Başkanına bir yazı ile müracaat ettiklerini ve mevcut durumun değerlendirilmesi için konunun Genel idare

⁴⁷⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.3. No:23.

⁴⁷¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 1.

⁴⁷² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 1.

Kurulunda görüşülmesini istediklerini söylemiştir.⁴⁷³ Bu başvuru dilekçesinin Başbakanın evrakları arasında bulunabileceğini ayrıca bir örneğinin de eklerde mahkeme heyetine sunduklarını dile getirmiştir. Bu mektuptan da açıkça anlaşılacağı üzere memleketin huzur, Sükûn ve emniyeti, demokratik nizamın muhafazası ve iç politika meseleleri üzerine Genel idare kurulunun toplandığını İddia makamının suçlamalarının hiçbir belirtisinin bu kurulda bulunmadığını da belirtmiştir.⁴⁷⁴

Ayrıca Rıfkı Salim Burçak'ın savunmasında yer verdiği 23 Mayıs 1960 Anadolu Kulübü toplantısından bahseden Mustafa Zeren, bu toplantıda memleketin içinde bulunduğu buhranı çözüme kavuşturmak adına adımlar atıldığını belirtmiş, Rıfkı Salim Bey'in savunmasında ki konuşmaya benzer bir konuşma gerçekleştirmiştir. Zeren, bu toplantıda ki konuşmaların kayıt altına alınmamış olmasını büyük bir talihsizlik olarak nitelemiştir.⁴⁷⁵

Konuşmasına devam eden Mustafa Bey, Genel kurulda görevini hakkıyla yaptığını kani olduğunu, bu görevde iken kimsenin aleti olmadığını belirterek, bulunduğu vekillik makamının kendisine ne Başvekil ne de parti Başkanının bir lütfü olmadığını bu makama milletin reyleri ile geldiğini, 1957 seçimleri aday yoklamasında en çok oy alan üç aday arasında olduğunu söylemiştir. Daha sonra Mustafa Bey, memlekette kurulmak istenen dikta rejimi iddialarına da değinmiş, bu gibi iddiaların tamamen gerçek dışı olduğunu, bu güne kadar Genel kurulda verdiği oyların hepsinde ülke menfaatinin gözetilerek verildiğini dile getirmiştir.⁴⁷⁶

Mustafa Zeren, 30 yıl şerefle Türk ordusunun çeşitli kademelerinde görev yaptığını, DP'ye girdikten sonra da aynı şerefli çizgisinde devam ettiğini söylemiştir. Nasıl ki ordu mensubu iken cepheden cepheye koşmuş üzerindeki sorumluluğu hakkı ile yerine getirmeye çalışmış ise DP saflarında da aynı gayretle mücadele ettiğini dile getirmiştir. Mebus olduğu 10 yıllık süreçte kendisine daha fazla menfaat sağlayacak avukatlık mesleğini dahi icra etmediğini de sözlerine eklemiştir.⁴⁷⁷ Zeren, savunmasını şu sözlerle noktalamıştır.

⁴⁷³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 2.

⁴⁷⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 2.

⁴⁷⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 3-4.

⁴⁷⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 4.

⁴⁷⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 4-5.

*“Manen ve maddeten memlekete en ufak bir hizmette bulunmayı tek gaye edindim. On senelik vekillik hayatım içinde hatalı hareketlerimi bulmak mümkündür. Fakat bunların hiçbiri kötü bir kasta bağlanamaz. Kusurum, hatam, basiretsizliğim vardır. Fakat suçum yoktur. Hele ihaneti vataniye suçu asla varit olamaz. Bu sebeple beraatıma karar verilmesini adil vicdanlarınızdan beklerim.”*⁴⁷⁸ Mustafa Zeren, savunmasında her insan gibi hatalı yanları olabileceğini kabul etmiş, ancak bu hataların bir vatan hainliği gibi iddia edilmesinin haksızlık olduğunu, kendisinin daima ülke menfaatleri doğrultusunda çalıştığını söylemiştir.

4.1.3.2.1. Mustafa Zeren’in Avukatının Savunması

Avukat Saffet Nezihi Bölükbaşı savunmasına müvekkilimin Salahiyet kanunu dâhil, Anayasayı ihlal eden kanunları oyu ile desteklemiş olduğu ithamına karşı, umumi müdafaadaki bütün sebepleri tekrarlarını şeklinde başlamıştır. Müvekkilinin, Yüksek soruşturma kurulunda verdiği ifadede, Salahiyet kanununa oy verdiğini söylediğini, fakat kendisinin bu kanunun kabul edildiği gün hastalığı sebebi ile Mecliste dahi bulunmadığını dile getirmiştir. Yassıada’da kendisi ile ilk görüştüklerinde müvekkilinin bu olayı kendisine anlattığını, niçin oy vermediği halde verdim dediğini şu şekilde izah ettiğini belirtmiştir. *“ Rey vermiş olanlardan pek çoğu inkâr ettiler, rey vermedim dersem benim de inkâr ettiğim gibi bir düşünce hâsıl olacaktı. Bu ağırıma gittiği için öyle söyledim ”* dedi.⁴⁷⁹

İsnat olunan bir diğer suçlamanın ise diktaya destek vermek olduğunu belirten Avukat Saffet Nezihi Bey, bu iddiaların çıkış noktasının müvekkilinin Genel İdare Kurulu üyesi olduğu ve mebus olarak yeminine sadık kaldığı için olduğunu belirtmiştir. Ancak bunların diktaya destek olduğu şeklinde formülize edilmesinin yanlış bir tutum olduğunu dile getirmiştir. Yine dikta iddiaları üzerinden savunmaya devam edilmiş, 1950 senesinde seçimle iktidara gelmiş olan, 1954 ve 1957 senelerinde iki seçim daha geçiren, 1960 seçimlerine hazırlık halinde bulunan bir partinin diktaya gitmekte olduğunu diktanın ne demek olduğunu bilen herkes gibi elbette ki müvekkilim de aklından geçirmemiştir şeklinde yerinde bir çıkış yapmıştır.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 5.

⁴⁷⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 6.

⁴⁸⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 8.

Savunmanın sonraki bölümlerinde kurulan Tahkikat Komisyonuna da değinilmiş, Saffet Nezihi Bey, bu komisyonun kurulması için yapılan müzakereler ve oylamalara müvekkilinin katılmadığını dile getirmiş, müvekkilinin bu tarihlerde Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde (GATA) bir göz ameliyatı geçirdiğini, bunu destekleyen gerekli raporun da ekte mevcut olduğunu belirtmiştir.⁴⁸¹ Avukat Saffet Nezihi Bölükbaşı, müvekkilinin 1946 senesinden beri DP Mensubu olduğunu 1950 senesinden inkılâba kadar da bu partide vekillik yaptığını belirterek sözlerine devam etmiş, Zeren'in hiçbir zaman partizan bir insan hüviyetine bürünmediğini taraflı tarafsız herkesin hürmetini kazandığını dile getirerek savunmasını nihayete erdirmiştir.⁴⁸²

4.1.3.3. Sabri Erduman'ın Savunması

Mahkeme heyetini selamlayarak savunmasına başlayan Sabri Erduman, Yüksek Soruşturma Kurulunca Anayasa'yı tağyir ve ilga ettiği iddiası ile Türk Ceza Kanununun 146. Maddesinin 3. Fırkasına göre hapis cezasına çarptırıldığını dile getirmiştir. Ancak daha sonra Başsavcının esas hakkındaki mütalaalarında varit olmayan sebeplerle cezasının ağırlaştırılarak Türk Ceza Kanunu (TCK)'nun 146. Maddesinin 1.fırkası gereğince ölüm cezası ile cezalandırılmasını talep ettiğini söylemiştir. Bu değişiklikte üç ana etkenin olduğunu belirten Erduman, bunları şu şekilde maddeleştirmiştir.⁴⁸³

1- 10 Kasım 1957 tarihinde Meclis çalışmalarında ki konuşmam.

2- 21 Nisan 1960 tarihinde Meclis çalışmalarında ki konuşmam.

3- Anayasaya aykırı olduğu iddia edilen kanunlara oy vermiş olmamdır.

Sabri Erduman, maddeleri sıraladıktan sonra sözlerine özetle şu şekilde devam etmiştir. On yıllık parlamento hayatında faal bir mebus olduğunu, birçok kanunlar teklif ettiğini, sözlü ve yazılı sorular verdiğini, yanlış gördüğü meselelerle ve fikirler ile çarpıştığını bu yüzden birçok vekili ve hükümetleri istifaya davet ettiğini söylemiştir. Örneğin 1955 kabinesinin düşmesinde büyük pay sahibi olduğunu söylemiş, muhalif

⁴⁸¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 9.

⁴⁸² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.1. No: 10.

⁴⁸³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.2. No: 1.

iktidar demeden yanlışı eleştirdiğini, millet ve memleketin yükselmesi için doğru gördüğü her şeyi de desteklediğini belirtmiştir.⁴⁸⁴

Hakkında ki diktaya destek vermek iddialarına da uzun bir konuşma ile açıklık getiren Sabri Erduman şunları aktarmıştır. 1950 yılında DP Erzurum teşkilatından yoklama kazanmak sureti ile parlamentoya girdiğini, ondan evvel mütevazı bir halk çocuğu olarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde öğretmenlik yaptığını belirtmiştir. Cumhuriyetin faziletini ve ilkelerini memleketin ümit ve istikbalini temsil eden evlatlarımıza öğrettiğini, tek parti hâkimiyetinin topluma ne büyük ızdıraplar getirdiğini tecrübe etmiş biri olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁵ Sabri Bey, ne yetişme tarzının, ne aldığı terbiye nede karakterinin bir dikta gidişiyle beraber olmaya veya onu desteklemeye müsait olmadığını dile getirerek şöyle devam etmiştir. “ *Biz Doğu Anadolu çocukları tok sözlü insanlarız. İyiye fena demediğimiz gibi, kötüye de iyi dediğimiz olmamıştır. Düşman istilasına 36 defa uğramış, cumhuriyetin ilk temelini atmış, Atayı bağrına basmış bir bölgenin çocuğu olarak vatan ve millet sevgisi ruhlarımıza işlemiştir. Diktanın kölesi, kulu nasıl olurum, asla ve asla.*”⁴⁸⁶

Tahkikat Komisyonu ve Salahiyet Kanunu hakkında da bir açıklama yapan Sabri Erduman, bu kanunların çıktığı zaman kendisinin Mecliste bulunmadığını dile getirmiştir. Öyle ki yaptığı açıklamada bu kanunların çıktığı tarihe denk gelen zaman diliminde kendisinde bir ani tansiyon yükselmesi yaşandığını, doktorların tavsiyesi üzerine İstanbul'da bulunduğunu bu yüzden müzakerelere iştirak edemediğini ve oy kullanmadığını belirtmiştir. Erduman, İstanbul-Ankara olayları cereyan ettikten sonra 28 Nisan 1960 günü İstanbul'dan Ankara'ya yataklı trenle hareket ettiğini, 29 Nisan 1960 günü Ankara'ya vardığını, bunun kanıtı olarak Haydarpaşa'dan aldığı biletin örneğini mahkeme heyetine ek olarak sunmuştur.⁴⁸⁷

Sabri Erduman, “*Yukarıda da arz ve izah etmiş olduğum gibi, Meclis çalışmalarında tamamıyla mebusluk vazifemi yaptığım, büyük bir samimiyetle millet ve memleket hizmetinde çalışmış bulunuyorum. İç tüzük tadili, Tahkikat komisyonunun kurulması kanunu ve Salahiyet kanununa rey vermediğim de tesbit edilmiştir. Tarihi*

⁴⁸⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.2. No: 2.

⁴⁸⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.2. No: 9.

⁴⁸⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.2. No: 9.

⁴⁸⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.2. No: 10.

olduğu kadar adil olacağına da iman ederek vereceğiniz kararda Allah cümlemizin yardımcısı olsun. En derin saygılarımla."⁴⁸⁸ Şeklinde savunmasını tamamlamıştır. Erduman, mahkemeler süresince hiç duruşunu değiştirmeyen, devamlı olarak hak ve haklıdan yana olduğunu söyleyen bir şahsiyettir. Tutuklu bulunduğu zaman zarfında Yassıada Yüksek Adalet Divanı'na dilekçeler⁴⁸⁹ sunmuş, bu dilekçeler ile de suçsuz ve bigünah olduğunu ve biran evvel tahliyesini talep etmiştir.

4.1.3.4. Fethullah Taşkesenlioğlu'nun Savunması

Fethullah Taşkesenlioğlu, 1957 seçimleri ile mebus olduğunu ve bu tarihten önce ki herhangi bir faaliyetle alakasının olmadığını bildirerek konuşmaya başlamıştır. Daha sonra 1957 ila 1960 devresinde ki Anayasaya aykırılığı iddia olunan Meclis Tahkikat Komisyonun teşkili ile alakalı DP gurup toplantılarına ve komisyona salahiyet veren 7468 sayılı kanunun TBMM umumi heyetindeki müzakerelerine katılmadığını dolayısı ile her iki mevzuda da oy kullanmadığını dile getirmiştir. Kendisinin ailesinin hastalığı hasebi ile 23 Mart 1960 tarihinde Ankara'dan Demir yolu (Doğu Ekspresi) ile Erzurum'a gittiğini ve ancak 27 Nisan 1960 tarihinde Ankara'ya döndüğünü belirtmiştir. Bu konuda ki gerekli dokümanın kısa sürede mahkeme heyetine sunulacağını söylemiştir.⁴⁹⁰

Ayrıca Devlet teşekkül veya şirketlerinin hiç birinde idare meclisi azalığı gibi ek bir görevinin olmadığını belirtmiş, Milletvekili olarak şahsı veya yakınlarına en ufak bir maddi veya manevi bir menfaat temin etmediğini ve bunun da yapılan soruşturma ile sabit olduğunu dile getirmiştir. Daha sonra dikta mevzuuna değinen Fethullah Bey, bu meseleyi kendinden örnekler sunarak açıklamıştır. Öyle ki kendisinin 1954 Seçimlerinde aday olduğunu yapılan yoklamaları kazandığı halde merkez tarafından veto edildiğini, 1955 yılında Meclisi umumi seçimlerinde kendisinin yine seçimden men edildiğini bunun üzerine DP'den istifa ettiğini söylemiştir. Daha sonra bu seçime bağımsız aday olarak girdiğini ve büyük bir çoğunluk ile de kazandığını da eklemiştir.⁴⁹¹

Bu bağlamda ifade etmek istediği şeyler olduğunu söyleyen Taşkesenlioğlu, şöyle konuşmuştur: *"Bu maruzatımda şu ciheti belirtmek istiyorum ki diktatör heves ve*

⁴⁸⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.2. No: 7-8.

⁴⁸⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.2. No: 16.

⁴⁹⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 13.

⁴⁹¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 13-14.

niyetinde olmak isteyenler malumu âliniz vatandaşa böyle bir imkân ve fırsatı vermezler, vatandaşta kendisinde böyle bir cesaret bulamaz. Bu hal bendenizin yaradılış itibarı ile dikta rejimine taraftar bir ahlak ve karaktere sahip olmadığının en bariz delilidir. Öteden beri arz ettiğim şekilde DP yüksek kademeleri ile mücadele edegelmiş, çeşitli kadırlara uğramış, serbest seçimi ve halk oyunu her şeyin üzerinde tutmuş bir insan olarak dikta rejimini düşünmem ve buna taraftar olmam asla tasavvur edilemez."⁴⁹²

Daha sonra Fethullah Bey, kendileri ile yakın bir ilişkilerinin olmadığı Devlet ve Hükümet Başkanlarının da dikta rejimine gittiklerini samimi bir dille hissetmediğini mahkeme heyetine söylemiştir.⁴⁹³ Ayrıca Taşkesenlioğlu, son çıkan 7468 sayılı kanunun anayasaya aykırı olup olmadığı hususunda bir çiftçi ve tüccar olarak bu konuda mütalaa beyan imkânına sahip olmadığını dile getirmiş ve tahliyesini talep etmiştir.⁴⁹⁴

4.1.3.4.1. Fethullah Taşkesenlioğlu'nun Avukatının Savunması

Avukat Hilmi Aydın, Müvekkili Fethullah Taşkesenlioğlu'nun Anayasayı kısmen tebdil, tağyir, iptal ve Anayasanın teminatı altında bulunan hak ve hürriyetleri bertaraf etmek suçuna iştirak ettiği iddiası ile suçlandığını açıklayarak savunmasına başlamıştır. Ancak müvekkilinin kendisine atf ve isnat olunan suçları işlemediği müştereken yaptıkları savunmalarında bunun izah edildiğini belirtmiştir. Daha sonra müvekkilinin şahsi durumu hakkında açıklamalarda bulunan Hilmi Bey, özetle şunları kaydetmiştir. Müvekkilinin Milletvekilliğini tercih sebebinin ne bol tahsilât, bol döviz, hesapsız kredi almak nede nüfus kolaylıkları sağlamak vb. nimetlerden faydalanmak olmadığını, bunun böyle olmadığının kanıtının ise kendisinin milletvekili olmadan evvelki çalışma ve davranışları olduğunu dile getirmiştir. Nitekim Müvekkilinin milletvekili seçilmeden önceki çalışmaları samimi, ciddi ve daima DP'nin hatalı icraatını hiç çekinmeden tenkit etmesinin bunun en güzel örneği olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁵

Hilmi Aydın, müvekkilinin Erzurum'da sevilen sayılan bir aileye mensup olduğunu ve bu yüzden yakın çevresinin isteği ile siyasi arenaya çıktığını belirtmiştir. 1954 ve 1955 yıllarında Vilayet Umumi Meclisi seçimlerini kazandığı halde DP merkez

⁴⁹² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 14.

⁴⁹³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 15.

⁴⁹⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 8.

⁴⁹⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 1.

teşkilatının bunu veto ettiğini, ancak müvekkilinin yılmayarak 1957 seçimlerinde Milletvekili olarak Meclise girmeyi başardığını dile getirmiştir. Müvekkilinin vekilliği süresince prensiplerine ve ettiği yeminine sadık kaldığını söyleyen Hilmi Bey, ayrıca parti içerisinde hatalı gördüğü davranışları eleştirmekten de geri durmadığını belirtmiştir.⁴⁹⁶

Hilmi Aydın, müvekkilinin 1957 seçimleri ile meclise girdiğini bu tarihten önce alınan herhangi bir karar ile alakasının bulunmadığının da altını çizmiştir. Yine müvekkilinin Tahkikat Encümeni ve Salahiyet Kanunu görüşmelerinde Mecliste bulunmadığını söylemiş, bu tarihlerde Müvekkilinin Erzurum’da olduğunu ve bunu kanıtlar nitelikteki tren biletlerinin ekte mahkeme heyetine sunulduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁷

Avukat Hilmi Aydın savunmasında son olarak müvekkilinin kısa süren Milletvekilliği boyunca vatan ve milletin menfaatlerini ön planda tutarak çalıştığını, hiçbir zaman küçük hesaplar peşinde koşmadığını söylemiş, Yüksek Mahkeme’den adil bir karar olarak tahliye talep etmiştir.⁴⁹⁸

4.1.3.5. Şevki Erker’in Savunması

Şevki Erker, Yassıada’da Mahkeme edilmeden önce “*Yassıada Garnizon Kumandanlığı Eliyle, Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına*” başlığı ile bir dilekçe vermiştir. Bu dilekçesinde Anayasayı İhlal Davasında kendisini avukatsız olarak müdafaa edeceğini, bunun içim dava ile ilgili dosyaları incelemek ve gerekli notları almak istediğini bildirmiştir.⁴⁹⁹ Savunma metninde fazla ayrıntıya inmeden ana meselelere değinmeyi yeğleyen Şevki Bey’in üzerinde durduğu en önemli mesele Tahkikat Komisyonunun kurulması meselesi olmuştur. Meclis tahkikat komisyonunun kurulmasına dair yapılan oylamada muhalif oy kullandığını ve bu sebeple sonradan komisyon üyeleri ile karşılaşmamak için bu kuruluşun meclisteki toplantılarına katılmadığını dile getirmiştir.⁵⁰⁰

Bu görüşmelerdeki muhalefetini çeşitli materyaller ve şahitler ile destekleyen Şevki Bey, 11 Haziran 1960 tarihli Ulus Gazetesi’nin kopyasını de ek olarak mahkeme

⁴⁹⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 2.

⁴⁹⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 3.

⁴⁹⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.3. No: 4.

⁴⁹⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.1. No: 8.

⁵⁰⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.1. No: 11.

heyetine sunmuştur.⁵⁰¹ Çok kısa bir savunma metni sunan Şevki Bey, yazısını şu sözlerle nihayete erdirmiştir. “2 Mayıs 1954- 27 Mayıs 1960 altı senelik milletvekilliği sırasında tenkit ve murakabe vazifemi yapmaktan kaçınmadım. Murakabe prensibine sadık kaldım. Hiçbir zaman ve hiçbir suretle nüfuz kullanmadım ve herhangi bir menfaat istemedim ve sağlamadım. Netice olarak Yüksek Soruşturma Kurulunun kararında ileri sürülen esas veya tali suçlamanın hiç birinin bana bir taalluku yoktur. Ben itibarla dilekçemin başındaki dileğimin yerine getirileceğini yüksek adaletinizden bekliyorum. En derin hürmetlerimle.”⁵⁰²

Şevki Erker, savunması hakkında Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına hariçten ek bir dilekçe daha sunmuştur. Bu dilekçesinde Anayasayı ihlal davasının duruşma başlarında daha sorgusuna sıra gelmeden hakkında verilmiş olan tahliye kararının hayatının en büyük mükâfatı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca savcılık makamının da beratını istemesinin hakkında verilen şerefli mükâfatı tazelediğini söylemiştir. Hakkındaki beraat kararını doğruluğun ve dürüstlüğün bir mükâfatı olarak gören Şevki Bey, altı yıllık Milletvekilliği sırasında her türlü menfaatten titizlikle kaçındığını bugün ise bunun ödülünü aldığını belirtmiştir.⁵⁰³

Şevki Erker, ana hatları ile sunduğu böyle bir hayatın hesabının mal beyanında yapılan bir takım yanlışlıklar ile hatalı çıktığını, mal beyanında varlıklarının bir kısmını maliyet kıymetleri yerine o gün ki rayiçlere göre değerlendirdiğini, ayrıca maaş aldığı kurumların istihkaklarını yanlış göstermesinin yüzünden servetinin % 25’inin gayri meşru olarak hesaplandığını söylemiştir. Bu yanlışlıklar yüzünden kendisinin adeta hırsız olarak teşhir edildiğini, ancak Mahkeme heyetine sunduğu raporlar ile bu yanlışlıkların düzeleceğinden ve adaletin tecelli edeceğinden emin olduğunu belirtmiş, konuşmasını bu şekilde bitirmiştir.⁵⁰⁴

4.1.3.6. Abdülkadir Eryurt’un Savunması

Abdülkadir Eryurt, savunmasında kendisine isnat edilen suçlamaları maddeler şeklinde yazarak açıklamaya çalışmıştır. Mahkemeye çok uzun bir savunma sunan Eryurt, milletvekilliği döneminde isminin geçtiği her olay ve konuşmayı açıklığa

⁵⁰¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.1. No: 4; Bkz: *Ulus*, 11 Haziran 1960.

⁵⁰² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.1. No: 13.

⁵⁰³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.1. No: 1.

⁵⁰⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.1. No: 1-2.

kavuşturmaya özen göstermiştir. Bu açıklama maddelerden daha çok önem arz edenler şu şekildedir.

1. Bol tahsilât meselesi; Bu konuda Abdülkadir Bey, mesleğinin hâkimlik olduğunu ve asli maaşının 150 lira olduğunu belirtmiştir. Mebusluktan ayda net 2304 lira aldığına göre farkın bol tahsilât olup olmadığının kararını mahkeme heyetine bıraktığını söylemiştir.⁵⁰⁵
2. Dış memleketlere seyahat meselesi; Abdülkadir Bey, bu konuda mebus olmadan evvel 1944 yılında Avrupa'ya gittiğini, daha sonra vekilliği döneminde devletin kendisini tekrar göndermek istediğini ancak kendisinin daha önceden gittiği için ülkeye yeni şeyler getiremeyeceğini düşündüğünden gitmediğini söylemiştir. Yine 1959 yılında Japonya, Çin ve Kore'ye gönderilmek istendiğini ancak bunu kabul etmeyerek kura çekilmesini istediğini, kura çekiminde de ismi çıkmadığı için buralara gidemediğini de eklemiştir.⁵⁰⁶
3. Hesapsız Kredi; Abdülkadir Bey, bu konuda şahsı ve yakınları için olmadığı gibi, hiçbir kimsenin kredi teminine tavassutunun olmadığını belirtmiştir. Dövizle ilgilide konuşan Eryurt, dövizle hiçbir muamelesi olmadığı gibi bu mevzu ile ilgili hiç kimse ile alakasının olmadığını söylemiştir.⁵⁰⁷
4. Mebus olmak ve mebus kalmak konuları ile ilgili de açıklama yapan Abdülkadir Bey, gerek 1954 ve gerekse 1957 seçimlerinde yoklamalı olarak mebus olduğunu ve bu konuda kimseye minnettar olmadığını, bu konudaki gerekli kayıtların İl Seçim Kurulu ve Yüksek Seçim Kurulu cetvellerinde yer aldığını belirtmiştir.⁵⁰⁸
5. 1955 yılında ki Hükümetin düşürülmesi meselesinde de oy kullandığını belirten Abdülkadir Bey, bunun DP Meclis gurubu zabıtlarında görüleceğini belirtmiş, bu suretle kendisinin suç sebepleri ile hiçbir alakasının olmadığını söylemiştir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.9. No: 4.

⁵⁰⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.9. No: 4.

⁵⁰⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.9. No: 4-5.

⁵⁰⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.9. No: 5.

⁵⁰⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.9. No: 6.

6. Tahkikat komisyonunun kurulması konusuna da değinen Abdülkadir Bey, bu konuda şunları söylemiştir. *“18.04.1960 günü yapılan Tahkikat komisyonu kurulması kararı ve Komisyon seçimi müzakerelerinde bulunmadım, rey de kullanmadım. Bu tarihlerde Afyon’da idim. 27.04.1960 günü TBMM’de kabul edilmiş olan Tahkikat Komisyonlarına salahiyyet verilmesine dair 7468 sayılı kanun müzakerelerinde de bulunmadım. Rey de kullanmadım.”*⁵¹⁰

Abdülkadir Eryurt, özetle yukarıda açıkladığı hiçbir mesele ile açıklamaları çerçevesinde alakasının olmadığını dile getirmiştir. Çok teferruatlı ve uzun bir savunma örneği sunan Eryurt’un savunmasının tamamı burada sunulamayacağından aslına sadık kalarak konu için daha ehemmiyet arz eden maddeler sunulmuştur. Abdülkadir Eryurt son olarak, *“Yapılan araştırma ve incelemeler bir kere daha suç ve suçlulukla şahsi alakam olmadığını tezahür edecektir. Bu suretle tebellür edecek durumuma göre mağduriyetimin devamının önlenmesine tevessülle hakikatin tecellisine gidileceğinden şüphem olmadığından gerekli tetkikatın icrası ile durumumun tespiti arz ve istida ederim. Saygılarımla.”*⁵¹¹ Şeklinde konuşmuş, tüm iddiaların asılsız ve temelsiz olduğunu belirterek biran evvel tahliyesini istemiştir.

4.1.3.7. Mehmet Eyüboğlu’nun Savunması

Mehmet Eyüboğlu, 1957 Seçimlerine katılarak DP Erzurum Mebusu olarak Meclise girmeyi başarmıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi ile oda diğer Milletvekilleri gibi Yaasıada’da yargılanmıştır. Anayasayı İhlal Davası ile yargılanan Eyüboğlu’nun yapılan arşiv araştırmasında bir savunmasına rastlanmamıştır. Mehmet Bey’in bu davada yargılanarak hapis cezası aldığını, bu cezası sürecinde çıkan genel af kanunundan faydalanarak hürriyetine kavuştuğu bilgisine o dönemde Erzurum’da faaliyet gösteren yerel Hüryol Gazetesi’nin bir haberinde rastlanmıştır.⁵¹²

4.1.3.8. Abdülmelik Fırat’ın Savunması

Melik Fırat, Yüksek Soruşturma Kurulunun ekseriyetle katıldığı 30 Eylül 1960 tarihli kararda, şahsen ifa ettiği herhangi bir fiil ya da hareketine temas edilmediği ve ancak cezanın şahsiliği prensibi bir yana bırakılarak kolektif suçlandırma şikkına başvurularak sırf mebus olduğu için cezalandırıldığını söyleyerek savunmasına

⁵¹⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.9. No: 9.

⁵¹¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.9. No: 13.

⁵¹² Hüryol, 15 Ekim 1962.

başlamıştır. İşlendiği iddia edilen suçun yine kendi mebusluğundan evvelki devrelere rastlamakta olduğunu, kendi mebusluğu döneminde ise herhangi bir kimseyi teşci, teşvik, tahrik veya takviye edici bir hareketinin asla vuku bulmadığını dile getirmiştir. Zaten bu konudaki delilin TBMM ve DP Meclis grup zabıtları ile sabit olduğunu da eklemiştir.⁵¹³

Tüm bunlara rağmen sırf siyasi bir grubun içerisinde olduğu için cezalandırıldığını dile getiren Melik Bey, bunun ceza hukuku ana prensipleri ve kanunilikle izahının mümkün olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Başsavcının kararnamede yazılı hususlarla irtibatını tespit edemeyince, bu kez başka bir yola başvurduğunu soyadını, gençliğini, aile durumunu hülasa sosyal ve politik halini suç saydığını bunun ise kanun ve mantıkta asla yeri olmayan bir davranış olduğunu dile getirmiştir. Melik Fırat, tüm bu suçlamaların cezası olarak ise Türk Ceza Kanunu'nun 146. Maddesinin 1. Fırkasına göre cezalandırılmasının talep edildiğini söylemiştir.⁵¹⁴ Fırat, bu kanun çerçevesinde ölüm cezası ile cezalandırılmasının vicdan ve insan hakları ile bağdaşmayacağını, memlekette milli birlik ve kardeşlik havasının yaratılmasını baltalayacağını dile getirmiştir. Başsavcının yaş tashihi konusunda cezasını ağırlaştırmaya çalıştığını belirten Melik Bey, yaş tashihi muamelesinin tam ve kâmil manası ile kanunlara uygun olarak yapılmış olduğunu, bunun suç ve suçluluk ile hiçbir ilgi ve münasebetinin bulunmadığını söylemiştir.⁵¹⁵

Bu meselenin açıklamasından sonra kendisinin asker kaçağı olduğu iddialarına bir açıklamada bulunan Melik Fırat, bu konuyu özetle şöyle açıklamıştır. “ *Emsalimle birlikte zamanında yoklama yaptırdım. Bu yoklama yapıldığı sırada Erzurum Lisesi'nde talebe olduğum için 1111 sayılı kanun gereğince askere alınmayarak tecil edildim. Bu tecil muamelem 1954 yılı sonuna kadar devam etti. 1955-1956 yıllarında kardeşim Ömer Fırat'ın askerde bulunması sebebi ile iki kardeş bir arada askere alınmadığı için ben yine tecil edildim. Bu müddet içerisinde hariçten liseyi bitirdim ve yedek subay okuluna sevkim için 1957 güzünde şubeye başvurdum. Sevk zamanı gelmeden 1957 Ekim ayında mebus seçildim ve dolayısıyla kanun gereği devre sonuna kadar tekrar tecil edildim. Zaten sonra 1960 inkılâbı ile mebus olduğum için Yassıadaya getirildim.*

⁵¹³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.7. No: 1.

⁵¹⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.7. No: 1-2.

⁵¹⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.7. No: 2-3.

*Bu süreçte Kandilli Askeri Mahkemesince gıyabi bir kararla yoklama kaçağı olduğum yolunda hüküm verildi. Halen aramızda askerlik vazifesini yapmadan vekil olan arkadaşlarımızın da var olduğunu bildiği halde Başsavcının yalnız benim şahsım üzerinde durması takdirini yüksek mahkemenize bırakıyorum.*⁵¹⁶

Melik Fırat, hakkında ki bir diğer iddia olan mahalli nüfuzunu ve dini hisleri kullanarak parlamentoya girdiği meselesine de değinmiştir. Fırat, bu iddiaların asılsız olduğunu, hemşerilerinin sevgi ve arzularına dayanarak 600 bine yakın nüfusu, 230 bine yakın seçmeni olan ve yalnız DP'den yetmişe yakın adayın olduğu seçimi kazanarak DP listesinden mebus olduğunu dile getirmiştir. Yine dini hisleri kullanma konusunda da Başsavcının asılsız bir suçlamada bulunduğunu söyleyen Fırat, güya kendisinin Sait Nursi'ye ait bir mektubu dâhiliye vekiline verdiğini iddia etmiş, hâlbuki şahsının Sait Nursi'yi tanımadığını eserlerini de görmediğini dile getirmiştir.⁵¹⁷

Bu iddia konusunda da gerekli açıklamaları yapan Melik Fırat, tüm bu iddiaların TCK 146. Maddesinde yazılan suç unsurlarından hiç birinde bulunmadığını,⁵¹⁸ kendisine isnat edilen bütün suçlamaların gerekli izahatını yaptığını söylemiştir. Abdülmelik Fırat, bu uzun savunmasında ister sonu idam sehpa olsun, ister müebbet hapis olsun bunun kendisi için önemli olmadığını, asıl önemli olanın Türk adaletinin şaşmaması olduğunu belirterek savunmasını tamamlamıştır.⁵¹⁹

4.1.3.9. Sait Kantarel'in Savunması

Sait Kantarel, hangi sebepler ve hangi yasalar çerçevesinde yargıldığını açıklamış, Yüksek Soruşturma Kurulunun ve Başsavcının kendisi hakkındaki suçlamaları, Anayasayı tebdil, tağyir ve ilgaya tevessül etme iddiası olduğunu dile getirerek savunmasına başlamıştır. Bu işlendiği iddia edilen suç için ise Türk Ceza Kanunu'nun 146. Maddesinin 3. Fırkası gereğince cezalandırılmasının talep edildiğini belirtmiştir. Daha sonra mezkûr isnat ve iddia ile uzak yakın hiçbir alaka ve irtibatının olmadığını belirten Sait Bey, gerek kararnamede ve gerekse esas hakkında ki mütalaada

⁵¹⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.7. No: 4-5.

⁵¹⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.7. No: 5-6.

⁵¹⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.7. No: 6.

⁵¹⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.7. No: 7.

fail durumuna düştüğü hatanın belirtilmemiş olmasını kendisini sukuta erdirdiğini söylemiştir.⁵²⁰

Kendisinin IX. ve XI. Dönemlerde Mebus seçildiğini belirten Sait Kantarel, bu sebeple mevzu olan 1954-1957 devresinde çıkan kanun, karar ve tedbirler ile alakası olmadığını belirtmiştir. Sonradan Tahkikat Komisyonu mevzuunda da konuşan Kantarel, memleketin içinde bulunan durum neticesinde özellikle muhalefetin iddialarının aslının araştırılması konusunda, başka bir fikri yanlışa düşmeden bu kanuna oy verdiğini, iddia edildiği gibi Anayasa'nın ilgası düşüncesine asla kapılmadığını, sadece saf bir niyetle bu kanunu oyladığını söylemiştir.⁵²¹

Bir başka mesele olan döviz aldığı yolunda ki iddiayı da değerlendiren Sait Kantarel, her vatandaş gibi döviz aldığını, bunu yaparken de hukuki yol olan merkez bankasından aldığını vurgulamıştır. Kendisinin bu bankadan 4000 liranın karşılığı olarak döviz aldığını doğrulamış, bu konu hakkında ki gerekli bilgilerin Yüksek Soruşturma Kuruluna verdiğini mal beyanında belirtildiğini söylemiştir. Ayrıca Yüksek Soruşturma Kurulunun icap eden tatbikatı yaptığını, meşru bir servet tespitinde de bulunmadığını da sözlerine eklemiştir.⁵²² Sait Bey, yukarıda arz ettiği üzere iddialarla hiçbir ilgisinin olmadığı gibi, memlekette huzur ve sükûnun temini için hazırlanan 90'lık takrirde de imzasının bulunduğunu belirtmiştir.⁵²³ Savunmasını kısa ve öz tutmaya özen gösteren Sait Kantarel, hakkında ki iddialara sade bir dille açıklık getirmeye çalışmış, her zaman bu vatanın imarı ve bu aziz milletin mesut ve müverreh bir hayata kavuşması için çaba gösterdiğini söylemiş ve beraat talebi ile konuşmasını nihayete erdirmiştir.⁵²⁴

4.1.3.10. Hasan Numanoğlu'nun Savunması

Hasan Numanoğlu, maddi ve hukuki delillerden tamamen mahrum bir kararname ve iddianame ile Anayasa'yı ihlal suçundan yargılandığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Daha sonra şahsi durumu hakkında bilgiler vererek konuşmasını sürdüren Hasan Bey, seçim bölgesinde ailevi durumu ve mesleği icabı ile tanınmış bir doktor olduğunu, Erzurum Numune Hastanesi'nde Dahiliye hekimi iken 1954-1957

⁵²⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.6. No: 3.

⁵²¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.6. No: 4.

⁵²² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.6. No: 5.

⁵²³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.6. No: 5.

⁵²⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.6. No: 6.

Seçimlerine halkın yoğun desteği ile katıldığını ve girdiği bu iki yoklamayı da kazanarak DP Erzurum Milletvekili seçildiğini söylemiştir.⁵²⁵

1954 yılından beri tek düşüncesinin halkına daha fazla hizmet edebilme arzusu olduğunu dile getiren Numanoglu, vekilliği döneminde tek amacının bu olduğunu, siyasi hayatı boyunca itidalden ayrılmadığını, partizanlık da dâhil hiçbir idari ve icrai meseleye adı karışmadığını dile getirmiştir. Zaten gurup ve meclis zabıtlarında da böylesi bir emareye rastlamanın mümkün olmadığını söyleyen Hasan Bey, kararname ve iddiaya göre, sadece bir DP mensubu olduğu için ve 1954 yılından 1960 yılına kadar çıkarılan ve Anayasaya aykırı olduğu iddia edilen kanunlara oy verdiği için burada olduğunu dile getirmiştir.⁵²⁶

Hasan Numanoglu, teşri hayatı boyunca muhtelif zamanlarda o günün şart ve ihtiyaçlarına uygun olarak çıkarılan ve çıkarılmasında fena bir durum olmayan kanunlara oy verdiğini, bu kanunların memlekete hayır getireceğini düşündüğü ve Anayasa'ya bir aykırılık görmediği için onayladığını da eklemiştir. Mecliste bulunduğu süre içinde kararlarında tamamen özgür iradesini kullandığını belirtmiş, buna örnek olarak da Kırşehir ve Seçim kanunlarına müspet oy vermemiş olmasını göstermiştir. Dikta ve diktatörlük konusunda da açıklamalarda bulunan Numanoglu, bu konuda şahsen ne hükümetin nede şahısların bu eğilimde bir hareketlerini görmediğini belirtmiş, bu tarz bir oluşuma da asla hizmet etmediğini dile getirmiştir.⁵²⁷

Milletvekilliğini kesinlikle maddi bir kazanç için yapmadığını belirten Hasan Bey, zaten kendisinin mesleği icabı vekillik görevinden çok daha fazla maddi gelir sağladığını, bu mesleği sadece milletine daha fazla hizmet etme arzusu için seçtiğini söylemiştir. Dedesi Hacı Hürşit'in milli mücadele yıllarında Erzurum kadısı ve vali vekili bulunduğunu, Erzurum Kongresinin toplanması için yoğun çaba harcadığını, böylesi şerefli bir aileye mensup birinin Cumhuriyet esaslarına aykırı harekâtı, vatana hıyanet suçunu ve diktayı asla kabul etmeyeceğini dile getirmiştir.⁵²⁸

1955 yılında ki hükümet değişikliğinde aktif bir rol üstlendiğini de dile getiren Numanoglu, son İstanbul-Ankara olaylarında hükümetin yetersizliğini gördüğünü dile getirmiştir. Bu olayların sonlandırılması için Tahkikat Komisyonunun kaldırılması ve

⁵²⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.5. No: 1.

⁵²⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.5. No: 1.

⁵²⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.5. No: 2.

⁵²⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.5. No: 2-3.

Hükümetin değiştirilmesini de kapsayan 90'lık olarak tabir olunan takrime de imzasını koyduğunu belirtmiştir. Bu meseleden sonra menfaat konusuna da değinen Hasan Bey, memuriyet, meslek ve siyasi hayatı boyunca şahsına ve yakınlarına herhangi bir suretle menfaat temin etmediğini belirtmiş, gayri meşru iktisabının bulunmadığına dair yüksek divanın esas no:124, karar no:120 ve 11.01.1961 tarihli kararı kendisine bildirildiğinin de altını çizmiştir.⁵²⁹

Hasan Numanoglu'nun savunmasının son kısmı şu şekilde cereyan etmiştir. *"Siyasi hayatımda menfaat temini şöyle dursun, siyaseti terk etmiş bulunduğum şu anda çocuklarıma bıraktığım siyasi miras 48 bin lira borçtur. Bu 48 bin lira aldığım tahsisatın iadesine aittir. Halen beş çocuğum yakın dostlarımla yardımı ile geçinmektedir. Ben burada bu yardımların azap ve minneti altındayım. Hayatım kadar sevdiğim ve başkalarının yardım elerine bakan beş yavruma Allah'tan yardım diler, şahsım hakkında adil kararlarınızı beklerim. En derin hürmetlerimle."*⁵³⁰ Hasan Numanoglu'nun konuşmasının son bölümü duygusal manada ağır geçtiği görülmüş, Yüksek Mahkeme'den adil kararlar almalarını temenni ederek beraatını istemiştir.

4.1.3.11. Münip Özer'in Savunması

Münip Özer, 14 aydan beri teşri vazifesi dolayısı ile mevkuf bulunduğunu belirtmiş, lakin geçen bu sürede sabırla millet ve tarih huzurunda ki hesap gününü beklediğini söylemiştir. Özer, 1957 tarihinde Milletvekili seçildiğini ve 27 Mayıs 1960 tarihine kadar karınca kararınca teşri ve murakabe vazifesini yaptığını, hakkıyla görevini yaptığının şahidinin Tanrı, delilinin ise grup ve meclis zabıtları olduğunu belirtmiştir.⁵³¹

Daha sonra ülkenin son zamanlarda yaşadığı olaylara değinen Özer, bunlar hakkında kendisinin bir takım tedbirler alınması için önerilerde bulunduğunun altını çizmiştir. Örneğin, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hakkında sorumluların Hükümet ve Dâhiliye vekili olduğunu dile getirmiş, bu konuda alınacak tedbirlerin *"Basın hürriyetini frenleyici değil, bilakis tam ve kamil manada takviye edici"* mahiyette olması gerektiğini savunduğunu belirtmiştir. Özer, daima hükümetin yanlışlarını eleştirdiğini bir grup toplantısında ki sözleri ile şu şekilde örneklendirmiştir:

⁵²⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.5. No: 3-4.

⁵³⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.5. No: 4.

⁵³¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.4. No: 12.

“Kusur ve hataları olduğunu evvela kabul etmelerini, bunların yazılıp konuşulmasından asla bıkmamalarını, ciddiyetle doğrunun üzerinde durarak yanlışların telafi edileceği” şeklinde ki konuşmasını sunmuştur.⁵³²

Özer, tecrübesiz bir mebus olmasına ve daha meclise gelişinden 1 yıl gibi kısa bir süre geçmesine rağmen yaptığı bu tarz eleştirilerin demokratik anlayış ve tutumunun en güzel kanıtları olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Tahkikat Komisyonunun kurulması meselesine değinen Özer, bu kanun müzakerelerinde aleyhte oy kullandığını, bunun dışında Salahiyet Kanunu’nun oylamasında bulunmadığını, bu karışık durumun içinden çıkılması için verilen 90’lık takirde imzasının bulunduğunu da belirtmiştir. Münip Bey, tüm bunlara rağmen İddia makamının sözü, fiili ve kasti hakkında hiçbir delil göstermeden Anayasayı tadil, tebdil ve tağyir edenleri ve diktaya gidenleri desteklediği iddia edilerek Anayasa’nın Türk Ceza Kanunu’nun 146. Maddesinin 3. Fırkası gereğince cezalandırılmak istendiğini dile getirmiştir.⁵³³ Konuşmasına devam eden Özer, 4 yıllık teşri hayatının 2,5 yılını TBMM’de 1,5 yılını da mahpus olarak Yassıada’da geçirdiğini kadere inanan birisi olduğunu ancak kendisinin sadece üzerine düşen vazifeyi yaptığını söylemiştir.⁵³⁴

Bir halk çocuğu, bir Cumhuriyet çocuğu olarak yetiştiğini söyleyen Özer, yıllarca halkına bir memur bir öğretmen olarak hizmet ettiğini, kendisine mebus olarak da bu halka hizmetin nasip olduğunu, lakin kendisinin bir kabahati olmadığı halde sadece DP Mebusu olduğu için ve siyasi hüviyeti dolayısı ile hürriyetinin elinden alındığını dile getirmiştir. Delilsiz ve mesnetsiz Hiyaneti Vataniye suçundan yargılanmanın ölümden daha beter bir mesele olduğunu söyleyen Münip Bey, hiç kimsenin delilsiz ve mesnetsiz birisini bu şekilde itham etmeye hakkının olmadığını belirtmiştir. Hele bu isnadı yapanın tarih ve dünya huzurunda cereyan eden Âli bir mahkemenin iddia makamı gibi yüksek bir mevki işgal etmesi adalet namına hakka vurulan bir darbedir diyerek konuşmasını devam ettirmiştir.⁵³⁵

Savunmasının sonuna gelen Özer, son bölümde de etkili konuşmasını devam ettirmiş ve sözlerini bu şekilde nihayete erdirmiştir. Savunmanın son kısmı şu şekildedir. *“ Bendeniz 125 yılda bu vatan, bu millet uğruna 12 şehit vermiş bir ailenin*

⁵³² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.4. No: 12-13.

⁵³³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.4. No:13-14.

⁵³⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.4. No:14.

⁵³⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.4. No:14-15.

*çocuğuyum. Bu haksız isnat yalnız beni değil, o mübarek ruhları da muazzep etmektedir. Büyük Hâkimler. Hürriyet şehidi merhum Mithat Paşa, “Hakim Yed’i Kudrettir” buyurmuştur. Bu söze bütün hulusumla iştirak ederek: üzerimizden Hiyaneti Vatanıye gibi meşum bir isnadın kaldırılmasını, adaletin hassas terazisinin dengesinin bozulmamasını sizin temiz ve necip vicdanlarınızdan Hak namına diliyorum. Hakkımızın müdafiasını siz büyük Türk hakimlerine, temyizini de Ulu Tanrı’ya havale ediyorum. En derin hürmetlerimle.”*⁵³⁶ Münip Özer, savunmasında özellikle bir vatan haini olarak yargılanması üzerinde durmuş, bu suçlamanın gerek kendi ve gerekse de mensubu olduğu aileyi çok ağır bir şekilde yaraladığını belirtmiştir. Tarihten beri vatani ve milleti için canını vermiş bir ailenin mensubu olarak bu şekilde itam edilmesinin ölümden beter olduğunu söylemiş, etkili bir savunma yapan Özer, haklı ve suçsuz olmanın verdiği vicdani huzurla savunmasını sonlandırmıştır.

4.1.3.12. Rıza Topçuoğlu’nun Savunması

Rıza Topçuoğlu, savunmasına mahkeme heyetini selamlayarak başlamış, ardından vekilliği hakkında bilgiler vererek konuşmasına devam etmiştir. Topçuoğlu, 1950, 1954 ve 1957 Seçimlerinde yoklamayı kazanmak sureti ile millet iradesiyle mebus seçildiğini söylemiş, kendisinin asıl mesleğinin ticaret olması hasebiyle mecliste de bu konu ile alakalı komisyonlarda görev aldığını belirtmiştir. Rıza Bey, 10 yıllık mebusluk devresinde ne ticaret ve nede yapı kredisi almadığını, 27 Mayıs 1960’da Silahlı Kuvvetler tarafından çağrıldığı zaman hiçbir bankaya bir kuruş borcu bulunmadığını dile getirmiştir. Ayrıca Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından 11 Ocak 1961 tarihinde gayri meşru iktisabının bulunmadığına dair tebliğin kendisine ulaştığını da belirtmiştir.⁵³⁷

Konuşmasına devam eden Topçuoğlu, Kırşehir’in ilçe haline getirilmesi hakkında ki kanunu siyasi anlayışına uygun bulmadığı için oylama esnasında reyini kullanmadığını beyan etmiştir. Daha sonra Tahkikat Encümeni’nin kurulması meselesine değinen Rıza Bey, 18 Nisan 1960 tarihli kararın ve 7468 sayılı kanunun kabulüne ait meclis müzakerelerine katılmadığını, bunu tasdik eden gerekli belgenin dilekçeye ek olarak mahkemeye sunulduğunu dile getirmiştir. Gün geçtikçe devam eden ve artmakta olan umumi huzursuzluk ve gergin havanın ortadan kaldırılmasına yönelik

⁵³⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.4. No:15.

⁵³⁷ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.2. No:1.

90'lık takrime de imza attığını belirten Topçuoğlu, kararnamede diktaya gidilmesi teşebbüsünden bahis edilmekte olduğunu söylemiş, böyle bir şeye müşahade etmediğini belirtmiştir.⁵³⁸ Esasen herhangi bir şahıs veya zümrenin diktaya gittiğini veyahut bu sebeple tedbirlere tevessül edildiğini hissetmediğini, böyle bir arzusun mevcudiyetinden de haberdar olmadığını söyleyerek, böyle bir düşünceye asla yardım etmediğini bunun bahis konusu dahi olamayacağını da sözlerine eklemiştir.⁵³⁹

Ardından emeklilik konusuna değinen Rıza Bey, seçimlerin çok yakın zamanda yapılacağını, yaşı itibarı ile de bir sonra ki seçime katılmayacağı için istifa etmediğini, bu konuda mebus arkadaşlarının ve daha birçok kişinin kendisine şahitlik edebileceğini dile getirmiştir. Rıza Topçuoğlu, hakkında ki iddialara sırası ile kısa ve net cevaplar vererek savunmasını sürdürmüştür. Sırada ki mesele olan yurt dışına gitme konusunda da bir açıklama yapmış, vekilliği döneminde yurt dışına gitmediğini, ayrıca herhangi bir idari meclis azalığı gibi ek bir görevde de bulunmadığını bildirmiştir.⁵⁴⁰

Rıza Bey, 10 yıllık mebusluk devresi zarfında kendi kabiliyeti müspetince ve yeminlerine sadık kalarak vicdanı ile teşri vazifesini yerine getirdiğini ve memleketi için faydalı işler yaptığını söylemiştir. Memleketi olan Erzurum'da birkaç asırdan beri çok iyi bir iz bırakmış bir aileye mensup olduğunu belirten Topçuoğlu, gerek şahsının ve gerekse ecdadının bıraktığı bu izlenimin mebus seçilmesinde en büyük amil olduğunu belirtmiştir.⁵⁴¹ Savunmasını kısa tutan Rıza Bey, son olarak avukatının olmadığını ve kendisinin müdafaadan aciz olduğunu, lakin bütün gerekli belgelerin dosyasında mevcut olduğunu söylemiş, Yüksek Mahkeme Heyeti'nin adaletine güvendiğini ifade ederek savunmasını tamamlamıştır.⁵⁴²

4.1.3.13. Osman Alihocagil'in Savunması

Osman Alihocagil, diğer vekil arkadaşları gibi mahkeme heyetini selamlayarak savunmasına başlamış, 1957 Seçimlerinde milletvekili seçildiğini, yaptığı yemine sadık kalarak vazife gördüğünü, 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Anayasamızın 17. Maddesinde yazılı "mutlak sorumsuzluk" prensibine dayanarak Meclis dâhilinde ve haricinde vazifesini yaptığını belirtmiştir. Lakin milletvekillerinin bu şekilde "teşri

⁵³⁸ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.2. No:1-2.

⁵³⁹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.2. No:2-3.

⁵⁴⁰ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.2. No:3.

⁵⁴¹ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.2. No:3-4.

⁵⁴² BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.138.2. No:4.

tasarruflarından” dolayı hapsedilmelerinin 17. Maddede ifade olunan “mutlak sorumsuzluk” prensibine aykırı olduğunu dile getirmiş, eğer başkalarınca hatalı görülen politik görüşler suç sayılabileseydi, bizzat politikanın bir suç olduğunu kabul etmek gerekirdi şeklinde de eklemiştir.⁵⁴³

Savunmasını daha hukuki bir dille yapan Osman Bey, Milli Birlik Komitesi’nin ülkede ki kardeş kavgasını önlemek için bu müdahaleyi yaptığını, ülkede üç ay içerisinde yeni seçimlerin yapılarak yönetimin tekrar sivillere bırakılacağını söylemiştir. Ancak sonradan bu planın bozulduğunu, özellikle Milletvekillerinin yargı sürecinde çok zorluk gördüğü, yargılanma sürelerinin hattinden fazla uzadığını belirtmiş, bu durumun ise Anayasa dışı bir uygulama olduğunu söylemiştir.⁵⁴⁴ Kendisinin Anayasa’nın 146. Maddesinin 3. Fırkası gereği cezalandırılmasının istendiğini belirten Alihocagil, bu suçlamanın en ağır itam olduğunu, öyle ki bunun Anayasayı ihlal ve vatana ihanet suçunun karşılığı olduğunu dile getirmiştir.⁵⁴⁵

Konuşmasına devam eden Osman Bey, Tahkikat Komisyonu’nun kurulması meselesine de değinmiştir. Anayasaya aykırı olduğu veya Anayasayı tağyir ettiği iddia olunan “Meclis tahkikat encümenlerinin vazife ve salahiyyetleri hakkındaki kanun” a rey vermediğini, çünkü o günlerde partiler arasında gergin olan siyasi anlaşmazlığı bu kanunun iyice artırabileceğini düşündüğünü dile getirmiştir. Ayrıca Osman Bey, 90 imzalı takriri hükümeti murakabe ile mutedil ve basiretli bir politika takip edecek yeni bir kabine kurulması maksadı ile kendisinin de imzaladığını söylemiştir. Bunların dışında ne grupta nede Meclis oturumlarında muhalefet partilerini yok edici, anti demokratik bir konuşmasının bulunmadığını da ifade etmiştir.⁵⁴⁶

Daha sonra menfaat iddialarına değinen Alihocagil, kendisine ve yakınlarına hiçbir menfaat sağlamadığını, idare meclisi azalığının olmadığını ve ayrıca gayri meşru bir servetinin de bulunmadığını belirtmiştir. Hakkında iddia edilen diktaya gidişi desteklediği konusunda da etkin bir savunma yapan Osman Bey, bu konuda iddia makamının hiçbir delil göstermeden “bu sanıkların bazıları rey vermiş, bazıları vermemiş” gibi sözler ile kimseyi suçlayamayacağını, böyle bir suçlama şeklinin izah edilemeyeceğini söylemiştir. Osman Alihocagil, savunmasının başından sonuna etkili

⁵⁴³ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.4. No:1.

⁵⁴⁴ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.4. No: 2.

⁵⁴⁵ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.4. No: 3.

⁵⁴⁶ BCA, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.4. No: 3-4.

bir üslup kullanmış, kendilerinin milletin refahı için heder olduklarını, demokrasinin kurulması için rehber olduklarını, bunun karşılığında ise vatan ihaneti ile itham edilmelerinin gülünç olduğu kadar da acı olduğunu söyleyerek savunmasını bitirmiştir.⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ **BCA**, Fon: 10.9.0.0, Yer: 47.139.4. No: 5-6.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilanı ile beraber ülkede artık Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden beri dillendirilen demokrasi kavramı daha sağlam ve gür bir şekilde anılmaya başlamıştır. Öyle ki söz artık cumhurdadır. Demokrasiyi tesis ve temin edecek örgütlenmeleri kuracak olan da cumhurdur. Bu örgütlenmeler siyasi partiler olarak kendini gösterecek, ancak demokrasinin tesisi ülkede sanıldığı kadar kolay olmayacaktır. Cumhuriyet ile birlikte bu konuda ki eksikliği çok iyi gören Mustafa Kemal Atatürk, hemen bu konuda çalışmalar başlatmış, çeşitli teşvik ve yönlendirmeler ile Cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partileri kurularak çok partili hayata geçilmiştir. Lakin bu denemelerden bir türlü istenilen verim alınamamış, çeşitli sebeplerle kurulan bu siyasi partiler kısa sürede siyaset ve tarih sahnesinden çekilmiştir.

Durum böyle olunca ülke uzun yıllar CHP'nin tek parti yönetiminde kalmış, CHP inkılâp hareketlerinin yegâne savunusu ve uygulayıcısı olmuştur. CHP ilk dönemlerde üzerine aldığı bu tarihi sorumluluğu yerine getirmek için yoğun çaba harcamıştır. Ancak yıllar geçtikçe iktidar ve tek parti olma durumu CHP'de artık bir dikta rejimine yönelim hissiyatı oluşturmuştur. Bu döneme rastlayan II. Dünya Savaşı'nın da verdiği huzursuz ortam yönetimi iyice sertleştirmiş, devlet bütçesinin büyük bir kısmını savunmaya ayırmış, üretimde olan aktif nüfusun da çoğu silâh altına alınmıştır. Bu durum karşısında askeri beslemek adına halka ek veriler yüklenmiş, zaten fakir olan halk bu uygulamalar ile iyice bitap düşmüştür. Tüm bunların müsebbibi olarak görülen CHP yönetiminden halk iyice bezmiş, lakin alternatif bir siyasi oluşumun olmaması bıkkınlığı ve çaresizliği bir kat daha arttırmıştır.

Bu tek parti dönemi 1946 yılına kadar devam etmiştir. 14 Mayıs 1946'da görüşülmeye başlanan Toprak Kanunu Tasarısı ile gün yüzüne çıkan muhalefet, çok partili hayata geçişin miladı olmuştur. Bu sürecin sonunda kurulan Demokrat Parti nihayet beklenen çok partili hayatı getirmiş, kurulan bu parti kısa sürede geniş halk kitlelerini peşinden sürükleyen siyasi bir güç halini almıştır. DP arkasına aldığı bu güçle kısa sürede ülke genelinde örgütlenmeyi başarmış, oluşan bu pozitif hava ile adeta iktidara göz kırpmıştır. CHP ilk anda bu gelişmeleri kendisini koltuğundan edecek büyüklükte görmemiş, bu umursamazlık ileride iktidara pahalıya mal olmuştur.

Uzun yıllardır tek parti yönetiminde demokrasi kavramından iyice ümidini yitiren halkın özellikle en güçlü muhalefet partisi olarak ortaya çıkan DP ile ümitleri yeniden yeşermiştir. Bu sancılı ortamda gerek muhalefet partileri ve gerekse de iktidarı elinde bulunduran CHP, kıyasıya bir mücadeleye girişmişlerdir. Takvimler 14 Mayıs 1950'yi gösterdiğinde meydanlarda ki mücadele sandığa taşınmış ülke genelinde yüksek bir katılımı seçimler gerçekleşmiş, bu seçim aynı zamanda ülkede ilk kez adil olarak yapılan seçim olmuştur. Öyle ki bu seçimlerde mecliste alınan bir kararla “gizli oy açık tasnif” ilkesi uygulanmıştır. Bu da demokrasi adına hem siyasi partileri hem de halkı umutlandırmıştır. Sonuçlarının genel merkezle ulaşmaya başlaması ile CHP, tarihin belki de en büyük depremini yaşamış ve 27 yıllık iktidarını çiçeği burnunda DP'ye bırakmak zorunda kalmıştır. Bu sonuçlar ile CHP Cumhuriyetin ilanından beri ilk kez muhalefet safındaki yerini almış, Türk siyasi hayatında kesintisiz 10 yıl sürecek olan Demokrat Parti iktidarı dönemi başlamıştır.

Ülke çapında bu hareketlenme yaşanırken doğunun en büyük şehirlerinden olan Erzurum'daki olaylar da ülkede vuku bulanlarla benzerlik göstermiştir. Öyle ki “Demir Kırat” tüm ülkede olduğu gibi Erzurum'da da şahlanmış, DP Milletvekilleri tam liste halinde TBMM'ne girmişlerdir. Çoğu Anadolu şehri gibi Erzurum da uzun yıllar kendi kaderine terk edilmiş vaziyette idi. Erzurum ve Erzurumlu vekillerinden ve hükümetinden elbette ki birçok şey istiyordu. Bu istekler Meclise gönderilen çalışkan vekiller tarafından dile getirilecek, Doğu'nun unutulmuş bu kadim şehri yeniden ayağı kaldırılacaktı. Erzurum'un IX. Dönemle başlayan DP serüveni X. ve XI. Dönemlerde de devam edecek 10 yıllık bu sürede şehir eskiye nazaran her anlamda daha iyi standartlara kavuşacaktır.

DP on yıllık İktidarı sürecinde önemli çalışmalara imza atmış, ülke eskiye nazaran daha iyi standartlara kavuşmuştur. Ancak ortaya konulan bu iyi tabloda zamanla aşınmalar meydana gelmiş, DP'nin düştüğü bu yanlışlıkları çok iyi takip eden CHP izlediği aktif muhalefet ile DP'yi daha da fazla hata yapmaya zorlamıştır. Nihayetinde 1957 sonrasında iyice sertleşen bu mücadele ülkede huzur ortamını bozmuş, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine giden sürecin hazırlayıcısı olmuştur. 27 Mayıs 1960'da yapılan Darbe ile demokrasinin dönmeye başlayan çarkı yeniden dağılmış, tüm olayların sebebi olarak görülen DP İktidarı üyeleri askeri mahkemelerce yargılanmak için Yassıada'da toplanmıştır. Bu süreçte DP Erzurum Milletvekilleri de Yassıada'da yargılanmış, İddia

makamının Anayasayı İhlal Suçlaması ile yargıladığı bu vekiller iddialar karşısında kendilerini savunmuşlardır. Bu savunmalar da yaptığımız araştırma ile Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden alınarak çalışmamızda ki yerini almış, tüm bu çalışmalar ile dönemin bilinmeyenlerine ışık tutulması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

TBMM Arşivi

Atatürk Üniversitesi Merkezi Kütüphanesi Süreli Yayınlar Arşivi

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Demokrat Erzurum

Hürriyet

Hüryol

Milliyet

Şafak

Son Posta

TC. Resmi Gazete

Tercüman

Ulus

Vakit

Yeni İstanbul

Zafer

Araştırma Eserleri ve Hatıralar

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, (Çev: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1992.

Ahmad, Feroz, *Türkiye’de çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, İstanbul,1976.

Akbaş, Rahmi, *Mareşal Fevzi Çakmak 1876-1950*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008.

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.

Arslan, Zühtü, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem Biyografiler(1957-1960)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2013.

Asker, Ayşe, *Askeri Darbeye Doğru, Demokrat Partinin Tahkikat Komisyonu Girişimi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.

Ataoğlu, Ergün, *Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu*, Nokta Kitap, İstanbul, 2008.

Atatürk Mustafa Kemal, *Nutuk*, (Edt; Aysel Gökçe) Bizbize Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 709-712.

Aydemir, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Başar, Ahmet Hamdi, *Yaşadığımız Devrin İçyüzü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960.

Başgil, Ali Fuat, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, İstanbul, 1966. (Çev. M. Ali Sebük- İ. Hakkı Akın)

Bayar, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes*, (Derleyen; İsmet Bozdağ), Baha Matbaası, İstanbul.

Baytal, Yaşar, *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları(1950-1957)* , *Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.40, Kasım 2007.

Birand, Mehmet Ali, Dünder, Can, Çaplı, Bülent, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993.

Burçak, Rıfkı Salim, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.

Burçak, Rıfkı Salim, *Yassıada ve Öncesi*, Çam Matbaası, Ankara, 1976.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

Çufalı, Mustafa, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi(1945-1950)*, Babil Yayınları, Ankara, 2004.

Demir, Şerif, *Düello Menderes ve İnönü, Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.149.

Demir, Şerif, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010, s. 586-622.

Demirel, Taner, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.276.

Ekşi, Rasim, *Yassıada Çılgılığı 27 Mayıs Darbesi ve İdam Edilen Hasan Polatkan'ın Savunması*, Kızıl Elma Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Yayınları, İstanbul 2004.

Fersoy, Orhan Cemal, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1971.

Geçikli, Recep Murat, *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

İnan, Süleyman, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.

İpekçi, Abdi – Çoşar, Ömer Sami, *İhtilalin İç Yüzü*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.

Jürcher, Eric Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Soner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.325.

Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kaynar, Mete Kaan, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Varel, Anıl, *Darbenin Yarattığı Lider: Cemal Gürsel*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Keyder, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Benim Gözümde Menderes*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993.

Koç, Rasim, *İdam Sehпасındaki Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu*, Kopernik Kitap, İstanbul, 2018.

Koçak, Cemil, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, 613-692.

Küçükuğurlu, Murat, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi (AAM) Yayınları, Ankara 2012.

Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ankara 2012.

Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem Biyografiler (1950-1954)*, C.VII, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Sanal, Türker, *Türkiye'nin Hükümetleri*, Sim Matbaası, Ankara, 1997.

Taşdelen, Mehmet N. *Yassıada, Menderes ve Muhafızları*, Bir Harf Yayınları, İstanbul, 2005.

Tokgöz, Oya, *Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s. 40-41.

Tokin, Füzuran Hüsrev, *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi(1939-1965)*,Elif Yayınları, İstanbul,1965.

Tuncer, Erol, *1946 Seçimleri*, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı(TESAV), Ankara, 2008, s.74-78.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi 4, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999.

Turgut, Hulusi, *Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın Kendi El Yazılarından Savunmaları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.

Yörük, Hüseyin, *27 Mayıs Darbe Esaret ve Ölüm*, Okul Yayınları, İstanbul, 2004.

Yücel, M. Serhan, *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005,s.29.

Makaleler ve Tezler

Akıncı, Abdulvahap, *Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri*, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan, 2014, s.55-72.

Albayrak, Mustafa, *Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi*, *7. Türk Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi*, 21- 22 Kasım 2001, 342-379.

Asker, Ayşe, *DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması:1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması*, *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2014,s. 125-156.

Avşar, B.Zakir-Kaya, Elif Emre *Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi*, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.13, s.2, 2012, s. 113-132.

Aydemir, Sefa Salih, *27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi*, *IJOEEC(International Journal Of Eurasian Education And Culture)*, S.1, 2016, s.9-22.

Bolat, Ercan, *Demokrat Parti Dönemi Mersin(İçel) Milletvekilleri Ve Meclis Faaliyetleri(1950-1960)*, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, Haziran 2017, s.119.

Börklüoğlu, Levent, *27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği*, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Aralık 2017, s. 13-28.

Bulut, Sedef, *Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu*, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C.2, S.4, Yaz 2009, s. 125-145.

Çalışal, Selahattin, *Türk Siyasal Hayatı Demokrat Parti Dönemi Politik Patronaj İlişkileri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Denizli, Ağustos 2015, s. 50.

Emiroğlu, Atiye, *27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi*, Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1,S.1, Mayıs 2011, s.13-27.

Ercan, Zühal, *Demokrat Parti İle İlgili Bibliyografya Çalışması (1945-1961)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, Şubat 2013, s. 21.

Ertem, Barış, *Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası*, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, Aralık 2010, s. 71-92.

Ertem, Barış, *Türkiye- ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.12,S.21, Haziran, 2009, s.377-397.

Esen, Selin, *18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu*, *Mülkiye Dergisi*, C.34, S.267, 2010, s. 174.

Korkmaz, Ender, Tahsin *Uzer'in Yaşamı ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s.3-4.

Önder, Meltem, *1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi*, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2014, s. 284.

Özalper, Mehmet, *Bir Muhalefet Partisinin İlgası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.1, Haziran 2014, s.117-136.

Özçelik, Ayfer *Fevzi Çakmak*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.8, 1993, s. 190-192.

Sönmez, Naim *Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu*, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.2, 2013, s.447-461.

Şahin, Enis – Tunç, Bilal, **Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi(1945-1947)**, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.I, S.2,2015, s. 43.

Şahin, Güngör, **Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz**, *Savunma Bilimleri Dergisi*, C.16, S. 2, Kasım 2017, s.59-81.

Topçu, İlyas-Oran Arslan, Nebahat, **Kars'ta 1950-1954-1957 Milletvekili Seçimleri ve Demokrat Parti**, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S.58, Erzurum, 2017,s.389-407.

Tuna, Işıl, **Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlülük Takrir**, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.15, S.30, Bahar 2015, s.203-219.

Tunç, Bilal, **DP İle CHP Anlaşmazlıkları Bağlamında İsmet İnönü'nün 1952 yılı Ege ve Marmara Bölgesindeki Gezileri ve Basına Yansımaları**, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, S.5, 2018, s.70-93.

Yapıcı, Hakkı, **Tarih Boyunca Erzurum'da Meydana Gelen Zelzeleler**, *Mavi Atlas Dergisi*, S.5, 2015, s.14-20.

Yılmaz, Ensar **1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları**, *E-Journal of New World Sciences Academy*, C.5, S.4, Ekim 2010, s.541-550.

Yüksel, Erol, **“Refik Koraltan'ın Anayasayı İhlali Davasında Yargılanması: Suçlamalar ve Savunma”**, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.40, Güz 2016, s.373-395.

Sözlükler

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.

Sami, Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, (Hrz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) , İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018.

İnternet Kaynakları

<https://global.tbmm.gov.tr>.

<http://www.kamusiturki.com>.

<http://www.sozce.com>.

<http://erzurumansiklopedisi.com>.

<https://www.beyaztarih.com>.

<http://www.tdk.gov.tr>.

EKLER

Ek. 1

Rıfkı Salim BURÇAK

(IX, X ve XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 2

Mehmet Seyit Bey (Sait BAŞAK)

(IX. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

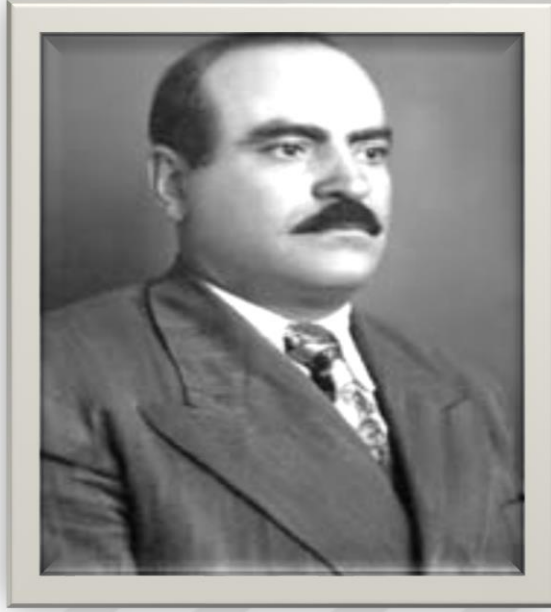
Ek. 3

Dr. Fehmi ÇOBANOĞLU
(IX. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 4

Bahadır DÜLGER
(IX. ve X. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 5

Sabri ERDUMAN

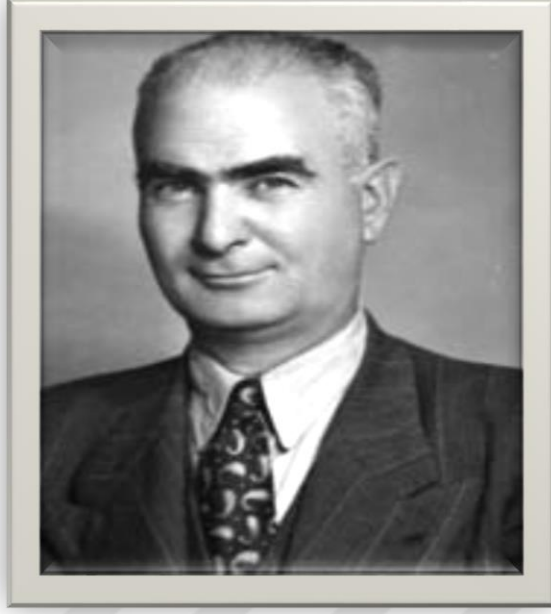
(IX. X. ve XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 6

Enver KARAN

(IX. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 7

Emrullah NUTKU

(IX. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 8

Hasan Rıza TOPÇUOĞLU

(IX. X. ve XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 9

Memiş YAZICI

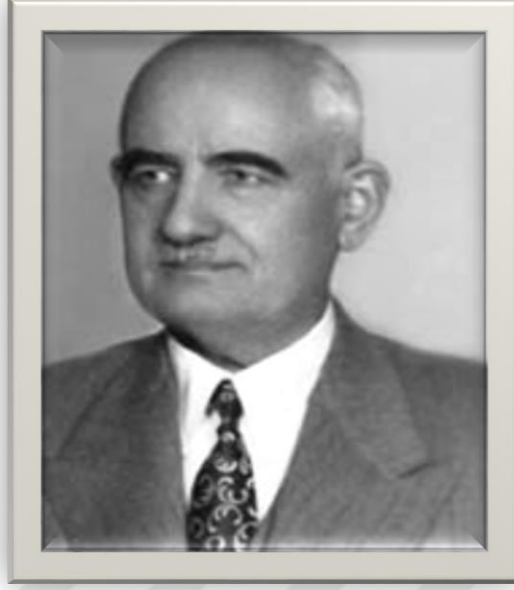
(IX. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 10

Mustafa ZEREN

(IX. ve XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 11

İshak Avni AKDAĞ

(X. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 12

Zeki ÇAVUŞOĞLU

(X. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 13

Şevki ERKER

(X. ve XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Resim No. 14

Hamit Şevket İNCE

(X. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 15

Abdülkadir ERYURT

(X. ve XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 16

Hasan NUMANOĞLU

(X. ve XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 17

Cemil ÖNDER

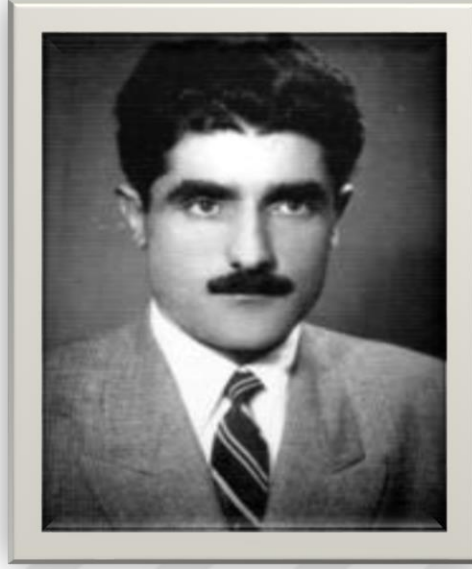
(X. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 18

Esat TUNCEL

(X. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

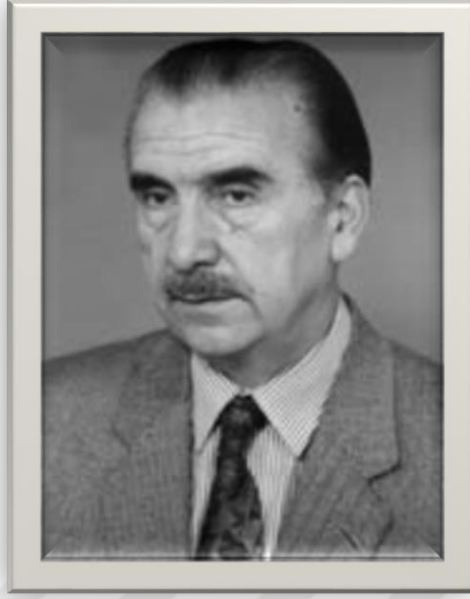
Ek. 19

Fethullah TAŞKESENLIOĞLU
(XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

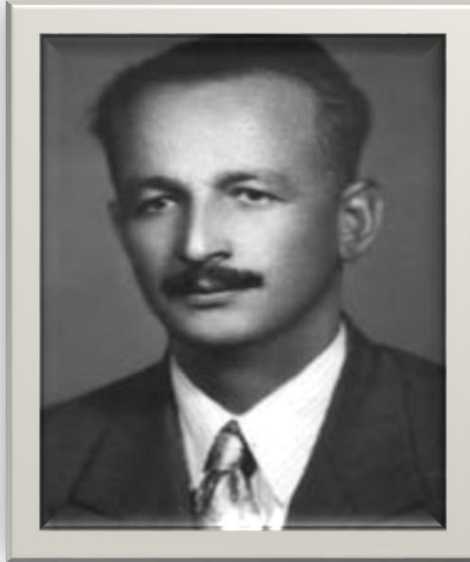
Ek. 20

Mehmet EYÜBOĞLU
(XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

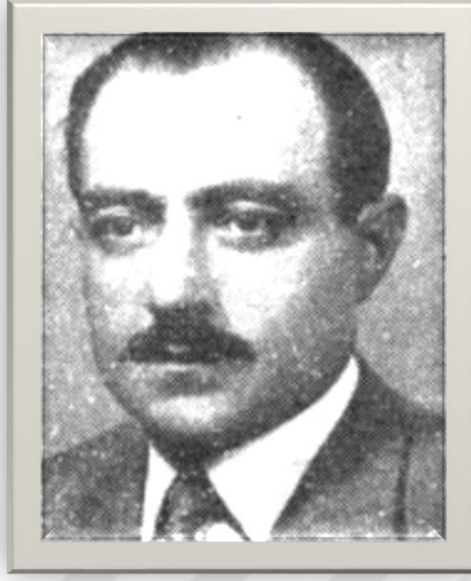
Ek. 21

Abdülmelik FIRAT
(XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

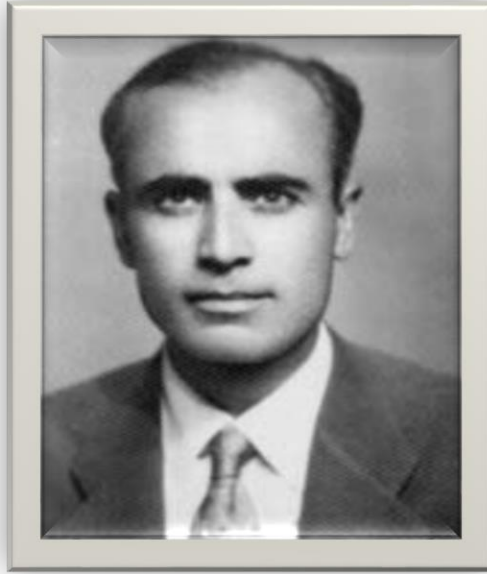

Ek. 22

Sait KANTAREL (KANTARLIOĞLU)
(XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 23
Münip ÖZER
(XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

Ek. 24
Osman ALİHOCAGİL
(XI. Dönem DP Erzurum Milletvekili)

DEVLET ARŞİVİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ANKARA
15/7/1961

Sayın Bayan
Dilşat Burçak

ANKARA

5.8.1961
R. Burçak

Yassıada duruşmalarının son bulmak üzere olduğu şu günlerde muhterem eşiniz Rifki Salim Burçak ile ilgili bir olayı size yazmağı bir insanlık, vicdan ve arkadaşlık görevi bilmekteyim.

Bahis konusu olay 1960 yılı Şubat ayı içinde geçmiştir. Bildiğiniz gibi o günlerde ben dekan bulunuyordum ve Fakültemizi okul haline getirmek için Meclise bir kanun tasarısı verilmişti.

—Siyasal Bilgiler Fakültesinin bütün mensupları ve bazı mezunlarımız seferber olarak haklarımızı ne pahasına olursa olsun savunmağı karar vermiştik.

Havadisin gazetelerde görüldüğü gün veya ertesi günü Prof. Rifki Salim Burçakla yaptığım konuşmada, bana davamızın kendi davası olduğunu ifade ettikten sonra: "Yalnız ben on yıldan beri Mülkiye'de olup bitenleri gereği gibi takip edemedim. Çalışmalarımızın başarılı olması için beni bilgi ve dokümanla besleyin." demişti.

O günlerde hakkımızı savunmak için hazırlanan raporlardan Rifki Burçak'a da gönderdiğimi ve kendisinden olayın gelişme yönleri hakkında zaman zaman bilgi aldığımı çok iyi hatırlıyorum.

En iyi dileklerle saygılarımın kabulünü rica ederim.

S.B.F. Şehircilik Profesörü
F. Yavuz
Fehmi Yavuz

010 09 471393

24

Ek. 25. S.B.F. Şehircilik Profesörü Fehmi Yavuz'un Rifki Salim Burçak'ın eşi Dilşat Burçak' gönderdiği mektup.

HİLMİ AYDIN
AVUKAT
SİRKECI DOĞU BANK İŞ HAN
KAT 4 NO. 436
TEL. 22 10 02

Yüksek Adalet Divanı
Başkanlığı
1 3711 24.6.86

Erzurum
İstanbul, 20 / 6 / 1961

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Adalet Divanı
Muhterem Başkanlığı'na

(9831-)
Ek: 3

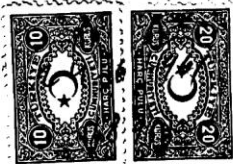
S a n ı k : Fethullah Taşkesenlioğlu (sâkit Erzurum milletvekili)
M ü d a f i i : Av. Hilmi Aydın
M e v z u u : Vesika takdiminden ibarettir.
H a d i s e :

Yüksek Divanınızda Anayasayı ihlalden sanık olarak
yarğılanmakta olan müvekkilim Erzurum Milletvekillerinden FETHULLAH
TAŞKESENLIOĞLU, gerek Yüksek Soruşturma Kurulunda ve gerekse yüksek
huzurlarınızda yapılmakta olan yarğulanması sırasında, TAHKİKAT ENCÜM-
ENİNİN TEŞKİLİ ve BU ENCÜMENİN VAZİFE VE SELAHİYETLERİNE AİT 7468
SAYILI KANUNUN gerek Parti Gurubundaki ve gerekse Meclisteki muzakere
ve oylamalarına 24/3/1960 tarihi ile 27/4/1960 tarihleri arasında, se-
çim bölgesi olan Erzurumda bulunduğu için iştirak etmediğini arz ve
beyan etmiş bulunmaktadır.

Müvekkilimin mezkûr tarihler arasında (24/3/1960 ile
27/4/1960 arası) Ankara'da olmayıp, Erzurum'da bulunduğu dair, Yataklı
Vağonlar Şirketinin, Ankara acentesi ile Erzurum Gar Müdürlüğü'nün
talebiniz üzerine tarafımıza gönderilen yazılarını arz ve takdim edi-
yorum.

Sâkit Erzurum Milletvekili
Fethullah Taşkesenlioğlu
müdafii
Av. Hilmi Aydın

E k l e r i : Ankara Yataklı Vağonlar
Acentesinin 24/5/1961 ta-
rihli yazısı ve Erzurum
Gar Müdürlüğü'nün, 13/6/1961
tarihli yazı ve ekli bilet
sureti.

010	09			47	138	3
-----	----	--	--	----	-----	---

9

Ek. 26. Fethullah Taşkesenlioğlu'nun avukatı Hilmi Aydın'ın Müvekkili'nin
yukarıda belirlenen tarihlerde Erzurum'da olduğunu kanıtlayan belgelerin mahkemeye
sunulmasına dair dilekçesi.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

MELİK FIRAT

T. C. Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı
Sayı : MUH- 4217 / 1183

Yassıada
25/1/1961

1000

Yüksek adalet divanı Başsavcılığına

21/7/1961 gün ve 863-1016 sayılı yazınıza karşılıktır.

Bakaya suçundan sanık Erzurum sabık millet vekili Abdülmelik Fırat, Askeri mahkemece verilen mahkûmiyet kararını tehyiz ettiğinden kararın tebliğine dair beğ, temyiz layihesi ve muameleli evrak, divanda mevcut bulunan ve evvelce duruşmada okunan dava dosyası ile birleştirilerek ilikte sunulmuştur.

Zikri geçen dosya ve eklerinin askeri yargıtay başkanlığına gönderilmesine delalet buyrulması rica olunur.

Fahriye yapılı.

Salim Başol
Yüksek adalet divanı Başkanı

010	00			8	24	4
-----	----	--	--	---	----	---

T.C.
G Ü L H A N E
ASKERİ TIP AKADEMİSİ
Göz hastalıkları kliniği

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

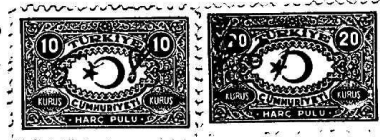
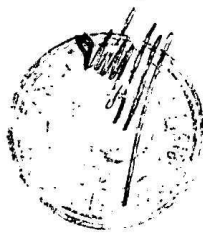
24-Ekim-1960

RAPOR - 9029-3-76

455 Protokol numarası ile muayene edilen ve 12-Nisan-1960 günü sağ göz alt kapağında mevcut spastik entropium'dan dolayı ayaktan WHEELER ameliyatı yapılan bay Mustafa Zeren 20-Nisan-1960 tarihine kadar ayaktan pansumana devam etmiş ve aynı gün sütürleri alınarak vak'a şifa ile neticelenmiştir. Bu rapor Bay Mustafa Zeren'in eşi Mebrure Zeren'in isteği üzerine verilmiştir.

[Signature]
Prof.Dr.Talât ALGUN
Tbp.Alb.
Göz Kliniği Direktörü

010 09 47 138 17

Ek. 28. Mustafa Zeren'in belge de belirtilen tarihlerde hasta olduğuna dair hastane raporu.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yassıada Garnizon Komutanlığı Eliyle
Yüksek Adalet Divanı Riyasetine

Anayasayı ihlâl suçu ile Yüksek Divanınıza sevke-
dilmiş ve Avukat tutmamış bulunuyorum. /

Müdafaamı hazırlayabilmemi teminen dosyamin ve
Grup zabıtlarının tetkikine emir ve müsaadelerinizi
saygılarımla arzeylerim.

Münip Özer
Sabık ve Sakit
Erzurum Mebusu

No
195

010	09			47	138	4
-----	----	--	--	----	-----	---

11

Ek. 29. Münip Özer'in avukatı olmadığından kendi yapacağı savunması için gerekli belgelerin temin edilmesine dair dilekçesi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/14376

Açık bulunan T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Yönetim Kurulu Ulaştırma Bakanlığı Üyeliğine Osman Alihocagil'in atanması; adı geçen Bakanlığın 16/11/1977 tarihli ve 12403 sayılı yazısı üzerine, 12/3/1964 tarihli ve 440 sayılı Kanunun 8 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 30/11/1977 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Fahri Koca

Eldi

6

4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Dosya No :

122-7
2766

Başbakan	Devlet Bakanı ve Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>S. Demirel</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Adalet Bakanı	Millî S. Bakanı	İçişleri Bakanı
<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>
Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı	Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı
<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>
Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Gün. ve T. Bakanı	Gıda-T. ve H. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı
<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>
Sanayi ve T. Bakanı	En. ve T. Kay. Bakanı	Turizm ve T. Bakanı	İmar ve İ. Bakanı	Köy İşleri ve Köp. Bakanı
<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>
Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı	Kültür Bakanı	Sosyal Güvenlik Bakanı	
<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	<i>Y. S. Ertuğ</i>	

Ek. 30. Osman Alihocagil'in TCDD Yönetim Kurulu Üyeliğine Bakanlar Kurulunun Kararı ile atandığına dair.

Yüce Adalet Divanı yüksek katına
 DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
 CUMHURİYET ARŞİVİ *Yassıada*

Haziran 960 ayı bida yetindenberi nezaret altına alınarak yassıadada mevkut bulunmaktayım. 14-10-1960 tarihinde "Anayasayı ihlâl" suçundan yargılanmak üzere yüce Divan hazinesine çıkarılmış olup başka hen hangi bin suç ile de bugüne kadar itham edilmiş değilim. 14-10-1960 tarihindeki duruşmada ben ve benim gibi olan kim selere ait bulunan budârâ yücrek Divanınız tarafından gayri muayyen bin zamana talik edilmiş maddeleri, gerekse yüce Divanın Salısmalarına ayyen bin zamana talik olunamayacağına âmin ve araya kalabalık şahitli ve şahısmla hiçbir nu da nazarı itibara alarak (Anayasayı ihlâl) dâvasının takdimen görüşülmesi suretiyle hekimdeki adaletin tecellisine imkân verilmesini ve bu mümkün olmadığı takdirde daha fazla mağduriyetime mahal bırakılmamak üzere gayri mevkut olarak muhakememin devamının sağlanmasını yüce Divanınızdan rica ve istinham edenim.

Rıza Topçuoğlu
 Sabık Erzurum Meburi
 Yassıada 6/7

16. Aralık - 1960

Ek. 31. Rıza Topçuoğlu'nun suçsuz olduğuna ve mağduriyetinin giderilmesi için biran evvel muhakemesinin yapılmasına dair dilekçesi.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ERZURUM

IV. 97

Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına

(9863)
1212

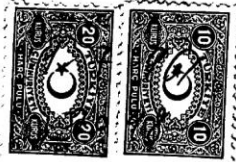
Tahkikat komisyonu vesalehiyet kanunu çıktığı günlerde Anitansiyon yükselmesi bende başgöserdi doktorların tavsiyesi üzerine İstanbul'da bulunuyordum muzakerelere iştirak etmediğim gibi oy da kullanmadım. İstanbul, Ankara alayları ceryan etti; 28-nisan-1960 günü İstanbul'dan Ankara'ya yataklı tıranla hareket ettim. 29-Nisan-1960 günü Ankara'ya muvaselet ettim. Haydar paşadan aldığım Tren yataklı bileti tevsik edecek vesika-yi ekli olarak takdim ediyorum. gerekine musade buyurulmasını saygı ile arz ederim.

Adres

sabık Erzurum Mebusu
Sabri Erduman
Koşuş 2
Yassıada

1-7-1961

ilişik
2 vesika.

010 09 1471392 10

Ek. 32. Sabri Erduman'ın Tahkikat Komisyonu ve Salahiyyet Kanunu'nun çıktığı günlerde sağlık sorunları nedeni ile İstanbul'da olduğu ve bu yolculuğunun tren biletlerinin ekte sunulduğuna dair dilekçesi.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

6

Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına

Yüksek mahkemenizin huzuruna çıkmak için altı aydan beri beklemekteyim. mevkufiye müddetini ise on bir ay bulmuştum.

İnsan hakları ile ve anayasamızla olduğu kadar mevkufiye müddetinde kabili telif olmayan bu halin temsil ettiği Yüksek Adalet Divanı'nın görüşüne göre mütalaa ile duruşmaya bir an evvel başlanmasını saygı ile rica ederim.

12-4-1961

Eski Eregirum Mahallesi

Sait Kantarel

Sait Kantarel

Tasarruflar no. 4

Kasımpaşa - İstanbul

No
751

010	09			47	138	6
-----	----	--	--	----	-----	---

2

Ek. 33. Sait Kantarel'in Duruşmasına biran evvel başlanması için Yüksel Adalet Divanı'na verdiği dilekçe.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yassıada Garnizon Komutanlığı
Elçile

Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına

Anayasayı ihlâl davasında, Avukatsız
olarak savunacağım. Bu dâvâ ile ilgili
dosyaları inceleyip gerekli notları almama
müsaabelerinizi saygı ile arz ederim.

13. 3. 1961

Eski Erzurum Mebusu

Şevki Erker

Şevki Erker
Pavyon № 1

010 09 47 139 1

Ek. 34. Şevki Erker'in kendisini avukatsız savunacağından gerekli belgelerin teminine dair verdiği dilekçe.

Ek. 35. Dönem itibari ile Erzurum'da yayın yapan bazı yerel gazeteler.

Ek. 36. 1950-1960 yılları arasında Ulusal yayın yapan gazetelerden bazıları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gökhan DURAK
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum, 1993
Eğitim Durum	
Lisans Öğrenimi	Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İletişim	
E-Posta Adresi	Gkn25drk@gmail.com
Tarih	03.07.2019